

پہلے وی لہ نیوان کور دی و فارسیدا

نووسینی:
ریکار نہ حماد

په هلهوی له نیوان کوردی و فارسیدا

نووسینی: رێکار ئهحمهد

به هاری ۲۰۲۱

سوید

په‌له‌وی له‌نیوان کوردی و فارسیدا

و داوا و له‌سه‌له‌وه‌وه

ناوی به‌ره‌مه‌م: په‌له‌وی له‌نیوان کوردی و فارسیدا

بابه‌ت : ئی‌کۆئینه‌وه

نووسینی : رێکار ئه‌حمه‌د

نرخ : ٣٠٠٠ دینار

تیراژ : ٥٠٠ دانه

چاپخانه‌ی : کارۆ - سلێمانی

ژماره‌ی سپاردنی به‌ کتیبخانه‌کانی وڵاتی سوید

ISBN 978-91-985436-7-4

ژماره‌ی سپاردن: له‌ به‌رپه‌وه‌به‌رایه‌تی گشتی کتیبخانه‌ گشتیه‌کان،

ژماره (١٤١٤) ی سائی ٢٠٢١ ی پیدراوه.

پیشکیشه به:

- یاد و بیره‌وه‌ری مامۆستا و ریبه‌رانی ژیانم، دایک و باوکم.
- یاد و بیره‌وه‌ری براکانم ' موحسین، موسلیح، ته‌حسین، ناجیح'.
- یاد و بیره‌وه‌ری 'پۆزای' جگه‌رگۆشه و تاقه‌کچم.
- به‌کوره‌کانم ' فلادیمیر، گیشارا، کاسترو، شه‌نگه‌میر، به‌رزهمیر، سیمۆن'.

سپاس:

- بۆ 'ئامین دلخون'ی هاوسەرم که پشوو درێژانە بەرگەیی سەختی و ناخۆشیەکانی ئاوارەیی گرت و بۆ نووسینی ئەم بەرھەمە دڵگەرمی کردم.
- بۆ کاک 'ئاسۆ بیارەیی'ی زیندە هیژا که ئە ساغکردنەووی وشە ھۆرامیەکاندا ھاوکاری کردم.
- بۆ کاک 'دکتۆر ناجح گوێپی' که بەرھەمە چاپکراوەکانی خۆی بە پی دی ئیڤ بۆ رەوانە کردم.

پیرست

- به‌رایى لاپه‌ره ۷
- په‌له‌وی چیه؟ لاپه‌ره ۱۱
- جیگۆرکئی پیت له‌نیوان وشه‌ی کوردی و په‌له‌ویدا لاپه‌ره ۲۲
- که‌وتن و قرتاندنی پیت لاپه‌ره ۲۶
- پاشگر و پیشگر له‌ زمانی په‌له‌ویدا لاپه‌ره ۲۸
- جیناو له‌ زمانی په‌له‌ویدا لاپه‌ره ۳۷
- نیشانه‌ی کۆ له‌ زمانی په‌له‌ویدا لاپه‌ره ۴۳
- دروستکردنی په‌سن و وه‌سپ لاپه‌ره ۴۵
- پردیک بۆ به‌ستنه‌وه‌ی رابردوو لاپه‌ره ۴۶
- پیته‌کانی ئابیی ئاقیستایی و په‌له‌وی لاپه‌ره ۴۸
- خویندنه‌وه‌ی ئاسان و بیگری لاپه‌ره ۵۳
- جیاوازی له‌ خویندنه‌وه‌ی وشه‌کانیی په‌له‌ویدا لاپه‌ره ۵۴
- خویندنه‌وه‌ی وشه‌ی جوړار لاپه‌ره ۵۷
- به‌راوردی کوته‌ده‌قی دیرین لاپه‌ره ۶۲
- زمانی کوردی زه‌رده‌شتیانی کرمان و یه‌ز لاپه‌ره ۶۶
- هاوتاکردنی هه‌ندی وشه‌ی په‌له‌وی و کوردی لاپه‌ره ۶۹
- ژماره‌کان لاپه‌ره ۱۳۲
- رۆژه‌کانی هه‌فته لاپه‌ره ۱۳۴

هه و نامه ی کتیب

به‌رای

زمانی کوردی در یژک‌راوه‌ی زمانی په‌له‌وی (ساسانی)یه، به‌لام له دوا‌ی رووخانی ئیمپراتوریه‌تی ساسانی له سالی ۶۵۱ی زاینیه‌وه تا ئیستا، به‌هۆی ئه‌وه‌ی که نه‌ته‌وه‌ی کورد همیشه له ژیر گوشاردا بووه و بازنه‌ی ئاخوتن و نووسینی زمانه‌که‌ی لیبه‌رته‌سک کراوه‌ته‌وه، ته‌نانه‌ت له هه‌ندیگ سه‌رده‌مدا ئاخوتن به‌ زمانی کوردی قه‌ده‌غه‌کراوه، نکۆلی له‌هه‌بوونی کراوه و هه‌وللی سرینه‌وه‌و تواندنه‌وه‌ی دراوه، ئیدی گۆرانکاری به‌سه‌ر هه‌ندی و شه‌دا هاتوو، هۆکاره‌که‌یشی بو‌ داگیرکاری و بی‌ده‌وله‌تی و سیاسه‌تی ره‌گه‌ز په‌رستانه‌ی نه‌ته‌وه‌ی سه‌رده‌ست ده‌گه‌ری‌ته‌وه. هه‌ر به‌هۆی داگیرکارییه‌شه‌وه، زاراوه و بنزاراوه‌کان له‌یه‌کتیری دوور که‌وتوو نه‌ته‌وه. ئه‌گه‌رچی له‌ زه‌مانی ساسانی‌شه‌دا زاراوه و بنزاراوه هه‌بوونه، به‌لام هیچ کات به‌ ئه‌ندازه‌ی ئیستا په‌رته‌وازه نه‌بوون و له‌یه‌کتیری هاویر نه‌کرا بوون. له‌لایه‌کی دیکه‌وه به‌هۆکاری دینی و که‌مه‌هۆشیاری یان به‌هۆکاری ره‌وشی جفاکی کورده‌واری بووبی، به‌ده‌گمه‌ن هه‌وللی گه‌شه‌پیدان و به‌ره‌وپیشه‌وه‌بردنی زمان دراوه، زیاتر بایه‌خ به‌ ئایین دراوه و شاننزمی بو‌ پاشا و ده‌سته‌لاتداران کراوه، که‌چی بیه‌ر له‌داهاتووی زمان و چاره‌نووسی نه‌ته‌وه نه‌کراوه‌ته‌وه؛ ده‌کرئ بگوترئ که‌ زمان به‌ فراه‌مۆشی سپێردراوه. سه‌رچاوه‌ میژوو‌ییه‌کان جه‌خت ده‌که‌نه‌وه که‌ هه‌زاران تاکی کورد خۆیان بو‌ پیشخستن و گه‌شه‌پیدانی زمانی عه‌ره‌بی و تورکی ته‌رخان کردوو و به‌و زمانانه

بەرەمه‌کانیان نووسیوو، هه‌ندیکیان پێشه‌نگایه‌تی کاروانی تواندنه‌وه‌ی زمان و نه‌ته‌وه‌ی خۆیان کردوو¹، هه‌روه‌ها ده‌یان هۆز و عه‌شیره‌ت له‌به‌ر سۆز و مه‌یل‌دارییان بو خه‌لیفه‌کانی عوسمانلی هه‌ولێ فی‌ربوونی زمانی تورکیان داوه و هیدی هیدی زمانی خۆیان فهرامۆش کردوو و ناسنامه‌ی تورکبوونیان وه‌رگرتوو. و‌پ‌رای هه‌موو ئه‌و سته‌م و زۆرداری و گوشاره‌ به‌رده‌وامانه‌شه‌وه، هیش‌تا هه‌زاران وشه‌ی دیرین کتومت یان به‌ فریدانی پیتیک و جیگۆرپیکردن به‌ پیتیک، وه‌کو خۆیان ماونه‌ته‌وه.

راستییه‌که‌ی رۆشنی‌رانی کورد وه‌کو پێویست هه‌ولیان نه‌داوه که خاوه‌نداریتی له‌ زمان و میژووی نه‌ته‌وه‌ی خۆیان بکه‌ن و پێداگریان له‌سه‌ر نه‌کردوو، هه‌ربۆیه‌ش ده‌بینین که نه‌ته‌وه‌ داگیرکار و سه‌رده‌سه‌ته‌کان بیا‌کانه‌ شوینه‌واره میژووییه‌کانیان شیواندوه و هه‌ولێ سهرینه‌وه‌یان داوه؛ ده‌ستیان به‌سه‌ر به‌یت، گۆرانی و فۆلکلۆری کوردی داگرتوو؛ وشه‌گه‌لیکی زۆریان له‌ زمانی کوردی ر‌فاندوو، بو‌ئه‌وه‌ی نه‌ناسریته‌وه، به‌ده‌ستاری خۆیان هاریویان، تیکیان‌شکاندوون

¹ - زیا گۆک ئەلپ، له‌ ساڵی ۱۸۷۶ز له ئامه‌د چاوی بۆ ژبان کردوو و ساڵی ۱۹۲۴ له ئیستانبۆل مرد، دایک و باوکی کوردبوون، به‌لام بانگه‌شه‌ی تورکبوونی ده‌کرد، وه‌ک داریژهر و ر‌په‌ری تورکچیتی پێداگری له‌سه‌ر یه‌ک نه‌ته‌وه‌یی له‌ تورکیا ده‌کرد، هه‌رچه‌نده‌ دژه‌کانی به‌ کوردبوون تۆمه‌تباریان ده‌کرد، به‌لام ئه‌و خزمه‌تیکی گه‌وره‌ی به‌ زمان و نه‌ته‌وه‌ی تورک کرد، سه‌ره‌نجام که‌مال ئه‌تاتورک ئه‌ندیشه‌ و بیرۆکه‌ی ئه‌وی په‌سند کرد و سیاسه‌تی یه‌ک زمان، یه‌ک نه‌ته‌وه‌ و یه‌ک ئالای پێرۆکرد.

و به بۆیاغی خۆیان ره‌نگیان کردوون. ئه‌وه‌تا نه‌ته‌وه‌یه‌کی وه‌ک تـورک که له‌ دوور و نـزیکه‌وه‌ پـیوه‌نـدی به سۆمیریه‌کانه‌وه‌ نییه، که‌چی سالانه‌ میهره‌جانی بۆ ساز ده‌کات و خه‌لک راده‌سپیری که بوختان بکه‌ن و هاوبه‌شی ساخته له‌نیوان وشه‌گه‌لی ئیستای تورکی و سۆمیری پیشانی خه‌لک بده‌ن؛ ئه‌مه‌ له‌کاتی‌کدایه‌ که‌ زمانی ئیستای تورکی تیکه‌لاوه‌یه‌که‌ له‌ زمانی کوردی، عه‌ره‌بی، سریانی، ئه‌رمه‌نی و زمانی نه‌ته‌وه‌کانی دیکه‌ی رۆژه‌ه‌لاتی ناهین. شالاری هاتنی تورکنه‌ژاده‌کان بۆ رۆژه‌ه‌لاتی ناهین دوا‌ی رووخانی ئیمپراتۆریه‌تی ساسانی و هاتنه‌سه‌رکاری عه‌باسیه‌کان ده‌ستی پیکردووه، که‌چی سۆمیرییه‌کان چه‌ندین هه‌زار سال پیش رووخانی ساسانییه‌کان له‌م خاکه‌دا ژیاون و گه‌وره‌ترین میژووی به‌ردنوسی تۆمارکراویان جیه‌یشتووه.

جیی ئاماژه‌یه‌ که‌ هه‌تا زه‌ده‌شتی دینی فهرمی ئیمپراتۆریه‌تی ساسانی بوو، هه‌تا ئافیس‌تا وه‌ک په‌رتووی پیرۆز وینا ده‌کرا، زمانیکی هاوبه‌ش له‌نیوان دانیش‌توانی هه‌ریمه‌کانی ئیمپراتۆریه‌تی ساسانیدا هه‌بوو؛ واته‌ دینی زه‌رده‌شتی و په‌رتووی ئافیس‌تا، بۆ پاراستنی یه‌کزمانی، دوو کۆله‌گه‌ی قایم و به‌هیزبوون.

له‌ زۆر شوین و بۆنه‌دا جه‌ختم کردۆته‌وه‌ که‌ زمانی په‌له‌وی ساسانی دوا‌ دایکی هاوبه‌شی زمانی کوردی و فارسیه‌ی، به‌لام ره‌وش و شیوازی گه‌شه‌کردنیان جیاواز بووه، هه‌رچه‌نده‌ که‌ هه‌یچ کاتی‌ک ده‌سته‌واژه‌ی زمانی پارسیک به‌ واتای زمانی په‌له‌وی لیکنه‌دراوه‌ته‌وه‌، به‌لکه‌و فارسه‌کان له‌ گیرفانی خۆیانه‌وه‌ ئه‌و لیکدانه‌وه‌یان بۆ کردووه، ویستوویانه‌ پیشینه‌ی

.....

زمانی په‌هله‌وی (ئەشکانی و ساسانی) بو خۆیان تاپۆ بکه‌ن. له‌و پێوه‌نده‌دا له‌ ده‌ستیکی ئەم نووسراوه‌یه‌دا به‌دواداچوون بو‌ زمانێ په‌هله‌وی ده‌که‌م و ده‌خوایم راس‌تیکی می‌ژوویی بخه‌مه به‌رچاوان. وێرای ئەوه‌ی که به‌دانپیتانی می‌ژوونوسه‌ ناوداره‌کانی جیهانی، پارسه‌کان له‌نیو ماده‌کاندا تو‌اونه‌ته‌وه‌، زمان و ریتووس و شارستانیان له‌ ماده‌کانه‌وه‌ وەرگرتووه‌، هه‌رچه‌نده‌ که زمانی فارسی، له‌هه‌ریمی پارسدا تاراده‌یه‌ک تایبه‌تمه‌ندی پارێزراو بووه‌، به‌لام جیاوازی له‌گه‌ل زمانی فه‌رمانه‌وايه‌تی ئەشکانی و ساسانیدا هه‌بووه‌، به‌وه‌ییه‌ ناگرێ زمانه‌کانی په‌هله‌وی ئەشکانی و په‌هله‌وی ساسانی به‌ فارسی ناودێر بکری‌ن.

هه‌و‌النامه‌ی کتیب

په‌هله‌وی چیه؟

هه‌میشه رۆشنییرانی فارس و زمانزانه‌کانیان، زمانی خۆیان به پاشماوه‌ی زمانی په‌هله‌وی وینا ده‌کەن، ده‌یان‌ه‌وی له‌و رێیه‌وه سه‌روه‌ری بۆ زمانه‌که‌یان تۆمار بکەن، هه‌ربۆیه‌ی زمانی په‌هله‌وی به فارسی میانه ناوده‌به‌ن و جه‌خت له‌وه ده‌که‌نه‌وه که په‌هله‌وی ئەشکانی و په‌هله‌وی ساسانی هه‌ر زمانی فارسی بوونه!! به‌لام گه‌واهی هه‌ندی‌ک می‌ژوون‌ووس به‌رسنگیان پێده‌گرێ و جیاوازی نیوان زمانی فارسی و په‌هله‌وی ئاشکرا ده‌کەن. چه‌مزه بن چه‌سه‌ن ئەسه‌فه‌هانی که له نیوان سالانی (٢٨٠ تا ٣٦٠)ی کۆچی ژیاوه، له (التنبیه علی حروف التصحیف)² په‌رده‌ی له‌سه‌ر ئەو راستیه هه‌لمالیوه‌و نووسیویه‌تی که:

وكانت كتابات غير ذلك درست أتماؤها ولم تبق ؛ فكانوا يستعملون في الكتابة هذه الأنواع السبعة كما كانوا في المنطق يستعملون خمس لغات وهي : الفهلوية ، والدرية ، والفارسية ، والخوزية ، والسريانية .

فأما الفهلوية ، فكان يجري بها كلام الملوك في مجالسهم وهي لغة منسوبة إلى فهلة ، وفهلة اسم يقع إلى خمسة بلدان وهي : اصبهان والري وهمدان وماء نهاوند ، وآذربيجان .

وأما الفارسية فكان يجري بها كلام الموابذة^(٥) ومن كان مناسباً لهم وهي لغة كور بلد فارس .

² - حمزة بن الحسن الأصفهاني، التنبیه علی حدوث التصحیف، الناشر: دار صادر - بيروت 1992، ص ٢٣.

لی‌ردها ئه‌و نووسه‌ره ئاشکرای کردووه که زمانی په‌له‌وی، زمانی دیوانی پاشایه‌تی، مالباتی پاشاکان و پینج‌ه‌ریمی قه‌له‌م‌په‌وی ساسانی بووه؛ ئه‌وانیش ئه‌س‌فه‌هان، په‌ی، هه‌مه‌دان، ماه‌نه‌هاوهند و ئازهر‌بایجان بوون، به‌لام فارسی به‌ته‌نیا زمانی هه‌ریمی فارس بووه. واته فارسی و په‌له‌وی (ئه‌شکانی و ساسانی) یه‌ک زمان نین، هه‌رچه‌نده نزیکایه‌تی یه‌کجار زۆر له‌نیوانیاندا هه‌یه و ده‌کرئ فارسی به‌زاراوه‌یه‌کی په‌له‌وی ناودیر بکه‌ین. راستیه‌که‌ی له‌سه‌رده‌می ساسانیاندا وشه‌کانی پارسیک و په‌له‌ویک هه‌بوون و به‌کاره‌ینتراون، به‌لام ناکرئ هاوواتا بووبن و به‌یه‌ک واتاش ده‌کارکرابن. پارسیک واته پارسی و په‌له‌ویک واته په‌له‌وی، ئیدی ناکرئ بگوترئ که مه‌به‌ست له‌و دوو وشه‌یه هه‌ر فارسیه!!

هه‌ر سه‌باره‌ت به‌و جیاوازییه، ئیلتفات عه‌بدی زاده³، له‌ په‌رتووکی (خط په‌لوی یا) باسی له‌جیاوازی نیوان زمانی په‌له‌وی و فارسی کردووه، جه‌ختی کردۆته‌وه که په‌له‌و به‌واتای کویستان یان شاخنشین به‌کاره‌ینتراره، بو سه‌رراست کردنه‌وه‌ی بوچوونه‌که‌یشی ئاماژه‌ی به‌دی‌په‌ره هۆنراوه‌یه‌کی فیردۆسی کردووه که نووسیویه‌تی:

«په‌لۆ» در زبان ایرانی به معنی کوه می‌باشد و زبان په‌لوی بمعنی زبان کوه‌نشینان است در اشعار استاد فردوسی نیز واژه په‌لۆ به معنی کوه آمده است.

یکی لگشر آمد ز په‌لو به دشت که از گرد اسبان هو اتیره گشت

³ - التقات عبدي زاده، خط په‌لوی یا، ناشر نیک آموز، چاپ مقدس اردبیلی، چاپ اول ۱۳۸۱ خورشیدی.

دیسانه‌وه سه‌بارت به جیاوازی نیوان په‌هله‌وی و فارسی، عه‌بدوللا کورپی موقه‌ف‌ه‌ع نووسیویه‌تی: (زمانه ئیرانیه‌کان بریتین له: په‌هله‌وی، ده‌ری، فارسی، خوزی و س‌ریانی؛ هه‌روه‌ها په‌هله‌وی بو په‌هله ده‌گه‌ریته‌وه که پینج شاری ئیس‌فه‌هان، ره‌ی، هه‌مه‌دان، ما‌ه نه‌هاوه‌ند، ئازهر‌بایجان ده‌گ‌ریته‌وه). هه‌رچه‌نده که نه‌ته‌وه‌ی کورد و به‌لوچ دوو نه‌ته‌وه‌ی ناو ئیمپراتوری ساسانی بوون، به‌لام له‌و ریزبه‌نده‌دا ئا‌ما‌ژه به زمانی ئه‌وان نه‌کراوه، که‌واته مه‌به‌ست له په‌هله‌وی وه‌ک زمانی کوردی و به‌لوچی و پسمامه‌کانیان تو‌مارکراوه.

بی‌ج‌گه له فارسه‌کان، هه‌ندی‌ک له ئه‌فغانیه‌کانیش بانگه‌شه‌ی ئه‌وه ده‌که‌ن که زمانی فارسی ده‌ری، زمانی نووسی‌ینی سه‌رده‌می ساسانی بووه!! به‌لام کاتی‌ک به‌خیرایی به‌دوای راستیه‌کاندا ده‌گه‌رین و سو‌راغیان ده‌که‌ین، به‌تایبه‌تیش له گو‌رینی نووسراوه‌کانی سه‌رده‌می ساسانی بو‌ عه‌ره‌بی، راستیه‌ک ئاشکرا ده‌بی و بانگه‌شه‌ی ئه‌وان ئا‌پا‌چ ده‌بیته‌وه، چونکه نووسیویانه که به‌ره‌مه‌کانیان له په‌هله‌وییه‌وه بو سه‌ر زمانی عه‌ره‌بی وه‌رگی‌راوه. وه‌ک ده‌زاند‌ری که 'کليلة و دمنه' به هندی نووسرا‌بوو، له سه‌رده‌می ساسانیدا وه‌رگی‌رد‌را‌بوو، کاتی‌ک ئین موقه‌ف‌ه‌ع بو‌ زمانی عه‌ره‌بی وه‌ریده‌گی‌ری، ده‌نووسی له زمانی په‌هله‌وی بو‌ عه‌ره‌بی وه‌رگی‌رد‌را‌وه. ئه‌مه‌ خو‌ی له‌خویدا ره‌تکرده‌وه‌ی بانگه‌شه‌ی فه‌رمی بوونی زمانی فارسی ده‌رییه، هه‌روه‌ها ئه‌گه‌ر به زوره‌کی فارسی ده‌ری وه‌ک زمانی شاری 'مه‌دائین' ناود‌ری ب‌ک‌ری!! به‌لام زمانی دیوانی پاشایه‌تی و زمانی نووسین هه‌ر زمانی په‌هله‌وی بووه نه‌ک فارسی و فارسی ده‌ری. ئه‌وه‌ی له‌می‌ژوودا تو‌مارکراوه

.....

که فارسی ده‌ری زیاتر وشه‌گه‌لی خه‌لکی سیستان، خۆراسان و به‌لخی تییدا بالاده‌ست بووه، ئه‌ویش له‌دوای ئه‌وکاته‌وه رسکاوه که 'نازهرمیدوخت'ی پاشای ساسانی ده‌سته‌یه‌ک خه‌لکی خۆراسانی به‌هاورپیه‌تی فه‌رۆخ هورمز باوکی رۆسته‌می فه‌رۆخزاد بو شاری مه‌دائین هیتابوو، دواتر ئه‌وانیش له‌ناو هیزی سه‌ربازیدا ده‌سته‌لاتیان په‌یداکرد، ئیدی فارسی ده‌ری ره‌واجی په‌یداکرد، به‌لام وه‌ک زمانی فه‌رمی ده‌وله‌تی ساسانی سه‌رپشک نه‌کرا.

هه‌ر سه‌باره‌ت به‌ بابته‌تی په‌له‌ویبوونی زمانی نووسین له‌سه‌رده‌می ساسانیدا، دکتۆر عه‌باس‌عه‌لی عه‌زیمی له‌ په‌رتووکی (شرح حال آثار ابن مقفع)⁴ له‌ لاپه‌ره‌ پینجدا نووسییوه‌تی: (نووسه‌رانی به‌توانای ئیرانی وه‌ک عه‌بدولحه‌مید کاتب، ئیبن موقه‌فه‌ع، سییویه، به‌شار بن به‌رد، سه‌هل بن هارون، ئیبن قوته‌یبیه، ئه‌بو حه‌نیفه‌ی دینوه‌ری په‌یدا بوون، هه‌ر ئه‌و نووسه‌رانه به‌ه‌وێ ئه‌وه‌ی په‌رتووکه‌کانیان له‌ زمانی په‌له‌وییه‌وه بو زمانی عه‌ره‌بی وه‌رگه‌یرا؛ توانیان ویژده‌ی عه‌ره‌بی ده‌وله‌مه‌ند بکه‌ن و ئه‌و به‌ره‌مانه‌ش له‌ فه‌وتاندن رزگار بکه‌ن). جیی ئاماژه‌یه که ئه‌و نووسه‌رانه هه‌موویان ساسانی بوون، واته‌ یا فارس یا کورد و به‌لوچ بوون.

⁴- شرح حال و آثار ابن مقفع، دکتۆر عه‌باس‌عه‌لی عه‌زیمی، شماره‌ ثبت در دفترمخصوص کتابخانه ملی ۱۰۷۸ مورخ ۱۶-۸-۲۵۳۵، انتشارات فرخی، تهران، خیابان لاله‌زار

جیی وه‌بیره‌ئینانه‌وه‌یه که زمانی فارسی دەری له کۆتایی سەده‌ی سییه‌می کۆچی تا رووخانی ده‌وله‌تی عەباسی هاته نیو ناوانه‌وه. له‌و باره‌یه‌وه دکتۆر عەباس‌علی عەزیمی نووسیویه‌تی: (ده‌وره‌ی دوهم که له کۆتایی سەده‌ی سییه‌می کۆچی دەستی پیکرد و به‌ رووخانی خەلافه‌تی عەباسی کۆتایی هات؛ وه‌رگێڕان له‌ زمانی عەره‌بی دەستی پیکرد و پایه‌ی فارسی دەری جیگیر بوو، چونکه‌ نووسه‌رانی ئێرانی جاریکی دیکه‌ به‌رگی خۆمالییان له‌به‌ر نووسینه‌کانی خۆیان کرد، وه‌ک ئەبو ره‌یحانی بیرونی، ئیمام فه‌خری رازی، بو‌عه‌لی سینا و دیتران)⁵.

هه‌ندیک له‌میژوونووسان ئەو راس‌تیه‌ ئاشکرا ده‌که‌ن که له‌سه‌ره‌تای هاتنی ئیسلام، زمانی په‌له‌وی ساسانی وه‌ک زمانی کافران ناسیندرا، بۆیه‌ په‌رتووک و ده‌ستنووسه‌کان، ئەوانه‌ی له‌ په‌رتووکخانه‌کاندا هه‌بوون، سووتیندرا، دواتر ئەو به‌ره‌مانه‌ی که تا‌کوته‌را مابوونه‌وه، له‌ زمانی په‌له‌وییه‌وه بو‌ عەره‌بی وه‌رگێڕدرا و فه‌وتیندرا. له‌سه‌ره‌تای ده‌سته‌لاتی ئەمه‌ویه‌کاندا ده‌مارگیری و نه‌ژادپه‌رستی عەره‌بی به‌ لووتکه‌ گه‌یش‌تبوو، ته‌نانه‌ت موس‌لمانه‌ ناعه‌ره‌به‌کان بۆیان نه‌بوو له‌گه‌ڵ عەره‌به‌کاندا له‌یه‌ک ریزدا بوه‌ستن و نوێژ بکه‌ن؛ له‌و باره‌یه‌وه ده‌گوتری که ئەمه‌ویه‌کان دنه‌ی نه‌ژادپه‌رستیان هه‌دا و مرۆقی ناعه‌ره‌بیان به‌ قیزه‌وه‌ن و بی‌زراو پیاوانه‌ ده‌کرد، بۆیه‌ ری نه‌ده‌درا به

⁵- هه‌مان سه‌رچاوه‌ لاپه‌ره‌ پینج.

.....

زمانی په‌هله‌هوی ساسانی بنووسری، رېورەسمی دیرینیشیان
 حەرام کرد، ئەو‌تا تا ئیستاش هەندیك مه‌لای کورد له‌خۆراوه
 جیژنی‌سی نه‌ورۆز به‌ حەرام دادەنن و دژایه‌تی ده‌کن.
 راستییەکه‌ی له‌ کۆتایی سەده‌ی سییەمی کۆچی تا رووخانی
 دەستەلاتی عەباسییەکان، نووسەران له‌پەنای زمانی فارسی
 دەرییەوه‌ خۆیان نواند و بره‌ویان به‌ فارسی دەری دا. لێرەدا
 ده‌گەینه‌ ئەو بۆچوونه‌ی که‌ به‌هۆی قەدەغەکردن و قیژەوه‌ن
 پێشان‌دانی زمانی په‌هله‌هوی ساسانی، نووسەرە ئێرانیه‌کان
 بره‌ویان به‌ زمانی فارسی دەری داوه‌و ئەویان زیندوو
 کردۆته‌وه‌. هەلبەت وشەگەلی په‌هله‌هوی له‌نیو فارسی دەریدا
 پانتاییکی به‌رفراوانی داگیرکردبوو. هەربۆیه‌ ئیستاش
 هاوبەشی زۆر له‌نیوان کوردی و فارسی دەریدا هەیه‌.
 دیرۆکنووسان جەخت ده‌کەنه‌وه‌ که‌ خەلافەتی عەباسی،
 به‌هیزی خەلکی غەیره‌ عەرەب جیگیر ببوو، تەنانەت
 لایه‌نگرانی ئەمه‌ویه‌کان بانگەشە‌ی ئەوه‌یان ده‌کرد که‌ ده‌وله‌تی
 ساسانی له‌به‌رگی خەلافەتی عەباسیدا دامەزراوته‌وه‌، چونکه‌
 له‌ سه‌ره‌تای دەستەلاتی عەباسیه‌کاندا ده‌روازه‌یه‌کی نوی
 به‌رووی بیروب‌اوه‌ری جیاواز کرایه‌وه‌، باوه‌ری 'مانه‌وی'،
 'زەردەشتی'، 'ئیزدی' و 'یارسان' ره‌واجیان په‌یدا کرده‌وه‌،
 به‌وه‌ویه‌وه‌ شه‌پۆلی نۆژەنکردنه‌وه‌ی دینه‌کان و نووسین به‌
 زمانه‌کانی دیکه‌ بره‌وی په‌یدا کرده‌وه‌. چونکه‌ له‌و سه‌رده‌مه‌دا
 ده‌روازه‌یه‌کی بچووک به‌رووی ئازادی پاماندا کرابۆوه‌.

ئەبی حەسەن عەلی کورپی حوسین کورپی عەلی ناوسراو به‌
 ئەلمه‌سعودی که‌ له‌ ساڵی ۹۵۷زایینی مردوو، به‌ گێرانه‌وه‌ی
 که‌سیک به‌ناوی محەمەد کورپی عەلی عەبدی خۆراسانی له‌

په‌رتووکی مروەج ئەزەهەبدا (مروج الذهب، جلد ۵، ص ۲۱۱) نووسیویەتی، مەنسور یەكەمین خەلیفە بوو، داوای کرد که به‌رهمی زمانه‌کانی یۆنانی، رۆمی (لاتینی)، په‌له‌وی، فارسی و سریانی بۆ وەر‌بگێرنه‌ سه‌ر زمانی عەرەبی⁶.

مەسعودی له‌ شوینیکی دیکه‌دا نووسیویەتی که ئابیس‌تا (ئاقیس‌تا) شرۆڤه‌یه‌کی هه‌یه‌و پێی‌ده‌گوتری زه‌ند که ئەوان پێیان‌وايه قسه‌ی خوايه و بۆ زه‌رده‌شت هاتۆته‌خواری، دواتر زه‌رده‌شت له‌ په‌له‌وی بۆ فارسی ته‌رجه‌مه‌ی کردووه⁷. واته 'مەسعودی'یش په‌له‌وی و فارسی به‌ دوو زمانی جیا‌واز تۆمار کردووه.

ئێلتفات عەبدی زاده نووسیویەتی: ⁸ دیرۆکناس و زمانناسان. زمانی فه‌رمی ساسانیان به‌ په‌له‌وی ساسانی یان په‌له‌وی باشور ناو‌دیر کردووه.

مورخین و زبانشناسان، زبان رایج ساسانیان را پهلوی ساسانی

یا پهلوی جنوبی نامیده‌اند

⁶ - <http://lib.eshia.ir/3022/15/5869/%D9%87%D9%85%D9%87> مرکز

دائرة المعارف بزرگ اسلامی، دانشنامه بزرگ اسلامی، جلد ۱۵، صفحه ۵۸۶۹.

⁷ - ابی الحسن علی بن الحسین علی المسعودی، التنبه والاشراف، ص ۹۲، مطبعة

بریل، مدینه لیدن ۱۸۹۳م.

⁸ - التفتات عبدی زاده، خط پهلوی یا، ص ۱۷، ناشر نیک آموز، چاپ مقدس

اردبیلی، چاپ اول ۱۳۸۱ خورشیدی..

.....

هه‌ر سه‌باره‌ت به‌ زمانى په‌له‌وى، ئومید شه‌ره‌فه‌دینى⁹ که ماجسته‌رى له‌ زانسته‌ى په‌روه‌رده و فه‌ره‌ه‌نگ‌دا هه‌یه و له‌ په‌روه‌رده و فیژکردنى ناوچه‌ى پازده‌ى تاران کارده‌کات، نووسییویه‌تى لایه‌نى که‌م تا سالى ۲۵۰ى کۆچى، ته‌واوى عیراقى ئیستا و خوزستان هه‌ر به‌ زمانى په‌له‌وى قسه‌یان ده‌کرد و زیاتر مه‌یلیان به‌ره‌و په‌له‌وى بوو تا عه‌ره‌بى و فارسى ده‌رى (مردم عراق بیشتر به‌ فه‌لویات تمایل داشتند تا عربى و درى). مه‌یلدارى خه‌لکى عیراقى ئیستا و خوزستان بو‌ زمانى په‌له‌وى ناسنامه‌ى کوردی و لورى پيشانده‌دا، چونکه‌ دانیشه‌توانى عیراق و خوزستان کورد و لور بوون. هه‌ر له‌په‌وه‌ند به‌ جیاوازی نیوان په‌له‌وى و فارسى ده‌رى، له‌بابه‌ت به‌ نووسه‌راوه‌کانى مانیدا هاتوو که زاراه‌وى ده‌قه‌کانى مانه‌وى هی ده‌قه‌رى¹⁰ ئه‌وبه‌رى روبرا^ه (مه‌به‌ست ئه‌ودىوى روبرارى دیج‌له‌یه - نووسه‌را)، په‌له‌وى ساسانى نییه و نزیکى فارسى ده‌رییه¹⁰. هه‌ر له‌م پیوه‌نده‌دا، گه‌ره‌که ئاماژه به‌ رامان و دانپیانانى ژاله ئامۆژگار بده‌ین که له‌ زۆر شویندا راشکاوانه نووسییویه‌تى ئه‌م وشه‌یه و ئه‌و وشه‌یه‌ى په‌له‌وى له‌ژیر کاریه‌رى زمانى فارسیدا گۆرانیان به‌سه‌ردا هاتوو. ئه‌وه‌تا له‌ لاپه‌ره ۶۹ى نووسه‌راوه‌ى 'زبان په‌لوى ادبیات و دستوری آن' نووسییویه‌تى:

⁹ - یاداشت <http://sedayemoallem.ir/>

¹⁰ - رضا آقازاده، بررسى دستگاه آوايى زبان پارسی میانه، لاپه‌ره ۱۱.

ضمیر مشترک در پهلوی "xwad" خود" است.

کلمه "xwēs" خویش" فقط به صورت صفت مشترک (همراه با اسم) به کار می‌رود و در منتهای متأخر پهلوی، تحت تأثیر فارسی، گاهی "خویش" به جای "خود" به کار رفته است.

گه‌وره زمانزان و فره‌ه‌نگ‌نووسی ئیرانی، ئوس‌تاد عه‌بدولر‌ه‌حیم هوما‌یون‌فه‌روخ¹¹ له پیشه‌کی' دستور جامع زبان فارسی' دا نووسیویه‌تی: چونکه زمانی فارسی نویی له په‌له‌وی نه‌هاتوو به‌لکو له پارسی دیرین وه‌رگیراوه، به‌لام له کۆتاییدا زمانی په‌له‌وی کاریگه‌ری زۆری لیکردوو.

زیرا زبان فارسی جدید از پهلوی نیامده بلکه از پارسی باستانی گرفته شده است، منتها زبان پهلوی در آن تأثیر زیاد کرده است

ئاكام ده‌گه‌ینه ئه‌و راسته‌رینه‌ی که زمانی په‌له‌وی زمانی فره‌می ئیمپراتۆریه‌تی ساسانی بووه، به‌لام له زمانه‌کانی فارسی و فارسی ده‌ری جودا بووه. ئیدی به‌و لیکدانه‌وه‌یه بی، ده‌کرئ بلیین که زمانی په‌له‌وی هه‌ر راسته‌وخۆ زمانه‌کانی کوردی و به‌لوچی و لوچی ده‌گرپیتته‌وه، له‌وباره‌یه‌شه‌وه زۆربه‌ی میژوونووسان جه‌خت له‌وه ده‌که‌نه‌وه که هه‌ر سئ نه‌ته‌وه‌که یه‌ک ریشه‌ی هاوبه‌شیان هه‌یه. یاقوتی حه‌مه‌وی میژوونووس و جوگرافیزانی ناودار له په‌رتووکی موعجه‌مولبولدان (معجم البلدان) دا نووسیویه‌تی:

11 - عبدالرحیم همایون‌فرخ، دستور جامع زبان فارسی، چاپ سوم، تیر ۱۳۶۴.

(به‌لوچ ناوی تیره‌یه‌ک له کورده‌کانه که له‌سه‌ر زه‌مینیکدا له نیوان پارس و کرماندا ده‌ژین، به‌لوچستان به‌وانه‌وه ده‌ناسری). هه‌روه‌ها عه‌بدوللا ناسری، نووسه‌ری ئیرانی نووسییویه‌تی که: زمانی به‌لوچی و کوردی زۆر له‌یه‌کتیری ده‌چن، به‌لوچه‌کان له زمانی کوردی تیده‌گه‌ن، وشه‌گه‌لیکی هاوبه‌شیان هه‌یه‌و جلوه‌رگیان زۆر له‌یه‌کتیرییه‌وه ده‌چی).

ئێستا زمانی به‌لوچی و کوردی له‌یه‌کتیری هاویرکراون و هه‌ک دوو زمانی جیاواز تۆمار کراون، به‌لام هه‌تا ئێستاش ژماره‌یه‌کی یه‌کجار زۆر له‌ میژوونووس و زمانزانان جه‌خت له‌ یه‌کبوونی نیوان کورد و لور ده‌که‌نه‌وه‌و لوری به‌ زاراوه‌یه‌کی کوردی داده‌نین، که‌چی مخابن چه‌ند سالیکه‌ به‌ دانه‌دان و هاندانی ده‌سته‌لاتدارانی تاران، هه‌ندیک نووسه‌ری لور هه‌ولی خۆجیاکردنه‌وه‌یان له‌ کورد ده‌دن. ویرای هه‌موو ئه‌وانه‌شه‌وه‌ نکۆلی له‌وه‌ ناکری که‌ له‌دیریندا لور و کورد و به‌لوچ هه‌ر یه‌ک نه‌ته‌وه‌بوون و مه‌به‌سیت له‌ په‌هله‌ویش هه‌ر زمانی ئه‌و نه‌ته‌وه‌یه (کورد، به‌لوچ و لور) بووه‌ و هه‌یچ رۆژیکیش پێش هاتنی ئیسلام زمانی فارسی زمانی هه‌موو ئیرانزه‌مین نه‌بووه‌.

له‌لایه‌کی دیکه‌وه‌ به‌ هه‌لینجان له‌ دانپیانانی میژوونووسان و زمانناسان، ده‌گه‌ینه‌ ئه‌و باوه‌رپه‌ی که‌ ده‌سته‌واژه‌ی په‌هله‌وی ئه‌شکانی، زمانی خه‌لکی خۆراسان، مازنده‌ران، ته‌وریز، ناوچه‌کانی باکووری رۆژه‌لات و باکووری کوردستانی گرتۆیه‌وه، هه‌روه‌ها په‌هله‌وی ساسانی، زمانی خه‌لکی باشووری رۆژه‌لات و باشووری کوردستانی گرتۆته‌وه؛ واته‌ زاراوه‌ی کرمانجی سه‌روو درێژکراوه‌ی په‌هله‌وی ئه‌شکانی و

زاراوه‌ی کرمانجی خوارووش درێژکراوه‌ی په‌هله‌وی ساسانییه. ئیدی بیباکانه ده‌توانین بڵین که زمانی کوردی درێژکراوه‌ی زمانی په‌هله‌وی (ساسانی و ئەشکانی)یه، هه‌ربۆیه‌ش له‌لایه‌که‌وه‌ ویکچوون و نزیکایه‌تی له‌گه‌ڵ زمانی گه‌له‌کی، مازنی و تالشی و تاتی هه‌یه، له‌لایه‌کی دیکه‌شه‌وه‌ ویکچوون و نزیکایه‌تی له‌گه‌ڵ به‌لوچی و لوپیدا هه‌یه؛ ئه‌گه‌ر ته‌مه‌نی ده‌وله‌تی ساسانی درێژتر بوایه، ئیستا به‌ زمانی هاوبه‌شی ئه‌و نه‌ته‌وانه‌ ده‌مایه‌وه‌.

له‌و پێوه‌نده‌دا ده‌بی وه‌بیری به‌ئینه‌وه‌ که ژماره‌یه‌کی زۆر له‌ دیرۆکناس و زمانناسان، له‌ وینه‌ی 'دارمه‌سته‌ته‌ری' زمانناسی ناسراوی فه‌ره‌نسی چه‌خت ده‌که‌نه‌وه‌ که زمانی کوردی هه‌ر زمانی 'ماده‌کانه، به‌لام له‌ هه‌ندیک بواردا گه‌شه‌ی کردووه'¹². هه‌ر ئه‌و زمانناسانه‌ش چه‌ختیان کردۆته‌وه‌ که زمانی ئاقیستا هه‌ر زمانی 'ماده‌کانه، ئه‌و بۆچوونه‌ش به‌و راسه‌ته‌ رپیه‌مان ده‌گه‌یه‌نی که داری زمانی په‌هله‌وی هه‌ر دره‌ختی زمانی ماده‌کانه و به‌شپۆیه‌کی جوانتر چرووی کردووه، بالای کردووه و پێگه‌یشتووه.

12 - عبدالعلی کارنگ، تاتی و هرزنی دو لهجه از زبان باستان آذربایجان. ص ۳. چاپخانه شفق، تیرماه ۱۳۳۳ خورشیدی.

جیگۆرکیی پیت له نیوان وشه‌گه‌لی په هله‌وی و

کوردیدا

له‌دی‌ر زه‌مانه‌وه زه‌مانه‌کان په‌یدا‌بوون، گه‌شه‌یان کرد و پی‌گه‌یش‌تن، به‌لام هه‌ندی‌کیان له‌ژیر‌گوشاری جۆراو‌جۆر و گۆران‌کاریه‌کانی می‌ژوو‌یی‌دا خۆیان رانه‌گرت و توانه‌وه. شاره‌زیان جه‌خت ده‌که‌نه‌وه که شالۆوی داگیر‌کاری، ره‌وشی سیاسی، سه‌پاندنی زمانیکی دیار‌یکراو و قه‌ده‌غه‌کردنی زمانه‌کانی دیکه، هۆ‌کاری کۆمه‌لایه‌تی، لاوازی ئابووری، هه‌لکه‌وته‌ی جوگرافیا‌یی و خه‌مساردی تاکه‌کانی نه‌ته‌وه‌کان، له رابردو‌دا رۆ‌لی به‌رچا‌و و کاریگه‌ریان له توانه‌وه‌ی زمانه‌کاندا هه‌بووه. خۆ‌ئه‌گه‌ر به‌و پێ‌ودانگه‌ بوایه، ده‌میک بوو زمانی کوردی شو‌ینه‌واری نه‌ده‌ما، چونکه به‌ درێژایی سه‌ده‌کانی رابردو، نیشتمانی کوردان داگیر و دابه‌ش‌کراو بووه، ده‌سته‌لاتداران هه‌ولێ توانه‌وه‌ی کوردیان داوه، زمانی کوردیان قه‌ده‌غه‌کردووه، بێ‌یا‌کانه تیکۆ‌شا‌ون که ناسنامه‌ی کورد‌بوون بس‌رپه‌نه‌وه. ده‌سته‌لاتدارانی عێراق و سو‌ریا، می‌ژوو‌نووسانیان هاند‌اوه که نه‌ژادی کورد بو‌و عه‌ره‌ب بگێ‌رنه‌وه، له‌و باره‌یه‌وه ده‌یان په‌رت‌وو‌ک نووس‌را‌ون و بلا‌وک‌رانه‌وه؛ له‌ تورکیای که‌مالیدا نکۆ‌لی له‌ هه‌بوونی کورد کرا‌وه و می‌ژوو‌نووسانیان هاند‌اوه که نه‌ژادی کورد بو‌و تورک بگێ‌رنه‌وه؛ له‌ ئێ‌رانیشدا ده‌سته‌لات هه‌ولیدا‌وه که زمانی کوردی به‌ زارا‌وه‌یه‌کی فارسی پێ‌وانه‌ بکات و می‌ژوو‌نووسانیان هاند‌اوه باس له‌ یه‌کنه‌ته‌وه‌یی نیوان کورد و فارس بکه‌ن،

.....

که‌چی وی‌پرای هه‌موو ئەوانه‌شه‌وه زمانی کوردی به‌هۆی به‌هیزبوون، توانا و شایانی خو‌یه‌وه قایم راوه‌ستاوه، نه‌ک نه‌تاواوته‌وه، به‌لکو کۆت و زنجیری پساندوه و دریی‌ژهی به‌ کاروانی به‌ره‌و پیشه‌وه‌چوون داوه و لی‌پراوانه به‌ره‌و پیشه‌وه هه‌نگاوی هه‌لگرتۆته‌وه. بی‌گومان به‌هۆی پارچه‌کردنی نیشتمانی کوردان و به‌هۆی قه‌ده‌غه‌کردنی نووسین و خویندن به‌ زمانی کوردی له‌ رابردوودا، هه‌م زاراوه‌کان له‌یه‌کتر دوورکه‌وتوونه‌ته‌وه هه‌میش له‌ پیکه‌اته‌ی هه‌ندیک وشه، له هه‌ندیک زاراوه‌دا پیته‌کان جی‌گۆرکیان پیکراوه.

گۆرانی پیت له وشه‌گه‌لی زمانی په‌هله‌وی بۆ کوردی

به‌و هۆکارانه‌ی که پیشتر ئاماژه‌م پیکردن، زۆر ئاساییه که وشه‌کانی په‌هله‌وی گۆرانیان به‌سه‌رداهاتن، بۆیه لی‌رده‌دا ئاماژه به‌چه‌ند پیتیک ده‌که‌ین.

گۆرینی پیتی **ل** بۆ **ه**؛ نمونه: ئەور بووه به‌ هه‌ور. ئەوراز بووه به هه‌وراز.

گۆرانی پیتی **ب** بۆ **ئ**؛ نمونه: بی‌ش بووه به ئی‌ش.

گۆرانی پیتی **پ** بۆ **ب**؛ وه‌ک: پی‌ستوون بووه به بی‌ستوون. په‌تران بووه به به‌تران.

گۆرانی پیتی پ بۆ ف؛ نمونه: پیل بووه به فیل. شه‌په‌ق بووه به شه‌فه‌ق. ئه‌پیون بووه به ئه‌فیون.

گۆرانی پیتی پ بۆ ف؛ نمونه: ئاپ بووه به ئاف. شه‌پ بووه به شه‌ف.

گۆرانی پیتی پ بۆ و؛ نمونه: ئاپ بووه به ئاو. باغه‌پان بووه به باغه‌وان.

گۆرانی پیتی ت بۆ د؛ نمونه: داتار بووه به دادار. ئازات بووه به ئازاد.

گۆرانی پیتی ت بۆ ی؛ وه‌ک: په‌تمان بووه به په‌یمان. جوتن بووه به جوین.

گۆرانی پیتی چ بۆ ئ؛ وه‌ک: چیش بووه به ئیش.

گۆرانی پیتی چ بۆ ژ؛ نمونه: رۆچ بووه به رۆژ. په‌رچین بووه به په‌رژین.

گۆرانی پیتی چ بۆ ز؛ نمونه: پیروچ بووه به پیروز. ئامیچ بووه به ئامیز، نمیچ بووه به نمیز و نویژ.

گۆرانی پیتی چ بۆ ش؛ نمونه: ئیچ بووه به ئیش.

گۆرانی پیتی چ بۆ ن؛ نمونه: په‌رویچ بووه به په‌روین.

گۆرانی پیتی خ بۆ ک؛ نمونه: خانیک بووه به کانیک، کانی.

گۆرانی پیتی ڤا بۆ ب؛ نمونه: ڤه‌راز بووه به به‌راز. ڤه‌س بووه به به‌س.

گۆرینی پیتی غ بۆ ن؛ نمونه: بۆغدار بووه به بۆندار.

گۆرانی پیتی ک بۆ ی؛ وه‌ک: داناکی بووه به دانایی. رۆشناکی بووه به رۆشنایی.

گۆرانی پیتی ک بۆ ق؛ نمونه: که‌لات بووه به که‌لات.

گۆرانی پیتی گ بۆ ج؛ وه‌ک: به‌نگ بووه به به‌نج. بورگ بووه به بورج.

گۆرانی پیتی ن بۆ پیتی ت؛ وه‌ک: پاداشن بووه به پاداشت.

گۆرانی پیتی و بۆ ب؛ نمونه: واران بووه به باران. ویست بووه به بیست.

گۆرینی پیتی و بۆ ئ؛ نمونه: پوست بووه به پیست. کاووس بووه به کاویس.

له‌هه‌ندیگ وشه‌دا زیاتر له پیتیگ به پیتی دیکه گۆر‌دراون، وه‌ک:

ئاپریچ بووه به ئاورپژ. ئه‌په‌ت بووه به ئه‌به‌د. ئامۆچکار بووه به ئامۆژگار.

کهوتن و قرتاندنی پیت له هه‌ندیگ وشه‌ی

په‌هله‌ویدا

کاتیگ که هه‌ندیگ وشه‌ی په‌هله‌وی و کوردی به‌راورد ده‌که‌ین، ده‌بینین که پیتیگ له وشه په‌هله‌ویه‌که‌دا هه‌بووه، به‌لام له زمانی کوردیدا که‌توووه و لادراوه. به‌تایبه‌تیش له دۆخی ناو، په‌سن و وه‌سپدا، بو‌سه‌رپاستکردنه‌وه‌یان ئاماژه به هه‌ندیگ وشه ده‌ده‌ین:

پیتی ک:

ئاراسته‌ک = ئاراسته؛ دانا‌ک = دانا؛ ده‌سته‌ک = ده‌سته؛ باب‌ه‌ک = باب‌ه؛ به‌نده‌ک = به‌نده؛ به‌هره‌ک = به‌هره؛ پوخته‌ک = پوخته؛ پێشینه‌ک = پێشینه؛ په‌یدا‌ک = په‌یدا؛ تاز‌ه‌ک = تاز‌ه؛ ته‌له‌ک = ته‌له؛ با‌ده‌ک = با‌ده؛ ئی‌قاره‌ک = ئی‌قاره؛ سزا‌ک = سزا؛ چینه‌ک = چینه؛ چاره‌ک = چاره؛ سه‌رما‌ک = سه‌رما؛ گو‌نا‌ک = گو‌نا؛ گه‌نده‌ک = گه‌نده. په‌هله‌ویک = په‌هله‌وی.

به‌ورد‌بو‌ونه‌وه له‌م وشانه، ده‌بینین که پیتی 'ک' ی کۆتایی که‌وتوووه و واتای وشه‌که‌یش وه‌ک خۆی ماوه‌ته‌وه.

پیتی گ:

ئه‌نیه‌گ = ئه‌نیه؛ چه‌ره‌گ + چه‌ره؛ به‌نده‌گ = به‌نده؛ ئاسیا‌گ = ئاسیا؛ ئاشنا‌گ = ئاشنا؛

لیره‌شدا ته‌نیا پیتی 'گ' کۆتایی که‌وتوو و وشه‌که‌یش وه‌ک خۆی به‌هه‌مان واتا ماوه‌ته‌وه‌و هیچ گۆرانی دیکه‌ی به‌سه‌ردا نه‌هاتوو.

پیتی هـ:

پاکیه = پاکی؛ ئاسانیه = ئاسانی؛ راستیه = راستی؛
 براتیه = براتی؛ هه‌رزانیه = هه‌رزانی؛ په‌ناه = په‌نا؛
 ده‌ستیاریه = ده‌ستیاری؛ دووریه = دووری؛ خوړه‌ه = خوړه؛
 دۆستیه = دۆستی، سه‌ختیه = سه‌ختی؛ شیرینیه = شیرینی.
 لیره‌شدا ته‌نیا پیتی 'هـ'ی کۆتایی وشه‌که‌وتوو و وشه‌که‌وه‌ک خۆی ماوه‌ته‌وه.

که‌وتنی پیتی ناوه‌راست له وشه‌ی سێ پیتیدا:

بوت = بت؛ توف = تف؛ جاه = جهه؛ بون = بن؛ سوم = سم؛
 پور = پر؛ چهل = چل.

که‌وتنی دوا پیتی هه‌ندیک وشه:

به‌خشیشن = به‌خشیش. شایسته‌ن = شایسته. بات = با. پولات =
 پولا. شکۆد = شکۆ. ئاگاس = ئاگا. برات = برا. ئه‌وی = ئه‌و.
 ئاسووده‌ن = ئاسووده؛ سپیت = سپی؛ سه‌رای = سه‌را.

لیره‌دا ده‌بینین که‌ ته‌نیا پیتی کۆتایی قرتیندراوه و واتای وشه‌که‌یش وه‌ک خۆی ماوه‌ته‌وه‌و هیچ گۆرانی به‌سه‌ردا نه‌هاتوو.

که‌وتنی پیت له وشه‌ی پینج و چوار پیتیدا:

نازوک=نازک، تروش=ترش، پوشت=پشت، خیشت=خشت.

که‌وتنی ئاوارته‌یی له وشه‌ی پینج پیتیدا:

برینج = برنج؛ بوخور = بخور؛ که‌هون = که‌ون؛ بولند = بلند

پیشگر و پاشگر له په‌هله‌ویدا

زمانی په‌هله‌وی وه‌ک زمانه‌کانی دیکه بۆ دروستکردنی وشه‌ی نوی سوودیان له پیشگر و پاشگر وه‌رگرتووه. واته هه‌ردوو گره‌که جیی به‌هره‌مندی بوونه.

یه‌که‌م: پیشگره‌کان که خویان له‌مانه‌دا ده‌بیننه‌وه:

۱- ئه، واتای 'بی' و 'نا' ده‌دات، نمونه:

ئه‌باژه‌ک بیجی

ئه‌بارون نادرست

ئه‌سه‌ر بیسه‌ر- بیکۆتایی

ئه‌کام بیکام، ناکام

ئه‌کار بیکار، ناکار

.....

ئه‌بوغ	بیبۆن
ئهبون	بیبین، بیینه‌چه
ئهبیش	بییش
ئه‌چاره‌ک	بیچاره، ناچار
ئه‌سامان	بیسامان
ئهده‌رت	بیده‌رد
ئهدومب	بیدوم، بیکلک
ئهبیاد	بییه‌هره
ئهبییه‌ستار	بیگونا‌ه
ئهبیّه‌وش	بیّه‌وش

۳- ئه‌پین، واتای 'پین' و 'به‌پین' ده‌دات. نمونه:

ئه‌پینیش	بییش
ئه‌پینه‌ر	بینه‌ر
ئه‌پینه‌رات	به‌پینه‌را
ئه‌پینه‌م	به‌پینه‌رس

٤- ئەن، ئەگەر پیتی دەنگدار له سەرەتای وشەکه‌دا هه‌بوو، ئەم پیشگره‌ رۆلی نه‌ریکردن ده‌بینی؛ بۆ نمونه:

ئەننازار	بیئازار
ئەننومیت	نائومید
ئەننه‌رژ	بینرخ، بینه‌رن، بینه‌رژ(زا)
ئەنناپ	بیناو

٥- دور. واتای به‌د ده‌دات، نمونه:

دورچیه‌ر	به‌دچاره
دورقه‌ند	به‌دقه‌ند(بیئاوه‌ر)

٦- دوش، به‌واتای دژ و پیچه‌وانه هاتوو، نمونه:

دوشمن	دژی من(دوژمن)
دوشفه‌ر	به‌دفه‌ر، دژفه‌ر(پیچه‌وانه‌ی فه‌ر)

٧- دۆژ به‌واتای به‌د یان خراپ هاتوو؛ نمونه:

دۆژه‌خ	به‌دئاخ، (دۆزه‌خ)

٨- دیژ، دژ، به‌واتای به‌د و خراپ، نمونه:

دیژوار	دژوار

۹- **هام**، واتای هاو دهدات، نموونه:

هامچهره‌گ هاوچهره

هام ناف هاونه‌ژاد

هامبه‌ند هاوبه‌ند

۱۰- **هو**، هو به‌واتای باش و چاک دئ، وه‌ک:

هوبو‌غاگ بو‌نخۆش، خو‌شبۆن

هوفره‌مان فرمانی چاک، چاکفرمان

پاشگهره‌کان خۆیان له‌مانه‌دا ده‌بیننه‌وه:

۱/ **هگ**، بو دروستکردنی په‌سه‌ن و ناو، نموونه:

به‌ست بووه به: به‌سته‌گ — ئیستا به‌به‌سته 'ماوه‌ته‌وه.

ئاسمان بووه به: ئاسمانه‌گ — ئیستا به 'ئاسمانی' ماوه‌ته‌وه

پای بووه به: پایه‌گ — ئیستا به 'پایه، پیگه' جیواره.

چهر بووه به: چهره‌گ — ئیستا به 'چهره' جیواره.

مهردۆم بووه به: مهردۆمه‌گ — ئیستا به 'مهردوم' هه‌یه.

ئهمبار بووه به: ئهمباره‌گ — ئیستا به 'ئهمبارکراو' هه‌یه.

به‌ند بووه به: به‌نده‌گ — ئیستا به 'به‌ندکراو' جیواره.

۲/ **هگ**، بو دروستکردنی په‌سنی کارایی له‌سه‌ر قه‌دی فرمانی

رانه‌بردوو، نموونه:

په‌روه‌رز به‌هۆی 'هگ' بووه به: په‌روه‌رزه‌گ = په‌روه‌رده‌کراو

-
- ٣/ **هگ**، بۆ دروستکردنی په‌سن له‌سه‌ر په‌سندا، نموونه:
- سیاو به‌هۆی 'هگ' بووه به : سیاوهگ ← سیا،
ئێستاش له هۆرامی هه‌ر به 'سیاو'ه ماوه‌ته‌وه.
- ٤/ **اگ**، بۆ دروستکردنی په‌سنی کارایی له‌سه‌ر قه‌دی فرمانی
رانه‌بردوودا، نموونه:
- توخش بووه به : توخشاگ ← کۆشا
براز بووه به : برازاگ ← دره‌وشاوه
- ٥/ **هن**، بۆ دروستکردنی ناو، نموونه: ئاخوهره‌ن، په‌یمۆزه‌ن.
- ٦/ **ان**، ئه‌م پاشگره‌ بۆ دروستکردنی وشه‌ی جۆراوجۆر
سوودبه‌خشه:
- بۆ دروستکردنی ناوی سه‌رجه‌له‌یی، نموونه:
پاپه‌گان (پاپه‌گ+ان=پاپه‌گان)
سلوکان (سلوک+ان=سلوکان)
 - بۆ دروستکردنی ناو له په‌سن، نموونه:
کرده‌گان (کرده‌گ+ان=کرده‌گان)
 - بۆ دروستکردنی ناو له‌سه‌ر په‌گی کار دا، نموونه:
واران (وار+ان=واران)، په‌کسانه به 'باران'ی کوردی.
گریان (گری+ان=گریان)، په‌کسانه به 'گریان'ی کوردی.
 - بۆ دروستکردنی ناو له‌سه‌ر ناودا، نموونه:
توخمه‌گان (توخمه‌گ+ان=توخمه‌گان)
- ٧/ **انه‌گ**، نموونه: یاویدانه‌گ (یاوید+انه‌گ)، مه‌ردانه‌گ.
- ٨/ **هنده‌گ**، نموونه: ژیه‌هنده‌گ (ژیه+هنده‌گ).
- ٩/ **انیگ**، نموونه: شه‌پانیگ (شه‌پ+انیگ).
- ١٠/ **ار**، نموونه: ویندار (ویند+ار).

۱۱/ او، نموونه: وهه‌یشتاو (وهه‌یشت+او).

۱۲/ اوهند، نموونه: پادیشفراوهند (پادیشفر+اوهند).

۱۳/ اویند، نموونه: هونه‌راویند (هونه‌ر+اویند).

۱-۱۴/ بان، ئیستا له هه‌ندئ وشه‌دا وه‌ک خۆی ماوه‌ته‌وه، نموونه: میهره‌بان (میهر+ه+بان) که‌چی له هه‌ندئ شوینی دیکه‌دا له کرمانجی خواروو پیتی 'و' و له کرمانجی سه‌روو پیتی 'ف' جیی پیتی 'ب' یان وه‌رگرتوو، بۆ نموونه: ده‌رگه‌وان، شاره‌وان، سه‌گقان، دلۆقان، که‌چی ئه‌م پاشگره له زمانی فارسی و فارسی ده‌ریدا سه‌نگایی خۆی پاراستوو.

۲-۱۴/ وان، پاشگری وان وه‌ک خۆی ماوه‌ته‌وه و کاریه‌ری خۆی هه‌یه، بۆ نموونه: ئاتره‌وان و ئاسره‌وان له په‌له‌وی، گاو، ریوان، سه‌روان، دیده‌وان، ده‌شته‌وان، پيله‌وان، پاله‌وان له کوردی.

۱۵/ پان، ئه‌م پاشگره به‌هۆی گۆرانی پیتی 'پ' بۆ 'و' و 'ف' ئیستا بووه به 'وان' و 'قان'. نموونه: باغه‌پان (باغ+ه+پان)= باغه‌وان.

۱۶/ یند، ئه‌م پاشگره له نیو وشه‌کانی ئیستای کوردیدا ده‌رناکه‌وی، به‌لام له په‌له‌ویدا جیوار بووه، نموونه: زانیند (زان+یند)= زانا

.....

١٧/ **یِن**، ئه‌م پاشگره‌ وه‌ک خۆی ماوته‌وه، ته‌نیا پیتی 'ی' جیی پیتی 'ئ'ی گرتۆته‌وه، نموونه: زه‌رین (زه‌ر+ین) = زی‌رین. هه‌روه‌ها وشه‌کانی 'ره‌نگین، زه‌نگین، نه‌خشین، سه‌نگین' له‌ ریی ئه‌م پاشگره‌وه‌ دروستکراون.

١٨/ **ستان**، ئه‌م پاشگره‌ ئیستا له‌ زمانی کوردیدا وه‌ک خۆی ده‌کار ده‌کری. نموونه: به‌ندستان (به‌ند+ستان) = به‌ندیخانه؛ باغستان (باغ+ستان). هه‌روه‌ها وشه‌کانی گولستان، گۆرستان، شارستان و سه‌دان وشه‌ی دیکه‌ به‌هۆی ئه‌م پاشگره‌وه‌ دروست کراون.

١٩/ **گه‌ر**، ئه‌م پاشگره‌ ئیستا له‌ زمانی کوردی جی‌واره، هه‌ندی‌ک جار وه‌ک خۆی ماوته‌وه، نموونه: ئاسنگه‌ر (ئاسن+گه‌ر) = ئاسنگه‌ر؛ مسگه‌ر.

هه‌روه‌ها هه‌ندی‌ک جار بووه‌ به‌ گر، بۆ نموونه: وشه‌کانی زی‌رینگر، ئامارگر، ماسیگر، رینگر، جیگر و ده‌یان وشه‌ی دیکه‌ به‌هۆی ئه‌م پاشگره‌وه‌ دروستکراون و ده‌کرین.

٢٠/ **کار**، ئه‌م پاشگره‌ وه‌کو خۆی ماوته‌وه. وشه‌کانی خزمه‌تکار، پێشکه‌شکار، شیوه‌کار، جوانکار، کرێکار و ده‌یان وشه‌ی دیکه‌ به‌وه‌هۆیه‌وه‌ دروستکراون.

٢١/ **که‌ر**، که‌ر، ئه‌م پاشگره‌ وه‌کو خۆی ماوته‌وه، بۆ نموونه: به‌زاکه‌ر (به‌زاک+که‌ر)؛ هه‌روه‌ها وشه‌کانی ئیشکه‌ر، راوکه‌ر، نانکه‌ر و ده‌یان وشه‌ی دیکه‌ به‌هۆی ئه‌م پاشگره‌وه‌ چیکراون.

.....

٢٢/ گین، ئەم پاشگره ماوه‌ته‌وه، ته‌نیا پیتی 'ئ' بو 'ی' گۆراوه،
 نموونه: زینگین (زین+گین)؛ وشه‌کانی 'خه‌مگین، سه‌رگین،
 بارگین' به‌هۆی ئەم پاشگره‌وه دروست کراون.

٢٣/ هه‌ند، ئەم پاشگره وهک خۆی له کاردايه، نموونه: له
 په‌له‌وی وشه‌کانی زۆرمه‌ند (زۆر+مه‌ند) و
 شویمه‌ند (شووی+مه‌ند)، هه‌روه‌ها له زمانى کوردیشدا
 وشه‌کانی هۆشمه‌ند، هونه‌رمه‌ند، به‌هره‌مه‌ند و چه‌ندین وشه‌ی
 دیکه به‌هۆی ئەم پاشگره‌وه دروستکراون.

٢٤/ یفت، ئیستا له‌م پاشگره‌دا ته‌نیا 'ی' ماوه‌ه‌وه، نموونه:
 دوژواريفت (دوژوار+يفت) = دژواری؛ ژیريف (ژیر+يفت) =
 ژیری.

٢٥/ وه، ئیستا وهک خۆی له زمانى کوردیدا جیواره، نموونه:
 باروهر (بار+وه) = باروهر. له کوردیشدا وشه‌ی سه‌روه‌ر
 به‌هۆی هه‌مان پاشگر دروست بووه.

٢٦/ ژه‌گ، ئەم پاشگره بو بچووکرده‌وه ده‌کار ده‌کری. ته‌نیا
 پیتی 'ز' جی‌ی پیتی 'ژ'ی گرت‌ۆته‌وه، نموونه،
 که‌نیزه‌گ (که‌نی+ژه‌گ) = که‌نیزه‌ک. به 'که‌نیشک' ماوه‌ته‌وه.

٢٧/ وم، ئەم پاشگره، به گۆرانی پیتی 'و' بو 'ه' ماوته‌وه،
 نموونه: چه‌اروم (چه‌ار+وم) = چه‌اره‌م، چه‌واره‌م؛
 هه‌فتوم (هه‌فت+وم) = هه‌فته‌م؛ به‌لام له فارسی ده‌ریدا وهک
 خۆی ماوه‌ته‌وه.

.....

٢٨/ یه، ئەم پاشگره بۆ 'ی' کورتکراوه‌ته‌وه و قورسایى خۆی پاراستوو، نموونه: ئاییه—(په‌له‌وی) = ئاوی (کوردی)؛ ئاسانیه—(په‌له‌وی) = ئاسانی (کوردی)؛ پاکیه—(په‌له‌وی) = پاکى (کوردی)؛ براتیه—(په‌له‌وی) براتی (کوردی)؛ ئه‌رزانیه—(په‌له‌وی) = ئه‌رزانی (کوردی)، ئەمانه و ده‌یان وشه‌ی دیکه.

٢٩/ وار، ئەم پاشگره وه‌ک خۆی ماه‌ته‌وه، ئیستا له‌ نیو زمانى کوردیدا هاوکاریه‌کی باش بۆ چیه‌کردنی وشه‌ی نوێ ده‌کات. نموونه: گوردوار (په‌له‌وی)، ژینوار (کوردی). هه‌روه‌ها وشه‌کانی جی‌وار، گۆوار، خویته‌وار، شوینه‌وار، کۆله‌وار، ئاسه‌وار، به‌رزه‌وار و چه‌ندین وشه‌ی دیکه به‌هۆی ئەم پاشگره‌وه چیه‌کراون.

٣٠/ زار، ئەم پاشگره‌ش سه‌نگایى و کارایى خۆی پاراستوو، هه‌تا ئیستا سوودبه‌خشه؛ نموونه: ئوزدیس‌زار (په‌له‌وی)، گۆل‌زار (کوردی).

٣١/ یک، ئەم پاشگره رۆلێکی به‌رچاوی هه‌بووه، هه‌تا ئیستا هه‌ر رۆلی خۆی له‌ده‌ست نه‌داوه. بۆ نموونه: تاریک (په‌له‌وی)، تاریک (کوردی). باریک (په‌له‌وی)، باریک (کوردی).

جیناوه له زمانی په‌هله‌ویدا

جیناوه سه‌ربه‌خۆکان له زمانی په‌هله‌ویدا بریتی بوون له:

کەسی یه‌که‌می تاک (تاکی قسه‌که‌ر-ئاخیوه‌ر-):

ئەز، من = ئەز(ب)، من

کەسی دوو‌ه‌می تاک (گوینگر، تاکی قسه‌له‌به‌ر-ئاخیوه‌ر-):

شمه، تۆ = شمه (هۆ، زا)، تۆ

کەسی سێ‌ه‌می تاک (تاکی قسه‌له‌سه‌ر-ئاخیوسه‌ر-):

ئەوی = ئەو.

کەسی سێ‌ه‌می تاکی نی‌ر: هان = ئەو، {وی، له زاراوه‌ی

کرمانجی سه‌روو بۆ نی‌ر جیواره}.

کەسی سێ‌ه‌می تاکی م‌ئ: هو = ئەو، {وئ، له زاراوه‌ی

کرمانجی سه‌روو بۆ م‌ئ جیواره}.

کەسی یه‌که‌می کۆ: ئەمه‌ه = ئەمه (ه)، ئیمه، ئەم (ب)

کەسی دوو‌ه‌می کۆ: شماه، ئەشما = ئیوه، هوین (ب)

کەسی سێ‌ه‌می کۆ: ئۆیشان، ئۆشان: ئەو (ئەوان)، ئۆشان

جی‌ی وه‌بیر هی‌نانه‌وه‌یه له سه‌رده‌می مندا‌لانی‌دا، بۆ

ده‌ست‌نیش‌ان‌کردنی ئەو کەس و لایه‌نه‌ی که یه‌که‌م‌جار یاریه‌که

ده‌ست‌پێ‌ده‌کرد، هه‌لدانی به‌ردی ته‌ر و وشک، یان ده‌ست‌گرته‌وه

هه‌بوو، دوو کەس وه‌ک نو‌ینه‌ری ده‌سته‌کان به‌ران‌به‌ر یه‌که‌تر

پاده‌وه‌ستان و یه‌کی‌کیش ده‌بوو به دادوهر و ده‌گوترا: ٠ (هان،

هون، هندکلار). ئەوئ رۆژئ نه‌مانده‌زانی هان و هون واتای

چیه، به‌لام ده‌رده‌که‌وئ که بۆ دیاری‌کردنی ئەم یا ئەو بووه

و له دێ‌رینه‌وه مابۆوه.

هه‌ندیك رسته‌ی جیناوی كارا له دوخی رابردوی ساده‌ی زمانی په‌له‌وی ساسانی دا له‌گه‌ل زمانی فارسی و زاراوه‌کانی کوردی به‌راورد ده‌که‌ین:

په‌له‌وی	فارسی	ک/ سۆرانی	ک/ بادینی
من دیت	مَنْ دِیَم	من دیتم	م(من) دیت
تو دیت	تو دیدی	تو دیتت	ته دیت
ئهو‌ی دیت	او دید	ئهو دیتی	ئهو(وی)، وئ(دیت)
ئهمه‌ه دیت	ما دیدیم	ئیمه دیتمان	مه دیت
ئه‌شما دیت	شما دیدید	ئیه دیتتان	هوین دیت
ئهو‌یشان دیت	ایشان دیدند	ئهان دیتیان	ئهو(وان) دیت
من تو دیت هئ	من تورا دیدم	من توم دیت	من ته(تو) دیت
من ئوی دیت	من اورا دیدم	من ئوم دیت	م ئهو دیت

لی‌رده‌دا له چاوگی 'دیتن' په‌له‌ویدا، کرداری 'دیت' وەرگی‌راوه، له کوردی هه‌ر 'دیتن'، به‌لام فارسه‌کان به 'دیتن' تۆماریان کردوو ئیستا 'دیتن'.

له‌م به‌راورده‌دا دهرده‌که‌وئ که ریزمانی زاراوه‌ی بادینی کتومت وه‌ک په‌له‌وی ساسانییه، به‌لام له فارسی و سۆرانییدا هه‌ندیك گۆرانکاری به‌سه‌ردا هاتوو.

هه‌ر بو ئه‌م مه‌به‌سته، جیناوی كارا له رسته‌ی رانه‌بردبوی په‌له‌وی ئه‌شکانی وه‌ک نمونه وهرده‌گرین:

په‌له‌وی ئه‌شکانی: ئه‌ز مه‌دی‌زن به‌غ شاهپور، ئاریانشه‌هر
خوهدای هی‌م.
کوردی بادینی: ئه‌ز شاهپورئ خودئ په‌رس، خودی
ئاریانشاریمه.

کوردی سۆرائی: من شاپوری خواپه‌رست، خاوه‌نی ئاریانشارم.
فارسی: مهن به‌غ مه‌زداپه‌رست شاپور، خدایگان ایرانشهر هستم.

له‌م به‌راورد‌ه‌شدا هه‌ر زاراوه‌ی کوردی بادینی نزکتره.

ئه‌گه‌ر رسته‌یه‌ک له‌ دۆخی رانه‌بردووی راگه‌یاندندا به‌راورد بکه‌ین، به‌م شیوه‌یه‌ خۆیا ده‌بی:

په‌له‌وی/ هۆرامی	فارسی	ک/ سۆرائی	ک/ بادینی
وینیم،/ وینام	می بینم	ده‌بینم	دبینم
وینی/ وینات	می بینی	ده‌بینیت	دبینی
وینید/ ویناش	می بیند	ده‌بینی	دبینیت
وینیم/ وینامان	می بینیم	ده‌بینین	دبینین
وینید/ ویناتان	می بینید	ده‌بینن	دبینن
ویناند، وینین/ ویناشان	می بینند	ده‌بینن	دبینن

ئه‌گه‌ر نمونه‌یه‌ک له‌ رسته‌ی به‌رکاری ناو و جیناو بخه‌ینه به‌رچاوان.

په‌له‌وی	فارسی	ک/ سۆرائی	ک/ بادینی
من ئازات دیت	آزاد را دیدم	من ئازادم	من ئازاد دیت
من ئۆی دیت	اورا دیدم	ئه‌وم بینی	م ئه‌و دیت

له‌م رسته‌یه‌شدا دیسانه‌وه‌ وه‌کیه‌کی ریزمانی له‌نیوان په‌له‌وی و زاراوه‌ی بادیندا وه‌دیار ده‌که‌وی.

هه‌روه‌ها رسته‌یه‌کی په‌له‌وی ساسانی به‌راورد ده‌که‌ین که جیناوی لیکه‌ری تیدا بی، بۆ نمونه:

په‌له‌وی	فارسی	ک/ سۆرانی	ک/ بادینی
ئوم گوپت کو	گفتم که	گوتم که	م گوٓت کو

دیسانه‌وه له‌م رسته‌یه‌شدا نزیک‌ی ته‌واو له‌نیوان په‌له‌وی و زاراه‌ی بادینیدا هه‌یه، ده‌کری له‌م بواره‌دا به‌نزیکت‌ترین زاراه‌ه پیوانه‌ بکری.

رسته‌یه‌کی په‌له‌وی ئه‌شکانی به‌راورد ده‌که‌ین که جیناوی لیکدەری له‌گه‌لدایه:

په‌له‌وی ئه‌شکانی: من واخ‌ت کو بزیشک هی‌م.

کوردی بادینی: من گوٓت کو بزیشکم.

کوردی سۆرانی: من گوتم که بزیشکم.

کوردی هۆرامی: من واتم بزیشکه‌نا.

فارسی: من گو‌فتم که بزیشک هه‌ستم.

دیسانه‌وه 'کو'ی جیناوی لیکدەر له‌ په‌له‌وی ئه‌شکانی و کوردی بادینیدا وه‌ک یه‌کن و هیچ جیاوازییان نییه.

ئه‌گه‌ر ئه‌م رسته‌یه‌ی په‌له‌وی ئه‌شکانی وه‌ر‌ب‌گ‌رین، که 'ه‌سه‌ن ره‌زائی باغ بی‌دی' له‌ لاپه‌ره‌ هه‌فتای 'ده‌ستووری زمانی پار‌تی - په‌له‌وی ئه‌شکانی - دا تو‌ماری کردووه، ئه‌وسا له‌گه‌ل زمانی فارسی و زاراه‌کانی کوردی به‌راوردی بکه‌ین، با بزانیان چۆن دیته‌ ده‌ست:

په‌له‌وی ئه‌شکانی: شا واخ‌ت کو ئه‌ژ کوو ئه‌ی؟

šāh wāxt kū až kū ay.

کوردی بادینی: شا گۆت کو ژ کیری؟ ژ کووه‌ی؟ کوده‌ری؟

کوردی سۆرانی: شا گوتی که تو هی کویت؟ (خه‌لکی

کویت؟)

کوردی هۆرامی: شا واتش تو خه‌لکو کو گه‌ینی؟

فارسی: شاه گفت که از کجا هستی؟ (اهل کجایی؟)

له‌م رسته‌یه‌شدا وه‌کیه‌کی له‌نیوان په‌له‌وی ئەشکانی و زاروه‌ی بادیندا هه‌یه و هیچ گومانیک ناهیلیته‌وه.

جیناوه لکاوه‌کان له په‌له‌ویدا

جیناوی لکاوی تاک [م ، ت ، ش]

ئەم جیناوانه‌ی به‌'ناو'یکه‌وه ده‌لکین له زاروه‌ی بادینی نین، به‌لام له هۆرامیدا کتومت وهک خۆیان ماونه‌ته‌وه، نمونه:

په‌له‌وی	هۆرامی	سۆرانی	بادینی
دیدیم	دیهم	چاوم، دیدهم	چاڤی من
دیدیت	دیته	چاوت، دیدته	چاڤی ته
دیدیش	دیه‌ش	چاوی، دیدهی	چاڤی وی / وی

.....
له‌م به‌راورده‌دا ده‌بینین که هۆرامی له‌گه‌ل په‌له‌ویدا هاوتایه
و هیچ جیاوازی تیدا نییه، هه‌رچه‌نده له‌م برگه‌یه‌دا زمانی
فارسیش له‌گه‌ل په‌له‌ویدا هاوتا و یه‌کسانه.

جیناوی لکاوێ کۆ [مان، تان، شان]

ئهو جیناوانه‌ی به‌ ناویکه‌وه ده‌لکین به‌م شیوه‌یه دیار ده‌بن:

له‌ کوردی هۆرامیدا: ما(مان)، تا(تان)، شا(شان).

له‌ کوردی سۆرانیدا: مان، تان، یان.

له‌ کوردی بادینیدا: مه، وه، وان.(ئهم جیناوانه به‌ سه‌ربه‌خۆ

داده‌نرین و ده‌گوتری له‌گه‌ل کاری رابردووی تیپه‌ر دین،

به‌لام له‌ کاتی خاوه‌نداریتیدا رۆلی لکاو ده‌بینن).

له‌ زمانی فارسیدا: مان، تان، شان.

لیره‌دا هۆرامی و فارسی له‌هه‌موویان نزیکتر ده‌رده‌که‌ون،

به‌لام کاتیگ جیناوی لکاو به‌ ناویکی په‌سناوییه‌وه ده‌لکی،

ئهو کاته له‌ فارسی دوور ده‌که‌ویته‌وه، وه‌ک ئه‌م نمونه‌یه:

په‌له‌وی ساسانی: ماده‌مان رودار.

کوردی بادینی: ده‌یکا مه‌ یا دلۆقان.

کوردی سۆرانی: دایکی میهره‌بانمان.

کوردی هۆرامی: ئه‌یای میهره‌بانه‌ما.

فارسی: مادر مهربان ما.

له‌م دۆخه‌دا جیناوی لکاوی خوهدی له زاراوه‌ی بادینیدا
 نزیکایه‌تی زۆرتیری له‌گه‌ڵ په‌له‌ویدا هه‌یه، چونکه جیناوه‌که
 له‌گه‌ڵ ناوه‌که‌دا ده‌میپیتته‌وه، واته له‌دوای ناوه‌که‌وه دێ و
 خۆی به‌ په‌سنی ناوه‌که نالکینێ، به‌لام له زاراوه‌کانی سۆرانی
 و هۆرامی و زمانی فارسیدا جیناوه‌که له ناوه‌که داده‌برێ و
 به‌ دوای په‌سنه‌که (رازا) ده‌که‌وێ.

نیشانه‌ی کۆ له په‌له‌ویدا

نیشانه‌ی کۆ له په‌له‌وی (ئەشکانی و ساسانی) ته‌نیا 'ان'
 بووه، که ئیستاش له‌ زمانی کوردی دا وه‌ک خۆی ماوه‌ته‌وه،
 به‌لام له هه‌ن‌دی‌ک له‌ نووسراوانه‌ی که له‌ دوای ڕووخانی
 ده‌وله‌تی ساسانی، واته‌ دوای هاتنی عه‌ره‌ب، به‌تایبه‌تیش
 ئەوانه‌ی له‌ زه‌مانی عه‌باسیه‌کاندا نووسراون، له‌هه‌ن‌دی‌ک
 شویندا نیشانه‌ی (ئیه‌ها) به‌کار هینراوه که ئیستا له‌ زمانی
 فارسیدا بو 'ها' گۆراوه. له‌وانه‌یه نیشانه‌ی 'ئیه‌ها' کاتی‌ک
 به‌کارهینرای و په‌واجی په‌یدا کردبێ که ڕێ به‌ نووسه‌ران
 دراوه به‌ فارسی ده‌ری بنوسن؛ له‌وانه‌یه هه‌ر نیشانه‌ی کۆی
 فارسی بووبێ نه‌ک نیشانه‌ی کۆی زمانی په‌له‌وی. له‌و
 باره‌یه‌وه ئەمانه‌للا ئازهر¹³ نووسیویه‌تی: (می بینیم که نتایج
 تحقیق و جستجو در زبان های قدیم، برای یافتن ریشه و
 اصل جزء «ها» ظاهرا تاکنون بی نتیجه مانده است). ئەمانه و
 ده‌یان تێروانینی دیکه سه‌رراستی ده‌که‌نه‌وه که نیشانه‌ی کۆ

<https://www.academia.edu> - 13

له‌ زمانى په‌له‌ويدا تەنيا (ان) بووه و 'ها' پيشينه‌ى نه‌بووه.
بۆ نموونه:

هوشتر + ان = هوشتران

پاز + ان = پازان

ئاتورکاتهک + ان = ئاتورکاتهکان

دۆپای + ان = دۆپایان

ئازاتهک + ان = ئازاتهکان

ئامۆچکار + ان = ئامۆچکاران

گرامیک + ان = گرامیکان

پێسای فرمانى داخوазى

بۆ چيکردنى فرمانى داخوазى سوود له‌ ره‌گى کارى
پانه‌بردووى ئاخيوهر (قسه‌که‌ر) وهرده‌گيرى، بۆ نموونه ئه‌گه‌ر
ره‌گى دهنوسم وهربگيرين ده‌بى به‌ 'نوس'، چونکه 'ده‌ + م'
لاده‌به‌ين و تەنيا ره‌گى کاره‌که‌ ده‌مینیته‌وه؛ ئه‌وکاته ده‌بى به‌:
بنوسه، هه‌روه‌ها له‌دۆخى نه‌ريدا ده‌بى به‌ 'منوسه'. ره‌گى
کردن ده‌بى به‌ 'که'، له‌ دۆخى ئه‌رى ده‌بى به‌ 'که'، ئه‌گه‌ر
نه‌رى بکه‌ينه‌وه ده‌بى به‌ 'مه‌که' واته 'مه' کرداره‌که‌ به‌ نه‌رى
ده‌کات، له‌ زمانى په‌له‌ويدا هه‌ر 'مه' رۆلى نه‌ريکردنى
هه‌بووه، ئیستا له‌ زمانى کوردیشدا هه‌مان رۆل ده‌گيرى،
به‌لام له‌ زمانى فارسیدا سوود له‌ 'نه' وهرده‌گيرى. هه‌رچه‌نده
يشتر له‌ زمانى فارسیدا 'مه'، نه' وه‌ک ئامرازى نه‌ريکردن
سووديان ليوهرده‌گيرا، به‌لام ئیستا بۆ 'نه' کورت بۆته‌وه.

په‌له‌وی	فارسی	ک/ سۆرانى	ک/ بادینى
مه‌کۆ	نه‌کون	مه‌که	نه‌که

دروستکردنی په‌سن و وه‌سپ

له‌ زمانى په‌هله‌ويدا بۆدروستکردنى په‌سن سوود له‌ ره‌گى فرمانى رابردوو وه‌رگىراوه، ئىستا له‌ زمانى كورديدا هه‌مان رېچكه‌ دريژهى هه‌يه. به‌لام له‌وانه‌يه هه‌نديك له‌ پاشگه‌ركان گۆرانيان به‌سه‌ردا هاتى.

١/ **ئار** (ار). به‌هۆى ئه‌م پاشگه‌روه زۆر به‌ ئاسانى له‌ ره‌گى كارى رابردوو په‌سن دروست ده‌كړى، بۆ نموونه: ره‌گى كرتن، ده‌بى به‌ كرت، ره‌گى ديتن ده‌بى به‌ ديت، ئىدى په‌سنى كرتار و ديتار دروست كراون، ئىستا له‌ زمانى كورديدا ره‌گى كردن ده‌بى به‌ كرد، ره‌گى ديتن ده‌بى به‌ ديت، ئىدى كردار و ديدار دروست كراون.

٢/ **هگا**، به‌هۆى ئه‌م پاشگه‌روه له‌ ره‌گى فرمانى رابردوو په‌سنى جۆراوجۆر دروست كراوه، ئىستا له‌ زاراوه‌ى سۆرانى به‌ 'وو' گۆرراوه، له‌بنزاراوه‌ى هه‌ولپىر و له‌ زاراوه‌ى بادىنى به‌ 'ى' گۆرراوه، وه‌ك:

مرده‌گ بووه به‌ مردوو، (مردى/ مرى). خوهفته‌گ بووه به‌ خه‌وتوو. تشنه‌گ بووه به‌ تىنو، (تىنى).

پردیک بۆ به‌ستنه‌وه‌ی رابردوو

زمانزانان جه‌خت له‌میژینه‌یی زمانی کوردی ده‌که‌نه‌وه، به‌لام له‌لایه‌ن داگیرکرانه‌وه به‌ئه‌نقه‌ست پیچ‌نه‌ی گه‌رانه‌وه بۆ دیرینه‌مان ڕووخی‌ندراوه. مخابن له‌ دوا‌ی نه‌مانی ساسانییه‌وه تا ئیستا ده‌لیقه‌یه‌کی گونجاو بۆ نۆژه‌نکردنه‌وه‌ی ئه‌و پرده‌ی که به‌ رابردوو‌مان ده‌به‌ستیتته‌وه، نه‌ره‌خساوه. بیگومان ئه‌گه‌ر زمانناس و پسیپۆرانی بنه‌چه‌ناسی خۆمان شی‌لگیرانه‌تر کار بۆ نۆژه‌نکردنه‌وه‌ی ئه‌و پرده‌ بکه‌ن، زۆر به‌ئاسانی له‌ ویستگه‌ی دیرینه‌دا قایم راده‌وه‌ستین. ئه‌گه‌ر جاران ئاقیستا وه‌ک دایکی زمانه‌کانی کوردی و فارسی ناسی‌ندرابوو، به‌لام ئیستا زمانزانان هه‌لوه‌سته ده‌که‌ن؛ له‌و باره‌یه‌وه مامۆستا مه‌سعود محمه‌د نووسیویه‌تی: (وشه‌ هاوبه‌ش و هاوشیوه‌کانی کوردی و فارسی، ئه‌وانه‌ی سه‌ره‌چاوه‌یان بۆ ئاقیستا ده‌گه‌رپیتته‌وه، ئاقیستاییه‌کان زیاتر له‌ کوردییه‌وه نزیکن نه‌ک فارسی). له‌لایه‌کی دیکه‌وه هه‌رچه‌نده که هاوبه‌شییه‌کی زۆر له‌نیوان زمانی کوردی و فارسیدا هه‌یه، به‌لام به‌به‌لگه‌وه سه‌لمی‌ندراوه که زمانی فارسی بۆ بنه‌چه‌ی ئاقیستایی ناگه‌رپیتته‌وه، که‌چی هه‌تا ئیستاش پسیپۆران جه‌خت له‌ ره‌گ و ریشه‌ی ئاقیستایی بوونی زمانی کوردی ده‌که‌نه‌وه. خو ئه‌گه‌ر راستویژانه هه‌ول و کۆششی بکری، ئه‌و ساخته‌کارییه‌ی که له‌ رابردوو‌دا دژ به‌ زمانی کوردی به‌رپۆه‌چوو، له‌قاو ده‌دری. له‌ ده‌ستی‌کدا گه‌ره‌که کار له‌سه‌ر ئه‌و به‌ردنوو‌سانه بکری که له‌ میژوودا ماونه‌ته‌وه، به‌وه‌وییه‌وه راستییه‌کان خۆیا ده‌بن و کوردیش ده‌توانی خاوه‌نداریتی له‌ میژووی زمانه‌که‌ی

خۆیدا بکات، که له‌لایه‌ن دیترا‌نه‌وه به زۆره‌کی ده‌ستی به‌سه‌رداگیراوه.

من به‌لێنم به‌ وێژدانی خۆم داوه، ئه‌وه‌ی له‌م بواره‌دا له‌توانامدا هه‌بێ، درێغی نه‌که‌م، هه‌رچه‌نده‌ ده‌زانم وه‌دره‌نگ که‌وتوو، خۆزگه‌ سی‌ سی‌ سال‌ له‌مه‌وبه‌ر ده‌ستمپیکردبا، هه‌ربۆیه‌ هیواخوازم که‌ گه‌نج و لاوانی دلسۆز شان وه‌به‌ر ئه‌و باره‌ گرانه‌ بدهن، بۆ ساغکردنه‌وه‌ی وشه‌ دیرینه‌کان هه‌نگاوی کردیه‌ی هه‌لبگرنه‌وه. سه‌ره‌تا خۆیان فی‌ری ئابیه‌کانی ئاقیستایی، ساسانی، ئه‌شکانی و مانی بکه‌ن، دواتر به‌ ئارامی ئه‌و به‌ردنووس و ده‌قانه‌ بخویننه‌وه که‌ به‌ نارێکی و مه‌یلداری له‌لایه‌ن دیترا‌نه‌وه‌ شرۆڤه‌یان بۆ کراو، چونکه‌ من له‌وه‌ دلنیام که‌ زمانی کوردی و به‌لوچی بۆ خاوه‌نداریتی کردن له‌ زمانی په‌له‌وی و ئاقیستایی، له‌وانه‌ی دیکه‌ مافدارترن.

پێچنه‌ی شو‌رپوونه‌وه‌ی زمانه‌که‌مان به‌م شیوه‌یه‌ خۆی ده‌نوینێ:

مادی ← ئاقیستایی ← په‌له‌وی ← کوردی

پیته‌کانی ئابیی ئاقیستایی و په‌له‌وی

ئابیی ئاقیستایی له ٤٨ پیت پیکه‌اتوو، کیشسه له خویندنه‌وه‌یاندا نییه و به ئاسانی ده‌خوینددرینه‌وه، چوونکه به‌یه‌که‌وه نالکین، که به‌م شیوه تۆمارکراون.

ک ، ک	و	ه ، ه	د
گ ، گ	ج	ا ، ا	س
ل ، ل	چ	ب ، ب	ر
م ، م	ح	پ ، پ	ز
ن ، ن	خ	ت ، ت	ژ
و	د	ج ، ج	س
و	چ	چ ، چ	ز
و	ح	ح ، ح	ژ
ط	خ	خ ، خ	س
ی ، ی	د	د	س
ی	ر	ر	س
ی	ز	ز	س
ئو	ژ	ژ	س
ئو	س	س ، س	س
ئو	ش	ش ، ش	س
ئو	غ	غ ، غ	س
ئو	ف	ف ، ف	س
ان	ق	ق ، ق	س

نان	𐎠𐎡𐎴	یی	دد
ش، ث	𐎱	ش	𐎶
و (له سه‌ره‌تا)	𐎪	ناو	𐎵
ئه‌نک	𐎫	خو	𐎺
یی	دد	ذ	𐎠

پاس‌تییه‌که‌ی کیش‌ه‌ی خویندنه‌وه له ئابیی په‌له‌وی ساسانیدا هه‌یه، چونکه له لایه‌که‌وه چرک‌راوه‌ته‌وه، له لایه‌کی دیکه‌شه‌وه هه‌ندیک له پیته‌کان به‌یه‌که‌وه ده‌لکین. به‌تایبه‌تیش ئه‌وانه‌ی که به‌ردنوو‌سه‌کانیان پینوو‌سراوه و له‌سه‌ر دراوه‌کاندا تۆمار کراون، بۆ چه‌ندین پیت، ته‌نیا یه‌کوینه‌یان بۆ دان‌دراوه، به‌وه‌وییه‌وه خویندنه‌وه‌ی وشه‌کان ئالۆزی و تیکچ‌ژاویان دروست کردوو، ده‌کرئ به‌شیوه‌ی جۆراوجۆر بخویندریته‌وه و ویتای جیاوازیان بۆ بکری؛ و‌یرای ئه‌وانه‌شه‌وه خویندنه‌وه‌ی وشه‌کان هینده‌پر له ئاسته‌نگ نین و که له‌توانا به‌ده‌ربن، ئه‌گه‌ر وردبینیان تیدابکرئ، به‌تایبه‌تیش بۆ ئه‌وانه‌ی که زمانه‌کانی کوردی، فارسی، فارسی ده‌ری و به‌لوچی ده‌زانن به‌ئاسانی دینه‌ده‌ست. پاس‌تییه‌که‌ی له‌رینوو‌سی ساسانیدا بۆ کورتکردنه‌وه شیوازیکی سه‌یر پیرۆک‌راوه، ده‌گوترئ که پیته‌کان دوو ده‌نگیان له‌خۆ گرتوو، وه‌ک (ئه، به، په، ته، جه، چه، خه، هه، ده، ره، زه، که، گه، وه، یه، سه‌ه، شه ...) لی‌رده‌ا پیته‌کانی ئابیی په‌له‌وی ده‌خه‌ینه به‌رچاوان.

ئه، ه، خ (خ)، ح (ح)	د
، ع (ع)	
ب (ب)	ا
پ (پ)، ف (ف)	ع
ت (ت)	م
د، ج (ج)، ی (ی)، گ (گ)	و/و
و، ن (ن)، ف (ف)	ا
ز، ژ	ک
ک (ک)	و
خ (خ)، ق (ق)	ع
ر، پ، ل (ل)	)
م (م)	6
س (س)	و/و
ش (ش)	د
چ (چ)	ع/ع

له‌سالانی کۆتایی ده‌سته‌لاتی ساسانییه‌کاندا، هه‌ندی ورده‌کاری زیاتر بو پیته‌کان کراوه، ده‌تواندری به‌م شیوه‌یه ده‌کار بکری.

ا و	و - و - س - س	د ئه، ئا، ا
ب ه	و د ش - ش	ر ب - ب
ب ی - ی	خ غ - غ	پ پ - پ
ب ی، ئ	ف ف - ف	ت ت - ت
	ا ث - ث	ج ج - ج
ز ن	ع ق - ق	چ چ - چ
ر ل	و ک - ک	ح ح - ح
ع ع - ع	گ گ - گ	خ خ - خ
لا ل	ل ل - ل	د د
	م م - م	ر ر - ر
	ن ن - ن	ز ز
	و و	ژ ژ

.....

خویندنه‌وه‌ی ده‌ق و به‌ردنوسه‌ میژووویه‌کان پێویستییان به‌
 شاره‌زایی له‌ نووسین و پیتته‌ رێبه‌ره‌کاندا هه‌یه‌، چونکه‌ له‌
 ئابیی په‌له‌وی ساسانیدا ئه‌و پیتانه‌ی که‌ خۆیان به‌ رێبه‌ر
 ده‌زانن و پشتی پیتی دوا‌ی خۆیان‌وه‌ ناگرن، بریتین له‌: (ب،
 پ، ت، چ، ف، غ، ق، ک، ن، و، ه‌)، که‌ چی له‌ ئابیی ئیستاماندا
 پیتته‌کانی (ا، د، ر، پ، ز، ژ، و، و، ه‌) خۆیان به‌ رێبه‌ر ده‌زانن
 و پشتی پیتی دوا‌ی خۆیان‌وه‌ ناگرن. دهنای پیتته‌کانی دیکه‌ زۆر
 به‌ ئاسانی به‌ شیوازی جوانکارییه‌وه‌ به‌ پیتی دوا‌ی خۆیان‌وه‌
 ده‌لکین، به‌وه‌هۆیه‌شه‌وه‌ خویندنه‌وه‌ی وشه‌کان وه‌ئاسته‌نگ
 ده‌که‌ون به‌ قورسی خۆیان راده‌ست ده‌که‌ن.

خویندنه‌وی ئاسان و بیگری

ئهم وشـانـه‌ی که وهک
 نمـونه هیتـراونه‌ته‌وه،
 هه‌رچه‌نده به ئابیی
 په‌هله‌وی ساسانی
 نووسراون، به لام کتومت
 وهک ئیستای کوردی
 ده‌خویندینه‌وه و هه‌مان
 واتاشیان هه‌یه، به لام له
 فارسیدا خویندنه‌وی
 جیاوازیان هه‌یه.

پیل: فیل **رەلە**

مار: مار **مەلە**

کارت: کێرد **وەسە**

هالوک: هه‌لوژه **هەسەو**

مستۆک: مه‌ست **مەسەو**

نمیچ: نمیژ، نویژ **نەس**

داناک: دانا **دەسەو**

ئامۆچکار: ئامۆژگار **سەمەو**

فروش: فروش **فەسە**

گوفتار (گوپتار): گوفتار **تەسە**

باریک: باریک **بەسە**

پاتیچ: پاییز **پەسەو**

جیاوازی له خویندنه‌وی وشه‌کانی په‌هله‌ویدا

1 - هیمای هاوبه‌ش له‌نیوان چه‌ندین پیتدا:

به‌ه‌وی یه‌که‌هیمایی (یه‌کوینه‌یی) له‌نیوان پیته‌کانی 'ئ، ه، خ، ح، ع، دا، ده‌کرئ' ئەم وشه‌یه به: [ئوشت‌ران، هوش‌تران، حوش‌تران] بخویند‌ریته‌وه. به‌وه‌یه‌شه‌وه ئیستا له‌زمانی کوردیدا به‌حوش‌تر گۆ ده‌کرئ.

هه‌هه‌هه‌هه

ده‌توان‌درئ ئەم وشه‌یه به: 'ئه‌وبه‌ش، هه‌وبه‌ش، خه‌وبه‌ش، هه‌وبه‌ش، عه‌وبه‌ش' بخویند‌ریته‌وه، ئەوان به‌ئەفیش وینایان کردووه و واتای (به‌دق)یان بۆ داناوه‌که ده‌کاته سه‌ره‌تا، ده‌ستپیک، به‌لام من پیموایه‌هه‌ر وشه‌ی 'هاوبه‌ش'ی کوردییه.

هه‌هه‌هه

ده‌توان‌درئ ئەم وشه‌یه به 'ئه‌نبار، هه‌نبار، خه‌نبار، هه‌مبار، عه‌مبار' بخویند‌ریته‌وه. ئیستا له‌زمانی کوردی به‌عه‌مبار گۆ ده‌کرئ.

هه‌هه‌هه

ده‌کرئ ئەم وشه‌یه به 'پیه‌ه، پاه' هه‌روه‌ها به 'په‌یا، په‌دا، په‌ها' بخویند‌ریته‌وه. فارسه‌کان به 'پاه' ده‌یخویننه‌وه و منیک‌ی کوردیش ده‌توانم به‌پیه‌ه (پئ) بیخوینمه‌وه که هه‌ردوو جووره‌ خویندنه‌وه‌که هاوواتان.

هه‌هه‌هه

ئەم وشه‌یه له‌پیته‌کانی 'پ، د، ا، ن' پیکه‌اتووه، ده‌توان‌درئ به 'په‌دان' بخویند‌ریته‌وه، که‌چی ئەوان به 'پیدان' لیکیانداوه‌ته‌وه و واتای

هه‌هه‌هه

خۆراکیان بۆ داناوه، کهچی په‌دان له کوردیش واتای به‌دان
ده‌دات که له‌گه‌ل دانه‌ویله هاوواتایه.

2 - چاوپۆشینی به‌خۆراپی له‌هه‌ندی پیت:

ئهم وشه‌یه له سی پیت پیکه‌اتوو، ده‌کرێ به
(هتو، هه‌ته‌ن، ختو، خه‌ته‌ن، حتو، هه‌ته‌ن)
بخویندیرینته‌وه، به‌لام 'مه‌رداد به‌هار' به 'ئه‌گه‌ر'
پیشانی داوه، ئه‌مه له کاتیکدایه پیتی 'گ' و 'ر'ی تیدانییه.
جیاوازی خویندنه‌وه له پیته هاویننه‌کان کاریکی ئاساییه،
به‌لام مخابن زۆربه‌ی زۆری ئه‌و ئیرانیانه‌ی کاریان له‌سه‌ر
ده‌قه دیرینه‌کاندا کردوه، گوئیان به‌ ویننه‌ی پیته‌کان نه‌داوه،
ته‌نیا مه‌به‌ستیان ئه‌وه بووه که به‌هه‌ر شیوه‌یه‌ک بی، له
هه‌گبه‌ی زمانی فارسی بپه‌ستن، دهنه زۆر باش ده‌زانن که
ویننه‌ی پیتی 'ت' و 'د' زۆر له‌ یه‌کتەر جیاوازن، که‌چی
چاوپۆشیان کردوه، هه‌روه‌ها ویننه‌ی پیتی 'چ' و 'ز' له‌یه‌کتەر
جیاوازن، ویننه‌ی پیتی 'و' زۆر له 'ر' جیاوازه، ویننه‌ی پیتی
'پ' و 'ز' دیسانه‌وه له‌یه‌کتیری جیاوازن، که‌چی ئه‌وانه‌شیان
پیشیل کردوو و به‌ رۆبه‌ی ته‌فته‌قیان پیاووه. وه‌ک ئاشکرایه
که هه‌رگیز جیی په‌سند نییه پیتیک به‌ دوو ویننه‌ی جیاواز له
یه‌ک دیردا بنووسری، ئه‌وان ئه‌و یاسایه‌شیان له‌ژیر پیناوه‌و
کوته‌ک و سنگی دایانکوتاوه. له‌لایه‌کی دیکه به‌ پاساوی
زیده‌بوون و دانانی پیت بۆ بیده‌نگکردنی وشه، ویننه‌ی پیتی
'ن' و 'و'یان له‌ کو‌تایی وشه‌گه‌لیکا نه‌خویندۆته‌وه.

3 - خویندنه‌وه‌ی هه‌له و ویناکردنی مه‌یلدار.

۱۱۴۱۹ ئەم وشه‌یه له پته‌کانی 'ک، و، ت، و، ن' پیکهاتووه، ده‌کرێ به 'کوتون' بخویندریته‌وه، به‌لام چونکه هیمای هاوبه‌شی نیوان 'و، ن' پیکه‌وه له کۆتایی وشه‌که‌دا هاتوون، ده‌کرێ به 'ۆ' وینا بکرێ و به 'کوتۆ' بخویندریته‌وه، که‌چی ئەوان به 'که‌رده‌ن' ده‌یخویننه‌وه، ته‌نیا ئامانجیشیان ئەوه‌یه که له فارسی نزیک‌ی بکه‌نه‌وه. واته‌ هه‌ز ده‌که‌ن که وشه‌ وایی و وا بخویندریته‌وه.

کورد ئەم وشه‌یه له پته‌کانی 'ه، م، د، ا، و، ا' پیکهاتووه، ده‌کرێ به 'هه‌مداوا' بخویندریته‌وه. ئە‌ور‌وپیه‌کان به 'هه‌مدینه' لیکیان داوه‌ته‌وه، به‌لام 'مه‌ردادی به‌هار' به هه‌مدادستان وینای کردووه، خو‌ئ‌ه‌گه‌ر به 'هه‌مسوا' و 'هه‌مسوه' ببخویندبايه‌وه، هیشتا ورده‌ ره‌وايه‌تی پێده‌درا و ده‌گوترا که ئەو به وشه‌کانی 'ه، م، س، و، ا' وینای کردووه، به‌لام به‌هیچ شێوه‌یه‌ک ناکرێ به هه‌مدادستان هه‌مدادستان بخویندریته‌وه.

خویندنه‌وی وشه‌ی جوړاوجوړ

مخابن هه‌موو ئه‌وانه‌ی که ده‌قه په‌هله‌ویه‌کانیان خویندوته‌وه خه‌لگی ئه‌ورپوی بوون و شاره‌زاییان له زمان و زارواوه‌کانی کوردی نه‌بووه و پشتیان به زمانی فارسی و فهره‌هنگی فارسی به‌ستووه، ئه‌وانه‌ی دیکه‌ش یان فارس بوون، یان له‌لایه‌ن فارسه‌کانه‌وه راسپی‌ردراون و دهمیان چه‌ور کراوه، هه‌ربویه بو به‌رژه‌وه‌ندی ئه‌وان تیکۆشاون، یان راستیه‌کانیان له‌ژیر پیناوه یان به‌سه‌ریاندا بازیان داوه‌و چاویان لید‌اخستوون. بویه لی‌رده‌ا هه‌ندیک وشه‌وه‌ک مشتیک له خه‌راوری‌ک به‌نموونه ده‌هینمه‌وه که چوون به‌هه‌له و نادرستی خویندراونه‌ته‌وه، یان هه‌ر له‌خوړاوه وینا کراوه.

وشه‌که له چوار پیتی 'د، ر، ی، چ' پیکهاتووه و **تسه** به درپچ ده‌خویند‌ریته‌وه، به‌هوی گۆرینی پیتی 'چ' بو 'ژ' ئیستا له‌نیو زمانی کوردیدا بووه به درپچ؛ که‌چی ساموئیل نیب‌اری به پشت به‌ستن به زمانی فارسی ئه‌م وشه‌یه‌ی به ده‌راز خویندوته‌وه و هه‌موو زمانزانی ئیرانیش هه‌ر به ده‌راز ناسیویانه و هه‌ولیانداوه که نزیکایه‌تی په‌هله‌وی و فارسی پیشانبدن.

وشه‌که له شه‌ش پیتی 'د، ر، ی، چ، ت، ر' پیکهاتووه و به درپچتر ده‌خویند‌ریته‌وه، ئیستا وشه‌که له کوردی به درپچتر ده‌کار ده‌هیند‌ری، که‌چی له‌خوړاوه ئه‌م **تسه‌مر**

وشه‌یه کراوه به 'ده‌رازته‌ر'؛ ئه‌مه‌ش هه‌له‌یه‌کی ئاشکرا و سته‌میکی نه‌به‌خشراوه.

له پیته‌کانی 'د، ر، و، چ، ن' پیکهاتوو و به درۆچن ده‌خویندریته‌وه، ئیستا له کوردی بووه به درۆزن، که‌چی ئه‌وان به درۆغ‌زن و درۆزن ده‌خویننه‌وه.

ده‌خ

له پیته‌کانی 'ن، و، س، ت، و، ن' پیکهاتوو و به نوستون ده‌خویندریته‌وه که‌چی ئه‌وان به نغسته‌ن ده‌خویننه‌وه.

نغسته

له پیته‌کانی 'ن، و، ت، ر' پیکهاتوو و به نوتر ده‌خویندریته‌وه، واتای نویتر و تازهرتر ددا، راستییه‌که‌ی هه‌تا ئیستا له هه‌ولیر له جیاتی نویتر، ده‌گوتری نوتر، که‌چی ئه‌وان به نه‌وته‌ر تۆماریان کردوو.

نوتر

له دوو پیتی 'و، س' پیکهاتوو و به وس ده‌خویندریته‌وه و هه‌تا ئیستا هه‌ر وه‌ک خۆی له زمانی کوردیدا ماوه‌ته‌وه، که‌چی ئیرانیه‌کان و ئه‌وروپیه‌کان به قه‌س ده‌خویننه‌وه.

وس

له سی پیتی 'پ، ت، ر' پیکهاتوو و به پتر ده‌خویندریته‌وه، هه‌تا ئیستا له‌نیوان زمانی کوردیدا وه‌ک خۆی جیواره، که‌چی ساموئیل نیبیری به پیتهر تۆماری کردوو. نووسیویه‌تی : pitar

پتر

له‌ سئ پیتی 'ت، ا، م' پیکهاتوو و به‌ تام
 ده‌خوینددریته‌وه، هه‌تا ئیستاش به‌ هه‌مان
 واتا له‌ زمانی کوردیدا ده‌کار ده‌کرئ، که‌چی ئه‌وان به‌ 'ته‌هم'
 تۆماریان کردوو.

ص هـ

له‌ سئ پیتی 'ت، ر، س' پیکهاتوو و به‌
 ترس ده‌خوینددریته‌وه، هه‌تا ئیستاش وه‌ک
 خوی له‌ کوردیدا ماوه‌ته‌وه، که‌چی ئه‌وان به‌ 'ته‌رس' پیشانیان
 داوه‌.

ص رـ

ئه‌م وشه‌یه‌ له‌ پیته‌کانی 'خ، و، ژ، ئ،
 ری، ن' پیکهاتوو و به‌ خوژژیرین
 ده‌خوینددریته‌وه، که‌ واتای خوژ به‌ ره‌و ژیر ده‌روات، که‌چی
 ئه‌وان به‌ ئوزایرین تۆماریان کردوو و به‌ واتای 'مینوی
 خوژئاوابوون' لیکیان داوه‌ته‌وه، ئه‌مه‌ش له‌ گه‌ل وشه‌که‌دا
 یه‌کناگریته‌وه.

ع عـ

ئه‌م وشه‌یه‌ له‌ پیته‌کانی 'خ، و، د، ی، ن، ا،
 ن' پیکهاتوو و به‌ خودینان
 ده‌خوینددریته‌وه، واتای خوژشیدینان ده‌دات،
 که‌چی به‌ رودینان تۆماریان کردوو که‌ واتای زه‌رده‌شتیان
 ده‌دات.

ع نـ

له‌ پیته‌کانی 'ی، ه، س، ی، ن' پیکهاتوو
 و به‌ یه‌سین ده‌خوینددریته‌وه که‌چی ئه‌وان
 به‌ یه‌زدان ده‌خویننه‌وه. هه‌لبه‌ت وشه‌ی
 یه‌سین واتای گه‌وره‌ و مه‌زن ده‌دات و ئیستاش له‌ نیو زمانی

س سـ

کوردیدا هەر به‌کار ده‌هیندری، له‌وانه‌یه وشه‌ی 'ياسین'ی
 عه‌ره‌بیش له‌م وشه‌یه‌وه وه‌رگیرای. ئەمه له‌کاتی‌کدایه که له
 شوینی دیکه‌دا ئەم وشه‌یه به‌یه‌زدان خویندراوه‌ته‌وه و
 زۆریش راسته. ئەوه‌تا له **موسلام** پیته‌کانی 'ی، ن،
 د، ا، ن) پیکه‌توووه و به‌'یزدان' یان یه‌زدان ده‌خویندریته‌وه.

ئەم وشه‌یه ده‌گمه‌نه و له‌پازهنده
 هاتوووه، له‌پیته‌کانی 'س، ا، ل'
 پیکه‌توووه و ده‌کرئ به‌سال
 بخویندریته‌وه، به‌لام ئەوان به‌سال
 تۆماریان کردوووه؛ هه‌رچه‌نده که له‌دهق و نووسراوه‌کانی
 په‌له‌ویدا به‌ده‌گمه‌ن پیتی 'ل' به‌رچاوه‌که‌وی، به‌لام له
 کوردیدا هه‌یه، له‌شوینیکی دیکه‌ی پازهنده‌دا، وشه‌ی سالان
 تۆمار کراوه که ده‌توانین هه‌ر به‌سالان
 بیخوینینه‌وه و ئەوانیش هه‌ر به‌سالان
 تۆماریان کردوووه.

موسلام

موسلام

ئەم وشه‌یه له‌پیته‌کانی 'د، ا، ت،
 و، ن، ت، و، ن' یان له‌پیته‌کانی 'د،
 ی، ت، و، ت، و' پیکه‌توووه، واته
 ده‌کرئ به‌داتوتتون و 'دیتۆتۆ' بخویندریته‌وه، به‌لام چونکه
 پیش ئەوه‌ی خال له‌سه‌ر پیت دابندرئ، وینه‌ی پیتی 'د، گ، ی،
 ج' وه‌ک یه‌کبوونه، بۆیه ده‌کرئ به‌گاتونتون، یاتونتون و
 جاتونتون بخویندریته‌وه، به‌لام ئەوان به‌'آمدن' (ئامه‌ده‌ن)
 ناودیریان کردوووه که واتای هاتن و هاتوون ده‌دا، خو ده‌کرئ

ویرا

به 'دیتۆتۆ' و 'هاتۆتۆ' بخوینددریته‌وه که زۆر له واتاکه‌ی
نزیکتره‌و ئیستا له ناوچه‌ی سنه هاتۆتۆ به‌واتای هاتۆته‌وه
ده‌کارده‌کری.

ئەم رسته‌یه له
وشه‌کانی 'پۆ'+
شـمه+ ی

هه‌سه‌ن هه‌سه‌ن هه‌سه‌ن

یه‌سین' پیکهاتوو، که‌چی فارسه‌کان به 'په‌ت نامی یه‌زدان'
ده‌یخویننه‌وه، ئەمه له‌کاتی‌کدایه که پیت خویندنه‌وه‌ی ئەم
رسته‌یه له‌لایه‌ن ئه‌وروپاییه‌کان به‌شیوه‌ی (پ، و، ن، /ش، م/
ی، /، س، د، ن) تۆمار کراوه، ده‌کری به‌شیوه‌ی (پۆ
شمه‌ی یه‌سن) بیخویننه‌وه. من پیموایه:

پۆ (په‌نه‌و) = بۆ

شمه‌ی = تۆی

یه‌سین = یه‌زن، مه‌زن

با ئه‌م دێره نووسینه وه‌رێگرین و پیت به پیت بیخوینینه‌وه و
 ئێکیبدهینه‌وه.

ووم سوو س	ووم سوو س	ووم سوو س	ووم سوو س
ستایشنوی	داتاری	راتی	راست
وو = س	و = د	ر = د	ر = د
م = ت	م = د = ا	م = د = ا	م = د = ا
د = نا، ا	م = ت	م = ت	و = س
و = ی	د = ا	ر = ی	م = ت
ن = ش، ش	ر = د		
ن = ن	ر = ی		
ا = و			
ر = ی			

له‌م دێره‌شدا ده‌رده‌که‌وئ که وی‌ئنه‌ی پیتی 'و' له‌کۆتایی
 ستایشن هه‌یه، به‌لام له‌ کۆتایی وشه‌کانی 'داتار' و 'رات' و
 'راست' نییه، که‌واته ئه‌م پیت به پیت به‌ی‌ده‌نگکردن نه‌نووسراوه.
 ئه‌گه‌ر وردبینه‌نه ئه‌م دێره بخوینینه‌وه، به‌م شیوه‌یه دیته
 ده‌ست: ستایشنوی داتاری راتی راست.

زمانی کوردی و زەردەشتیانی کرمان و یەزد

ئاشکرایه که زەردەشتیانی ئیستا، نه‌وهی ئەو زەردەشتیانەن که دواى رۆوخانی ئیمپراتۆریه‌تی ساسانی و هاتنی ئیسلام، ئەوان بەرگری و پێداگرییان کرد و دینی خۆیان نه‌گۆری؛ بۆ پاراستنی دینه‌که‌یان قوربانی زۆریان دا، تەنانه‌ت له‌ زێد و نیشتمانی خۆیاندا ناچارکران که باج و سه‌رانەى ئایینی بده‌ن. سواربوونی ئەسپیان لێقه‌ده‌غه‌کرا‌بوو، نه‌ده‌بوایه‌ خانووی ئەوان له‌ هی موسلمانان خۆشتر و به‌رزتر بێ، ئەوان به‌رگه‌ی ئەو گوشاره‌ ئابوورییه‌ و سووکایه‌تی پیکردنه‌یان ده‌گرت و پێبه‌ندبوونی خۆیان به‌ دین و په‌رتووکی خۆیان دووپات ده‌کرده‌وه. راستیه‌که‌ی تا سه‌رده‌می فه‌رمانه‌وايه‌تی ناسره‌دین شای قاجار، به‌زۆره‌ملی باج و سه‌رانەى ئایینیان لێوه‌رده‌گیرا؛ به‌لام له‌ ده‌یه‌ی شه‌شتی هه‌زار و هه‌شت سه‌تی زایینیدا ئازاد کران و باجیان له‌سه‌ر هه‌لگیرا، هه‌روه‌ها له‌ سه‌رده‌می ئینقلابی مه‌شروته‌دا و له‌سالی ۱۹۰۵ی زایینی بریاره‌دا که زەردەشتیه‌کان نوینه‌ریان له‌ ئەنجوومه‌نی شواری ئێراندا هه‌بێ؛ دواتر له‌ سه‌رده‌می رەزا شای په‌له‌ویدا مافی نوژنه‌نکردنه‌وه و کردنه‌وه‌ی په‌رستگه‌ و ئاته‌شکه‌ده‌کانیان پێدرا. به‌و چه‌ند دێره‌ نووسینه‌ ئاشکرا ده‌بی که به‌ درێژایی ۱۳۰۰ سال ته‌مه‌ن چ سه‌تمیک له‌ زەردەشتیانی کرمان و یەزد و زمانه‌که‌یان کراوه. زمانی ئەوان به‌ زمانی به‌هدینان ناو‌دی‌رکراوه، هه‌رچه‌نده‌ فارسه‌کان جه‌خت له‌وه‌ ده‌که‌نه‌وه که زاراوه‌یه‌کی فارسی دی‌رینه‌، به‌لام ئەگه‌ر وردبوونه‌وه و هه‌لسه‌نگاندنی بۆ بکری، ده‌رده‌که‌وی که هه‌تا

ئىستاش نزيكايه‌تى يه‌كجار زۆرتى له‌گه‌ل زمانى كورديدا هه‌يه تا فارسى. بۆ ئەم مه‌به‌سته با ئەم وشانه تۆمار بکه‌ين: [ئا، رۆژ، ئەم‌رۆژ، ئەور (ه‌ور)، ئەوسار (ه‌وسار)، هه‌وشه (ه‌وشه)، به‌رز، به‌رزى، پرسه، پىشگل (پىشقل)، پىنجى (پىنجى-ب-)، پوت، په‌له (پاله)، تاو (هه‌تاو)، تاوتو، تىژ، جه‌ره، خالۆ، خه‌رەند، خىن (خىن-ه-)، درز، دز، دۆت، رىشک، ريشمه، زوان، سه‌رکوت، سه‌روپۆز، مر، سووک، سيخور (ناوى ئازهلکە)، سىرمه، شاتره (جاتره)، شه‌روار (شه‌روار-ه-)، شه‌ل (شه‌له)، شىلم، شه‌و، شه‌ونم، شىف، قىچ، کاور، کۆخه (کۆخه-ه)، کۆتر، کۆش، کۆل (کۆل)، گى‌زه‌ر، گۆشه، گه‌نم، گه‌نى، لىف (لىف-ب-)، له‌وه‌ند، مات، ماچه، مه‌دبه‌غ، مشک، مل، مىراو، نزيک، نيفى (نيفى-ه-)، وه‌خت، هۆک (هۆک-ب-).] به‌هۆى ئەو وشه‌هاوبه‌شانه‌وه په‌رده له‌سه‌ر پووى راستىيه‌کى ميژوويى لاده‌درى، چونکه وي‌پراى ئەوه‌ى که زياتر له هه‌زار و سىسه‌د و په‌نجا ساله ئه‌وانه له کورد داب‌راون، واته تىکه‌لاوى و په‌يوه‌ندى راسته‌وخۆ له‌نيوان زه‌رده‌شتيانى يه‌زد و کرمان له‌گه‌ل کورددا نه‌ماوه، هه‌روه‌ها به‌هۆى هه‌لکه‌وته‌ى جوگرافىييه‌وه، يه‌زد و کرمان له زي‌دى کوردانه‌وه دوورن، له‌لايه‌کى ديکه‌وه ئەمه له ۸۰۰ سال زياتره که فارس له ئيراندا فه‌رمانه‌وايه و زمانى فارسى بالاده‌ست و فه‌رمىيه، که‌چى به‌هۆى پيشينه‌ى يه‌کزمانىيه‌وه هه‌تا ئىستاش وشه‌گه‌لىكى هاوبه‌ش له‌نيوان زمانى کوردى و زمانى به‌ه‌دينان به‌دى ده‌کرىن؛ ئەمه‌ش واده‌خوазى که زمانناس و زمانزانان ليکۆلینه‌وه‌ى وردى له‌سه‌ر ئەنجام به‌دن.

کورتکردنه‌وه

له کۆتایی ئەم لیکنه‌وهیه‌دا هەر به‌سه‌رپییی ژماره‌یه‌ک وشه‌ی په‌له‌وی ده‌خه‌مه به‌رچاوان که ئیستا به‌گۆرانکاری یه‌کجار که‌م، له‌نیو زمانه‌ی کوردیدا جی‌وارن، واته‌ یان پیت جی‌گۆرکی پیکراوه، یان پیت قرتیندراوه، هه‌ندی‌جار پیتی دیکه‌ی بۆ زیاد کراوه.

بۆ کورتکردنه‌وه، دووپاتنه‌کردنه‌وه‌ی وشه‌کان و درێژنه‌کردنه‌وه‌ی لاپه‌ره‌کان، به‌م شیوه‌یه‌ ئاماژه به‌ زاراوه و بنزاراوه‌کانی زمانه‌ی کوردی ده‌ده‌م.

ب	بادینی
زا	زازاکی
ف	فه‌یلی
کر	کرمانجی
کک	که‌رکووکی
که	که‌له‌وپی
لک	له‌کی
هۆ	هۆرامی
ه	هه‌ولیری
س	سلیمانی
م	موکریانی

هاوتاکردنی وشه‌ی کوردی و په‌هله‌وی

پیتی ئ

- ئاب: باب(ه، ب)، باوک
ئابام، ئاقام: وام(هۆ، م)، وینده، قه‌رز.
ئاپ: ئاو، ئاف(ب، کر)
ئاپادانیه: ئاوه‌دانی
ئاپان خوره: خوره‌ی ئاو
ئاپخان: ئاوخانه، چالی ئاو، سارداو
ئاپخۆر: ئاوخۆر، ئاقخۆر
ئاپریچ: ئاورپیژ، ئاقریچ(ب)
ئاپریشم: ئاوریشم
ئاپزه‌ن: ئاوزه‌ن، ئاقزه‌ن (کر)، مه‌له‌وانی
ئاپسه‌ر: سه‌راییی ئاو
ئاپوس: ئاوس(ه، م)، ئاقس(ب)، دووگیان.
ئاپنسه‌ر: ئه‌فسه‌ر
ئاپیه: ئاوی
ئاترین: ئاگرین
ئاچار: ناچار
ئاخوړ: ئاخوړ
ئار، ئارد، ئارت: ئار(ب، کر)، ئارد
ئاراست: ئاراست
ئاراسته‌ک: ئاراسته
ئارایش: ئارایش

.....

ئارییل: ئه ربیل، ههولیر
ئارغه ند: ئه رغه ند، ترسناک
ئاره زووک: ئاره زوو
ئاره م، ئارام: ئارام
ئازات، ئازاد: ئازاد
ئازار: ئازار
ئازارته ن، ئازارتان: ئازاردان
ئازمان: ئه زمان (کر)، ئاسمان، عه سمان (ب)، عاسمان (ه)
ئازمایش: ئازمایش
ئازورتان: ئازاردان
ئازه روگ: ئاره زووی گان [که سیک که ته نیا به دوای
رأبوار دنه وه بی]
ئاسان: ئاسان، ساناھ
ئاسانپای: پیسووک، پیئاسان
ئاسانیه: ئاسانی
ئاسای: ئاسووده
ئاستا، ئاستارک: ئه ستیره، ستیر (ب)، ستیرک (کر).
ئاسمان: ئاسمان
ئاسن: ئاسن، هه سن (کر)
ئاسوده ن، ئاسوته ن: ئاسووده
ئاسیاگ: ئاسیا
ئاسیاو: ئاسیاو (ل، که)، ئاش.
ئاسیتن، هاسیتن: هاتن
ئاسیم: سیم
ئاش: ئاش (کک)، شله (خواردن)

.....

ناشت: ئاشتی

ئاشکاراک: ئاشکرا

ئاشنا: ئاشنا

ئاشناک: ناسراو، ناودار، ئاشناک

ئاشناگ: ئاشنا، ناسیار

ئاشیا: ئاش، شوینی گهنم هارین.

ئاشیانه: ئاشخانه، ناندین (ه).

ئاقتاپ: ئاقتاو، هه‌تاو

ئاگاس: ئاگا

ئاگاه: ئاگا

ئالاله‌ک: ئال (کر)، لا

ئالوته‌ن: ئالوده، ئالوده.

ئاماته‌ک: ئاماده

ئاماچ: ئامانچ، ئامانج

ئامار: ئامار

ئامارگر: ئامارگر

ئاماک: ئامارکار

ئاموچکار، ئاموژگار: ئاموژگار

ئاموژاک: ئاموژگار، ماموستا

ئاموژگاری: ئاموژگاری

ئامیچ، ئامیز: ئامیز، هامیز

ئاهنگه‌ر: ئاهه‌نگی

ئاهه‌نگ: ئاهه‌نگ

ئاواز: ئاواز

ئایاتکار: یادگار

.....

ئایاد: یاد

ئایار: یار

ئاییات: یاده‌وه‌ری

ئاستەر: هیستر

ئود: ئو(ب)، و(ئامرازی په‌یوه‌ندی)

ئورده‌ک: وهرده‌ک(ب)، ئورده‌ک(کر)، مراوی

ئوزوان: زوان(له‌کی)، زمان

ئوستات، ئەوستاد: ئوستاد، مامۆستا

ئوشتەر، حوشتەر، هوشتەر: وشتەر، حوشتەر

ئوشنۆک: ئەژنۆ، چۆک

ئومیت، ئومید: ئومید

ئومیتوار: ئومیده‌وار

ئۆ: بۆ، لۆ(ه)

ئۆپه‌ست: په‌ست

ئۆپه‌ستییه: په‌ستی

ئۆده‌ک: ئۆده(ه)، ده‌یک و دادی(ب)، دایکه، دایک، دی(کر)

ئۆزمون: ئەزمون

ئۆشمار: ژماره

ئۆشیار: هۆشیار، هوشیار، وشیار

ئۆیچ، هیچ: هیچ

ئۆیچ، ئۆیش: ئۆیش(ه)، کار

ئۆیزه‌تی: ئۆیزی

ئۆیزه‌گ: ئۆیزه‌گ(ه){قاسکی گیا، لاسکی گیا، قه‌دی نیوان بن و

گه‌لای گیا} له‌هه‌ولێر به‌قاسکی توور ده‌گوتری ئۆیزه‌گه

توور.

.....

ئیشمون: ئه‌شمۆ (ه)، تووره‌وتوند.
ئیقاره‌ک: ئیقاره (ب)، ئیواره، هیواره (ه)
ئیک، ئیوه‌ک: ئیک (ب)، یک (ه)، یه‌ک (س، کر)
ئیواره‌ک: ئاواره
ئیوه‌کی: یه‌کیتی، یه‌که‌تی
ئه: نه (پیشگری نه‌ریتی له‌ زمانی په‌له‌وی و ئیستا بووه به
نه)
ئه‌براز: هه‌وراز
ئه‌بزار: ئامراز
ئه‌بی: بی، وه‌ک (بیکه‌س، بیزار، بیمنه‌ت).
ئه‌بیبار: بیبه‌ر.
ئه‌بیبرات: بیبرا
ئه‌بیبون: بیبن
ئه‌بیبۆش: بیهۆش
ئه‌بیبۆغ: بیبۆن
ئه‌بیبه‌ر: بیبه‌ر
ئه‌بیپس: بیپس (ب). بیکور (که‌سیک که‌ کوری نه‌بی و کچی
هه‌بی).
ئه‌بیجامه‌ک: بیجامه، بیبه‌رگ
ئه‌بیچار: بیچاره
ئه‌بیچاره‌ک: بیچاره
ئه‌بیئات: بیئات (نادا‌په‌روه‌ری).
ئه‌بیپراس: بیپری
ئه‌بیسووت: بیسوود
ئه‌بیسووتی: بیسوودی

.....

ئه‌بِئِش: بِئِئِش (بِئِده‌رد)
ئه‌بِئِشۆ، ئه‌بِئِشۆغ: بِئِشوو (بِئِمِرد)
ئه‌بِئِگومان: بِئِگومان
ئه‌بِئِمه‌رت: بِئِمِرد
ئه‌بِئِناز: بِئِناز
ئه‌بِئِهۆش: بِئِهۆش
ئه‌به‌جه‌ک: نا‌به‌جِئِ.
ئه‌پاک: نا‌پاک
ئه‌پر: ئه‌ور، هه‌ور
ئه‌پس: بِئِپس (ب)، بِئِکور (بۆ که‌سِئِک ده‌کار ده‌کرِئِ که‌ کورِئِ نه‌بِئِ).
ئه‌پسوس: ئه‌فسوس
ئه‌پوش: پوش، شتی وشک، وشکه‌سالی
ئه‌پِئِدات: بِئِداد
ئه‌پِئِکار، ئه‌پِئِکار: بِئِکار
ئه‌پِئِگومان: بِئِگومان
ئه‌پِئِون: ئه‌فِئِون (هه‌ر شتِئِک که‌ مرؤف بِئِهۆش بکات)
ئه‌په‌ت: ئه‌به‌د
ئه‌په‌تیه: ئه‌به‌دی
ئه‌په‌خشِئِش: بِئِبه‌خشِئِش
ئه‌ته‌نی: بِئِته‌ن (شتِئِک که‌ هِئِچ ته‌ن و قه‌واره‌ی نه‌بِئِ).
ئه‌خو‌ه‌ش: ناخو‌ش، نه‌خو‌ه‌ش (ب)
ئه‌خو‌ه‌ن: بِئِخه‌و
ئه‌دانیه: نادانی، نه‌زانی
ئه‌دؤست: بِئِدؤست

.....

ئهدینی: بیدینی
ئهدرد: بیدرد
ئه‌راست: ناراست
ئهرته‌شیر: ئهرده‌شیر
ئهرته‌وان: ئهرده‌وان
ئهرزان، ههرزان: ههرزان
ئهرزانیهه، ههرزانیهه: ههرزانی
ئهرغه‌وان: ئهرغه‌وان، ئهرخه‌وان
ئهرگ: ئهرک (کاری پیسپیردراو)
ئهرنگ: بیهرنگ
ئه‌ز: ئه‌ز(ب)، من (له ئاقیستا ئه‌زه‌م و له ئه‌شکانی ئه‌ز به‌کار
هاتوه).

ئه‌زگ: ئه‌زگ(ب)، ئه‌زنگ (کر)، داری ئاماده بو سووتاندن.
ئه‌ژ: ئه‌ژدها، ئه‌ژدیها
ئه‌سامان: بیسامان (که‌سیک که هیچ سامانی نه‌بی).
ئه‌سپ: ئه‌سپ، هه‌سپ
ئه‌سپاره‌ک: باری ئه‌سپ (ئوه‌ی له سه‌ر پشتی ئه‌سپ بی،
مرؤف یان بار)
ئه‌سپراس: ئه‌سپه‌ری (ه)، ری ئه‌سپان.
ئه‌سپه‌ئایگ: ئه‌سپی ئاوی، ئه‌سپاوی.
ئه‌ستاک: ئه‌ستونده، ئه‌ستوندهگ
ئه‌ستیتان: هه‌ستانه‌وه، راپه‌رین
ئه‌سته‌ر، هه‌سته‌ر: هیستر
ئه‌سر: ئه‌سر، ئه‌سرین
ئه‌سمان: ئه‌سمان (زا)، ئاسمان

ئه‌سوار: سوار

ئه‌شک: ئه‌شک

ئه‌غر، ئاغر: ئاخو، کۆتایی

ئه‌فراچ: ئه‌فراز، هه‌وراز

ئه‌فسان: ئه‌فسانه

ئه‌فسوس: ئه‌فسوس

ئه‌قدۆمیهه: دوماهی (ب)، کۆتایی.

ئه‌کام: ناکام

ئه‌کرت: نه‌کرد، نه‌کرده

ئه‌کینه: بیکینه، بیپرق

ئه‌گهر: ئه‌گهر

ئه‌لبورز: ئه‌لبورز (ناوی کیویکه) له ئاقیستایی گوتراوه

'هه‌ربه‌ریز' واته پیتی 'ه'ی ئاقیستایی بۆ 'ل' گۆراوه.

ئه‌لماس، ئه‌لماست: ئه‌لماس

ئه‌لوه‌ند: ئه‌لوه‌ند، ئه‌لوه‌ند

ئه‌ماهه، ئه‌مه‌ه: ئه‌مه‌ه (ه)، ئه‌م (ب)، ئیمه (س).

ئه‌مبه‌ر، عه‌نبه‌ر: عه‌نبه‌ر

ئه‌نبار، هه‌نبار: ئه‌نبار، عه‌مبار

ئه‌نجام، هه‌نجام: ئه‌نجام

ئه‌نداچه‌ک، هه‌نداچه‌ک: ئه‌ندازه، هه‌ندازه

ئه‌ندام: ئه‌ندام

ئه‌نگوست: ئه‌نگوست (ه)، په‌نجه، تل، تبل.

ئه‌نگوستیان: ئه‌نگوستیان (ه)، په‌نجه‌پان

ئه‌نگوسته‌ریگ: ئه‌نگوستیه (ه)، گوستیل (کر)، گوستیلک (ب)،

مستیه.

.....

ئه‌نئای: بیئای
ئه‌نئازار: بیئازار
ئه‌نئومیت: نئومید
ئه‌نئه‌چاره‌ک: ناچار
ئه‌نیه‌گ، ئینینگ: ئه‌نیه، هه‌نیه، نیوچه‌وان
ئه‌نه‌غر: ئاخری نییه، بیکوئایی.
ئه‌هریمه‌ن: ئه‌هریمه‌ن (شه‌یتان)
ئه‌هلاو: ئه‌هلان (دیاره‌ عه‌ره‌ب ئه‌م وشه‌یه‌ی وه‌رگرتووه)
ئه‌هونه‌ر: بیه‌ونه‌ر
ئه‌هۆرایمه‌زد: ئاهۆرامه‌زد
ئه‌هور: ههور، عهور
ئه‌وراز، ههوراز: ههوراز
ئه‌وراهم، ئه‌وراهام: ئیبراهیم
ئه‌وزار: ئه‌وزار (له‌کی)، ئه‌بزار، ئامراز
ئه‌وی: ئه‌و، وی (ب).
ئه‌ویران: ویران
ئه‌ویرانیه‌: ویرانی، ویرانه.
ئه‌وین، ئه‌قین: ئه‌وین، ئه‌قین (ویستی نادیار)
ئه‌وه‌ر: وه‌ره، ئاوه‌ره (له‌ په‌له‌وی ئه‌شکانی ئه‌وه‌ر بووه).
ئه‌ی: ئه‌ی، هه‌ی (پیتی بانگکردن، ئامرازی بانگکردن).
نمونه: ئه‌ی خه‌لکینه! ئه‌ی کورینه، ئه‌ی کوردستانیانی هیژا!

پیتی ب

ب، بی: له ده‌سـتـپـیکـی فرماندا دی، وهک بخۆ (بیخۆ)،

بشو (بیشۆ)، بکوژه (بیکوژه).

بابهک: بابه، باو (زا).

بات: با

باچ، باژ: باج

بادهک: باده (پیاڵه‌ی مه‌ی)

بار: بار

باربورتن: باربردن

باریک: باریک

باریگ: باریگ

بارهک: بارگین، ماین (مائه‌سپ)

باز: باز (ناوی بالنده‌یه‌کی راوکه‌ره)، ده‌گوتری باز و شه‌هین.

باش: باش

باغ: باغ

باغستان: باغستان. ده‌گوتری باغ و باغستان

باغه‌پان: باغه‌وان

باقۆبه‌خت: خۆتوبه‌ختت (به‌ختی داها‌توو)

بالا: بالا، بالا (ب)

بالیشن: بالیف (ه)، سه‌رین، بالگ (ب)

بالین: بالینگان (ه)، نوین، جی‌خه‌و، پی‌خه‌و.

باله‌ک: بال، بال

بان: بان

باهۆن: هۆن (هۆن هۆن ده‌گری)

.....
ببیتن: ببیتن [له چاوگی بوون هاتووَه]، له زمانی فارسیدا
بووه به باشهه (باشهه).

برات، براد: برا

براتزات: برازا

براتیهه: براتی (ب)، برایه‌تی، دۆستایه‌تی

براده‌ر: براده‌ر، هاوړی

برۆک، برۆگ: برۆ، ئه‌برۆ

بریتن، برپته‌ن: برین

برین: برین

برینج: برنج

برینجین: برنجی (له برنج دروستکراو).

بره: به‌ره، بردن

بوت: بت

بوخور: بخور

بورتن: بردن

بورته‌ر: براوه

بورز، بورچ: بورچ

بورزقانگ: به‌رزه‌بانگ، بانگی به‌رز

بورزۆک: به‌رزۆ (ناوی که‌س)

بورزیتنه‌ن: بلن‌کردن، برن‌کردن (ه)

بورزینیتان: به‌رزکردنه‌وه { پله به‌رزکردنه‌وه }.

بورپته‌ک: براو

بولند: بلن‌د، برن‌د

بون: بن

بونه‌ک: بنکه (شوینی جیگیربوونی سەرباز).

بووف: بوم، کونده‌بو

بۆر: بۆر (ه، ب)، خۆله‌میشی

بۆران: بۆران، باوبۆران

بۆغدار: بۆندار

بۆیاک، بۆیاغ: بۆیه، بۆیاغ (ه)

بۆیدار: بۆندار

بی: بی

بیّت: بیّت [له چاوگی 'بوون' هوه هاتوووه]، پیویسته مرؤف
ئازا بیّت (بیّت).

بیّت: بیّت، بی، بیّت [له چاوگی بوونه‌وه هاتوووه]. نمونه:

[ئەگەر من خۆم بم، ئەگەر تۆ خۆت بیّت، ئەگەر ئەو خۆی
بی؛ ئەگەر ئییمه خۆمان بین، ئەگەر ئیوه خۆتان بن، ئەگەر
ئەوان خۆیان بن]

بیچه‌شک: پزیشک

بیچه‌شکیه: پزیشکی

بیزه‌شک: برینپیچ، نه‌شته‌رگەر

بیّش: ئیّش (ب)

بیّشیت: بیهیشینی (ه) [ئازاری پییگه‌یه‌نی].

بیگانە‌ک، بیگانیک: بیگانە، بیانی

بیل: بیل

بیّه‌ج: بیّه‌ج، به‌بی هیچ

به‌جە‌ک: به‌جی، له‌بار.

به‌خت: به‌خت

به‌خش، به‌هر، باگ، بۆزشت، جات، جه‌ته‌ک، که‌رتە‌ک،

.....

به‌خشیشین: به‌خشیش
به‌دهن: به‌دهن
به‌ر: به‌ر(هـ)، به‌ره‌هم، به‌ری میوه
به‌رزدا: به‌رزا(هۆ)، به‌رز، بلند
به‌ست: به‌ست
به‌ستن، به‌سته‌ن: به‌ستن
به‌سته‌ک: به‌ستراوه، ده‌ستبه‌سه‌ر
به‌شن: به‌ژن(هـ، ب)، بالا
به‌غدا: به‌غداد(خواداد).
به‌فر: به‌فر، به‌رف(کر)، وه‌فر(هۆ، که)
به‌گ، به‌گا: به‌گ
به‌لغهم، به‌لغهم: به‌لغهم، به‌رغهم(هـ)
به‌لووت: به‌روو، به‌پی
به‌نجه‌ک: به‌نجر او
به‌ند: به‌ند
به‌نده‌ک: به‌نده
به‌نده‌کا: به‌نده، نوکەر
به‌نگ: به‌نج
به‌ه، بیه: به‌هی (ناوی میوه‌یه‌که)
به‌هار: به‌هار، بوار، بهار
به‌هان: به‌هانه(هـ)، بیانۆ
به‌هانه‌ک: به‌هانه(هـ)، بیانۆ، بیانوو
به‌هره‌ک: به‌هره
به‌هره‌مه‌ند: به‌هره‌مه‌ند
به‌هره‌وه‌ر: به‌هره‌وه‌ر

به‌هیک: به‌هیه (ناوی کچانه)

به‌ور: به‌ور

به‌یان: به‌یان

پیتی پ

پاپه‌ک: باب، باف، باوک، باو (زا).

پاداشن: پاداشت

پاتشا: پاشا، پادشا

پاتور، چادور: چادر

پاتیچ، پاتیژ: پاییز

پاچهن، پاچین: پیچن، پیکوره (بوونه‌وه‌ری بچووک که به‌پی
ده‌روا)

پاداشتنۆمه‌ند: پاداشمه‌ند

پاداشن: پاداشت

پادزه‌هر: پادزه‌هر

پادنگان: باینجان، باجان (ب)

پادیژ: پاییز

پار: پار (شتی رابردوو).

پار، پارسال: پار، پارسال (ب)، پارسال، سالی پار.

پارستۆک: پاریزهر، سه‌گی پاسه‌وانی

پاره‌ک: پارچه، پاره‌پاره، له‌ت

پاره‌ک: به‌ش

پازن: په‌ز (ب)

پاس: پاس. پاسکردن.

.....

پاسپان: پاسه وان

پاسفان: پاسه وان

پاشنه ک، پاشنه گ: پاژنه

پاغ، پای: پی

پاغه ک: پیگه، پایه

پاک: پاک

پاکیتن، په کیتن: پیگه وه (ه)، به یه که وه

پاکیزه، پاکیزه ک: پاکیزه

پاکیتان: پاکردنه وه

پاکیه: پاک، پاکای (زا).

پاگاه: پیگه ه (بادینی)، پیگه، پیگا

پاو: پاک

پایان: پوایی، کو تایی

پایمار: پایمار (گه ران و سو ران به دوا ی شتی ک، دامه زران دن

و جیبه جیکردنی کاریک)

پستان: پستان، مه مک

پشته ک: پشته گ، پشت

پلنگ: پلنگ (بادینی)، پلنگ

پوت: پت

پوخته ک گو فتار: پوخته ی گو فتار، پوخته ی قسه.

پوخته ک: پوخته

پور: پر (کر)، زور. له سانسکریتی هه ر 'پورؤ' گوتراوه.

پوربوی: پر بون، بونی زور

پورسید: پر سی

پوس، پوسه ر: پس (کر)، کور

پوسدان: پزدان (ه)، مندالدان
پوشت تاک: کۆله‌پشتی
پوشت: پشت
پوشتی په‌ناکیه: پشت و په‌نا
پوشتیار: پشتیوان
پوشیت: پۆشی (جله‌کانی پۆشی)، له‌به‌ریکرد
پوندیک، پوندیق: فندق
پووت: پووت (ه)، پووچ
پۆچ: پۆز (کر)، لووت
پۆز: پۆز، قه‌پۆز، چه‌نه، چه‌نه‌گه
پۆزیچن: پۆزش
پۆزیشن: پۆزش
پۆست: پۆست (زا)، پیست
پۆلات: پۆلا
پیاته‌ک: پیاده
پیاز: پیاز، پیواز، پیقاز
پیتاک: پیتاک
پیتامبه‌ر: پیغه‌مبه‌ر، په‌یامبه‌ر
پیچسه‌ر: سه‌رپیچراو
پیچیتهن: پیچان
پیر: پیر
پیران: پیران (ناوی که‌سینگه)
پیروچ: پیروچ (رۆژئاوای کوردستان)، پیروژ
پیروچگه‌ر: پیروژکه‌ر
پیس: پیس

.....

پِستون: بیستون
پیش: پیش (له پیش دادوهر سویندی خوارد).
پیشاروار: پیشاو(ه)، جاران له جیاتی ته‌والیت ده‌گوترا
پیشاو
پیشتر: پیشتر
پیشکار: پیشکار، خزمه‌تکار
پیشو‌پای: پیشه‌وا
پیشو‌پایی: پیشه‌وایی
پیشینیکان: پیشینان
پیشینه‌ک: پیشینه
پیشیه: پیشکه‌وتن (کاتی‌ک له راکردندا یه‌کی‌ک پیش هه‌موویان
ده‌که‌وی).
پیشه‌ککار: پیشه‌وهر
پیشه‌ک: پیشه
پیک: په‌یک
پیل: فیل
په‌تدیت: په‌دیده، دیارده
په‌تران: به‌تران (له‌خوبایی)، سه‌رکیش
په‌تفه‌ند: په‌یوه‌ند
په‌تکه‌ر: په‌یکه‌ر
په‌تمان: په‌یمان
په‌توه‌ست: په‌یوه‌ست.
په‌ته‌ک: په‌ته‌ک (ئه‌وه‌ی ئاز‌ه‌لی پیده‌به‌ستریته‌وه)
په‌حن، په‌هن: په‌حن (ب)، پان
په‌ر: په‌ر

.....

په‌راگه‌نده‌ن: په‌راگه‌نده.

په‌رته‌ک: په‌رده

په‌رچین: په‌رچین (ب)، په‌رژین

په‌رچینه‌ک: په‌رژینه، په‌رژیندار.

په‌رده‌ک: په‌رده

په‌رزین: په‌رژین

په‌رستار: په‌رستار، په‌رستیار

په‌رگه‌نده‌ک: په‌رگه‌نده

په‌ره‌اد: فه‌ره‌اد

په‌روا، په‌ر‌با: په‌روا

په‌رواچ: په‌رواز، فه‌رین

په‌روار: په‌ردار

په‌رویچ: په‌روین

په‌روه‌ر: په‌له‌وه‌ر، بالدار.

په‌روه‌راک: په‌روه‌ردگار

په‌روه‌رته‌ک: په‌روه‌رده‌کار

په‌روه‌ریت: په‌روه‌رده

په‌روه‌ریشن: په‌روه‌رده‌کراو

په‌رۆمه‌ند: په‌ردار، په‌روه‌ند (ئه‌و بالنده‌یه‌ی که په‌ر و بالی

ه‌یه)

په‌ریر: پی‌ری، پی‌ر (ب)

په‌ریش: په‌ریشان

په‌ریشن: په‌ریشان

په‌ریک: په‌ری

په‌ریکان: په‌ریان، په‌ریه‌کان

.....

په‌رهنده‌ک: په‌رهنده
په‌زه‌شک، بچشک: پزیشک
په‌سند، په‌سه‌ند: په‌سند
په‌سنددیتان: په‌سندکردن
په‌شمه‌ک: په‌شم
په‌شیمان: په‌شیمان، په‌ژیوان
په‌شیمان: په‌شیمان، په‌ژیوان (ه).
په‌شیمانیه: په‌شیمانی
په‌شه‌نگ: پیشه‌نگ
په‌لۆگ، په‌له‌نگ: پلنگ
په‌مپه‌ک: په‌مۆ (ه)، لۆکه
په‌مپه‌کین: په‌مپه‌یی (ه، ب)، په‌مه‌یی
په‌ناک، په‌ناه‌ک: په‌ناده‌ر
په‌ناه: په‌نا، په‌ناه‌(ب)
په‌نجا: په‌نجا، پینجی (ب)
په‌نجه‌ک: په‌نجه
په‌ند: په‌ند
په‌ندنامه‌ک: په‌ندنامه
په‌نیر: په‌نیر
په‌هریچ، په‌هریز: پاریز (خۆبه‌دوورگرتن له‌شت)
په‌یتاک: په‌یدا
په‌یتام: په‌یام
په‌یتامبه‌ر: په‌یامبه‌ر
په‌یته‌مبه‌ر: پیغه‌مبه‌ر، په‌یامبه‌ر
په‌یداک: په‌یدا

په‌یک: په‌یک

په‌یکه‌ر: په‌یکه‌ر

په‌یگال: پیاله، پیاره (ه)، په‌یاله (ب)

په‌یوه‌ند: په‌یوه‌ند.

پیتی ت

تاپ: تا (گه‌رمی له‌شی مرؤف)

تاپه‌ک: تاوه

تاج، تاژ: تاج

تار، تاریک: تاری، تاریک

تازه‌ک: تازه

تاشیتار: تراشراو

تاشیشن: تاشین (پیش تاشین، سه‌رتاشین)

تاقان: تاوان

تاق: ته‌ک، تاقانه

تام: تام

تاوان: تاوان

تر: تر، پاشگری به‌راوردکاری. {ترسناک، ترسناکتر،

ترسناکترین}.

ترس: ترس

ترساکه‌ی: ترساو

ترسناک: ترسناک

ترسیا: ترسیا (که)، ترسا.

ترسینیتان: ترساندن

.....

تروش: ترش
تریته: تاته
تفت: تفت
توان: توانا
تواناک: توانا
توخم: توخم
تورک، تورگ: تورگ (هـ)، چه‌قل
توشت: چشت (هـ)، شت
توشه‌ک: شمه‌ک
توف: تف
تومبه‌ک، تومبه‌گ: دهمبک، دمبک
توند: توند
توندیه: توندی
توت: توو
توون بون: بنه‌توو، داری توو
توون: توون (توونی گه‌رماو).
تۆخشیستان: تیکۆشان
تۆشن: تۆسن، توورپه‌و بیده‌نگ، توورپه‌و بیده‌نگ.
تۆم، تۆهمه‌ک، توخم: تۆو، تۆخم، توخم.
تیژ، تیچ: تیژ
تیژ، تیچ: تیژ
تیژییه: تیژی
تیغ: تیغ
تیک: تیغ
تیمار: تیمار

.....

ته‌ته‌ر: ته‌ته‌ر (ناوی بالنده‌یه‌کی نه‌خشینه و فارس پییده‌لی
قرقاول، نیشانه تیژ رویشتنه)
ته‌حل، ته‌هل: ته‌حل (بادینی)، تال، تار
ته‌خت: ته‌خت
ته‌خته‌ک: ته‌خته‌دار (داری پانی بردراو)، ته‌خته‌ی شه‌تره‌نج.
ته‌خل: ته‌لخ، ته‌لخ
ته‌پ: ته‌پ
ته‌رازووک، ته‌رازوؤ: ته‌رازوو
ته‌پگ: ته‌پگ {کابرا له ته‌پکی خو‌ی هه‌لدا و رویشت}.
ته‌رگومان: ته‌رگومان
ته‌پۆک: ته‌پۆک، تورت.
ته‌په‌ک: ته‌په، ته‌په‌وتووله، که‌وه‌ر
ته‌زهره‌گ: ته‌زهره (ه)، ته‌زهره
ته‌شت: ته‌شت
ته‌له‌ک: ته‌له
ته‌له‌گ: ته‌له، ته‌له‌(ب)، ته‌ره‌(ه).
ته‌مبور: ته‌مبور، ته‌نبور
ته‌میک: ته‌م، تاریک
ته‌ن: ته‌ن، جه‌سته
ته‌نهر: ته‌نهر (ه)، ته‌نهل (ب)، ته‌مه‌ل (س)
ته‌ندروس‌ت: ته‌ندروس‌ت
ته‌نگ: ته‌نگ
ته‌نها: ته‌نها، ته‌نیا (شتیک به ته‌نیایی بکری)
ته‌نور، ته‌ندور: ته‌ندور، ته‌ندوو‌ر
ته‌همه‌ک، ته‌عمه‌ک: تام

پیتی ج

جاتوک: جادوگر

جاتوکیه: جادوگری

جاگا، یاگا: جیگه، یاگه

جام: جام

جامه‌ک: جامه (په‌رداغ)

جامه‌ک: جامه (جوړیک به‌رگ)

جان: جان (بادینی)، گیان

جان‌وه‌ر: جان‌وه‌ر.

جاه: جه (ب)، جی (ه)، جیگه.

جفت: جفت (که‌رکوک و ه)، هه‌ردووک، جووت

جگر، جه‌گر: جگر، جه‌رگ (ه).

جلرا، جلدا: جلد، پیست

جوال: جوال (ب)، جوال، جوار (ه)

جوال: جوال، جوار (ه)

جوتن: جوین

جوداک: جودا (ه، بادینی)، جیاواز

جوڤان: جوان

جوندی، گوندی: جوندی، سه‌رباز

جووان: جوان

جو: جو [پوه‌کیکه و ریژه‌یه‌کی که‌می کالۆری تیدایه].

جوڤشان: جوڤشان

جیگه‌ر: جگر

جه‌سته‌ک: جه‌سته

جه‌گهر: جه‌گهر(ب)، جگهر (سل)، جه‌رگ (ه)
جه‌مان، زه‌مان: زه‌مان
جه‌نگ: جه‌نگ

پیتی چ

چاپوک: چاپوک
چار: چاره
چارپای: چارپایه
چاره‌ک: چاره
چاشت: چیشته(ه)، تاشته(ب)، نانی به‌یانی.
چاشته‌ک: چیشته
چرای: چرا
چهار: چهار(زا)، چار(ه، ب)، چوار
چهارپاغ: چارپی(ه، ب)، چوارپایه
چۆل: چۆل
چیر، چیر: چیر
چیرکین: چرکن(ه)، چلکن
چیش: ئیش، کار
چیکات: چیا
چیم: چما(کر)، بۆچی
چینار: چینار(کر)، چنار، داری چنار
چینه‌ک: چینه، داوی چنراو.

چیه‌ر، چیت‌ر: چه‌ره، چه‌ره
چیهل، چه‌ل: چهل
چه‌ری: چه‌وری
چه‌رم: چه‌رم
چه‌رمین: چه‌رمین
چه‌شم: چیم (زا)، چاو، چاف
چه‌غز: چه‌رخ، جغز (ه)، بازنه
چه‌کوچ: چه‌کوچ (ه)، چه‌کوش
چه‌مبه‌ر: چه‌مبه‌ر (ه)
چه‌میشن: چه‌موش
چه‌نگ: چه‌نگ (ه)، چنگ

پیتی خ

خاک: خاک
خام: خام، خاو
خامۆش: خامۆش
خامه‌ک: خامه، پیئووس
خانمان: خانومان
خانیک: کانیک، کانی
خانه‌ک، خانه‌گ: خانه
خایه‌ک: خایه (ک)، هیلکه
خقیّت: خونای، نه‌مناک، ته‌روتازه
خو، خو: خو، خو
خوادل، خوایل: خواری، لار

.....

خوارتن: خواردن
 خوارد: خوارد (کاری رابردوو: نه‌سڕین نانی خوارد).
 خواردن: خواردن
 خواریش: خۆراک
 خواستن: خواستن
 خواسته‌ک: خواسته‌ک (ب)، خواسته
 خوان: خوان (هـ)، سفره (ئه‌و نانه، نانه، ئیستا له‌خوانه).
 هه‌روه‌ها وشه‌ی 'خوانچه'ش له‌وه دروست کراوه.
 خوانتن، خواندن: خواندن (ب)، خیندن (هـ)، خویندن
 خوانم: خه‌ون
 خوتای: خودا (هـ)، خوا
 خوجستان: خوزستان
 خودای: خودی (ب)، خاوه‌ن
 خودینان: خۆش‌دینان، چاک‌دینان.
 خورشیت: خورشید، قورشید (هـ)
 خورما، خورمه‌ک: خورما
 خورماک: دارخورما
 خوڤه‌ه: خوڤه
 خوست: خوست (هـ)، ده‌گوتری هه‌ست و خوستی نه‌بوو.
 خوسرۆ: خوسرۆ، خه‌سرۆ (ناوی پیاوانه)
 خوفتن: خوفتن (که‌له‌وڤی)، خه‌وتن، نووستن (هـ)، نفستن (ب)
 خوفن: خه‌ون
 خومبه‌ک: ده‌خمه‌ک {ئه‌و کویه‌یه‌ی که‌ مردووی تیدا ده‌نیژرا}.
 خون، خۆن: خون (کۆیه)، خین (هـ + ب)، خوین
 خووبه‌خت: خۆشبه‌خت

خوۋقىر: خۆشبىر {كەسىك كە يادەۋەرىيەكانى لەبىر بى}.
خوۋكرت: خۆشكرد.
خويار: خيار
خويد: خويھ(ب) خويى، ئارەقە
خويشكارىھ: خۆكارى.
خويشكارەك: خۆكار، بەخۆى كار دەكا.
خويشكارەك: خۆكار، خۆى كار دەكا.
خويك: ئاۋى دەم، خويك، تف
خويى: خويى، ئارەقە
خوهدات: خوهدا(ب)، خۆئافەرىن.
خوهداى: خوهدى(ب)، خاۋەن.
خوهرشيت: خورشيد، قورشيد(ھ)
خوهرەران: خۆرەران، خاۋەر، رۆژئاۋابوون.
خوہستن: خستن
خوہش: خوہش(ب)، خۆش
خۆبۇغ: خۆشبۇن
خۆبۇى: خۆشبۇن (بۇنخۆش).
خۆبۇيتىر: بۇنخۆشتىر.
خۆت: خود، خۆ، خوہ(كر)
خۆر: خۆر، ھەتاۋ، خورشيد
خۆراسان: خۆراسان (خۆر+پاسان)
خۆرسەند، خۆشنىوت: خۆشحال، خۆشحال
خۆنسەرت: خونسار(ب)، خوينسارد
خۆنسەند: خۆپەسند، رازى
خيشت: خشت

خیشم، خیشم، هیشم: خه‌شم، تورپه‌یی

خیم: خوو.

خهر: کهر

خه‌راج: خه‌راج، مالیات

خه‌راچ: خه‌راج

خه‌ست: خه‌ست. خه‌ستخانه له‌وه دروستکراوه.

خه‌فتار، گفتار، گوفتار: گفتار، گوفتار

خه‌فه‌ک: خه‌فه (بی‌ده‌نگ کردن، خنکاندن، کوژانه‌وه)

خه‌نده‌ک: خه‌نده

خه‌نده‌ک، خه‌نده‌غ: خه‌نده‌ق

پیتی د

داتار: دادار

داتاریه: داداری

داتکه‌ر: دادگه‌ر

داتوه‌ر: دادوه‌ر

داته‌ک: داده

دار: دار

داراک: دارا

داربون: بنه‌دار (ه)

دارین: دارین

دارین: دارین (شتیک له‌دار بی)

داغ: داغ

.....

دالمان: دال

دان: دان (هـ)، دانه. دهنگی دانه‌ویله.

داناک، داناگ: دانا

داناکۆمه‌ند: دانا‌مه‌ند

داناکي: دانایی

دانگ: دانگ (شه‌ش یه‌کی شتیگ).

دانه‌ک: دانه، قل، دهنک

داوهر: داوهر

دایه‌ک، دایه‌گ، دایک، دایگ: دایان، په‌رستاری مندال.

دایه‌کیه، دایه‌گیه: دایانی، به‌خیوکه‌ر و شیرپیده‌ری مندال.

دراژ، دریچ: دریژ

دروت، درود: درود، سلو

دروست: دروست

دروستییه: دروستی

دروشم: دروشم، نیشانه

دروو، درۆ، درۆچ: درۆ

درۆجه‌ن، درۆچن: درۆزن

درۆف، درۆغ، درۆژ، درۆ: درۆ

دریچ: دریچ

دریچتر: دریچتر

دریغوش، درییۆش، دریگوش، دریگوش: ده‌رویش

دره‌خت: دره‌خت

دژوار: دژوار (له‌په‌له‌وی ئه‌شکانی هاتووه و وه‌ک خو‌ی
ماوه‌ته‌وه).

دل: دل (ب)، دل، در (هـ)

.....

دلسۆزچه‌ک: دلسۆزی (ب)، دلسۆزی

دلیر، دلییر: دلیر

دنتان: ددان

دوازدهه: دوازده (ه+ ب)، دوازده

دوان: دوان، جفت، جووت (دوو‌هاوسه‌ر)

دوبار: دووباره

دوپه‌ی: دووپی

دوروست: دروست، راست

دوریهه: دووری

دوز، دوژ: دز

دوژوار: دژوار

دوش: دویشه‌و، شه‌وی رابردوو.

دوشمن: دوژمن

دوشمیناتی: دوژمناتی

دوکان: دوکان

دول: دۆل (ب)، دۆل، دۆر (ه).

دوم: دوم (ب)، کلک

دومبه‌ک: دونگ (ه)، دووگ

دوهن: دهن (ب)، رۆن

دوور: دوور

دوو سه‌ت: دوو سه‌ت (ه)، دوو سه‌د، دوو سه‌ت (ب)

دووش: دژ

دوول، دۆل: ده‌لو (بورجی ده‌لو)

دوومب: دووماهی، دویماهی

دویتهن: دواندن

.....

دۆ: دۆ(ب)، دوو
دۆبار: دۆبار(ب)، دووباره
دۆساله‌ک: دۆساله(ب)، دووساله
دۆست: دوست
دۆستیه: دوستی
دۆسیشین: دۆشین
دۆش: دۆش؛ (نیوان دوو شان).
دۆشکار: به‌دکار
دۆشگۆ: به‌دگۆ
دۆشه‌خ: دۆزه‌خ
دۆله‌ک، دۆره‌ک: دۆلکه، ده‌ولک
دۆومین: دوومین
دیاکۆ: دیاکۆ (ناوی بنیاتنه‌ری ئیمپراتۆری ماد)
دیپ، دیب: ده‌ق
دیتار: دیدار
دیتن: دیتن
دیجره: دیجره
دیجله‌ت: دیجله (پووباری دیجله).
دیدهن: دیدهن
دیره‌نگ: دیره‌نگ
دیره‌نگ، دیره‌نگ: دیره‌نگ (سنه‌یی)، دیره‌نگ
دیل: دل (ب)، دلّ، در(ه)
دیلیر: دلیر
دین سهرداریه: دینسالاری
دین سهرداریه: دینسالاری، دین سهرداری

.....

دین: دین، ئابین
دینا: تاقیکردنه‌وه، دیناکردن
دینار: دینار
دینداران: دینداران
دیوار: دیوار
دیوان: دیوان
دیوانک: دیوانه
دیودروج: دیودرنج
دهدو: دوازده، (جاران له‌هه‌ولێر ده‌گوترا ده‌دوو). له زمانی
تاتی هه‌ر به 'ده‌دو' ماوه‌ته‌وه.
دهر، ده‌رگه‌هه، ده‌رگا‌هه، ده‌رگاس: ده‌ر(ب)، ده‌رکه، ده‌رگه
ده‌راهم، ده‌راخم: ده‌هه‌م (ناوی دراوی مسی سه‌ردهمی
ئه‌شکانی بووه)
ده‌ربه‌ند: ده‌ربه‌ند
ده‌ریان: ده‌روان، ده‌رگه‌وان
ده‌رت، ده‌رد: ده‌رد
ده‌رز: ده‌رز(ه)، ده‌رز
ده‌رزی: ده‌رزی
ده‌رمان: ده‌رمان
ده‌ریاپ، ده‌ریاهه: ده‌ریا
ده‌ریه: ده‌ریا
ده‌س(ئه‌شکانی): ده‌س(زا). ده
ده‌ست: ده‌ست، ده‌س(هۆ)
ده‌ستاریهه: ده‌ستاری
ده‌ستکاریهه: ده‌ستکاری

ده‌ستگرد، ده‌ستگرت: ده‌ستگرد

ده‌ستگراو: ده‌ستگیرکراو

ده‌ستگیر: ده‌ستگیر

ده‌ستوور، ده‌ستۆر: ده‌ستوور

ده‌ستوه‌ریه: ده‌ستوبرد، ده‌ستوه‌ر(ه)

ده‌ستیار: ده‌ستیار

ده‌سته‌ک: ده‌سته‌جل.

ده‌شت: ده‌شت

ده‌شتان: ده‌شتان، سوورپی مانگانه‌ی ژن

ده‌شتانیک: ژنیک که له سوورپی مانگه‌ی دابجی.

ده‌فته‌ر: ده‌فته‌ر

ده‌م: ده‌م(ه، ب)، کات.

ده‌مان: ده‌م، کات، وه‌خت

ده‌ه: ده‌ه(ب)، ده

ده‌وال: ده‌وال

ده‌وره‌ک: ده‌وری(قاپ).

ده‌ولک: ده‌ولک(ه)، دۆلچه، سه‌تلی بچووک

ده‌ووره‌ک: ده‌وری،(قاپ).

پیتی ر

رأت: راد (به‌خشنده)

راز: راز

رازیک: رازامیز(شتیک که شاراوه‌بی و نه‌زاندرا‌بی).

راس، راه. راسته‌ک، سراته‌ک: راسته‌ری

.....

راست: راست
راستگۆفتار: راستگۆ
راستگۆویشن: راستگۆ
راستنییمایهه: رینمایی، رینوینی
راستین: راستین
راستیه: راستی
راستهک: راسته ری
راسووک: راسوو، راسوۆ (جۆره گیانه‌وه‌ریکی گۆشتخۆره و له‌تیره‌ی سمۆره‌یه).
راشت: راشته (زا) (وشه‌که په‌له‌وی ئه‌شکانییه)، راست.
راغ، رای: را (ره‌ئی عه‌ره‌بی له‌مه‌ وه‌رگیراوه).
راف: ره‌ف، ره‌فته (شوینی به‌رز، جاران له‌ دیوار دروست ده‌کر)
رام: رام، که‌وی، مالی
رامیار: رامیار (ناوی که‌سیک بووه)
ران: ران
رانوه‌ریتن: رانک
رستن: رستن
رۆبه‌ک: رابون (ب)
رۆته‌ک: رپوت
رۆچه‌ک: رپۆژنه
رۆست: رپوشت، گه‌شه‌کردن
رۆسته‌ن: رستن
رۆسفاک، رۆسواک: رپسوا (ه)، رپسوا.
رۆسفاکیهه: رپسوا، رپسوا.

.....

پووان: په‌وان
 پووته‌ک: پووته، پووت (بیبه‌رگ).
 پوون: پوون (هـ)، پون، دهن (ب)
 پووه‌ن: پوون، پوناک
 پوتان: پوتاندن (ب)، پوتاندنه‌وه
 پوچ شه‌پان: شه‌وانه‌پوچی
 پوچ: پوچ (له پوچئاوای کوردستان هه‌ر پوچ گۆده‌کری).
 پوچان: پوچان
 پوچکار: پوچکار
 پوچیک: فراقین (نانی نیوه‌پوچ)
 پوچه‌نه‌ک: پوچنه، پوچنه، کلاوپوچنه
 پوزیک: پوچانه، خواردنی پوچانه
 پوچ: پوچ (له په‌هله‌وی ئه‌شکانی هاتوو و وه‌ک خوی
 ماوه‌ته‌وه).
 پوچن: پوچن، له سانسکریتی 'پوچ' گوتراوه.
 پوچناک: پوچناک
 پوچناکیه، پوچنیه، پوچنیک: پوچنایی
 پوچنی زه‌یتان: پوچنی زه‌یتوون
 پوچاک، پوچاگ: پوچاج
 پوچتان: پوچستن
 پوچون، پوچن: پوچون
 پوچی: پوچی
 پوچاس: پوچاس
 پوچتن: پوچی (پوچایی کردن). [له هه‌ولیر ده‌گوتری: لۆئه‌وه‌ی
 ناوی بکه‌وته ناو ناوان، ده‌چی له‌سه‌ر کانی ده‌ری].

.....

رِیچیتن: رِیژتن (ه)، رِیشتن {رژاندن، ده‌رژینی}

رِیداغ: رِیگر

رِیش، رِیشان، رِیش: رِیش، رِین. له سانسکریتی هه‌ر 'رِیش'
بووه.

رِیشه: رِیشه، ره‌گ.

رِیخ، رِای: رِی (ه)، رِیک (ب)، رِیگه، رِیگا.

رِیقاس: رِیواس

رِیواس: رِیواس

ره‌ز: ره‌ز

ره‌ستگار: ره‌ستگار

ره‌سته‌ک: ره‌سته (ئه‌و ته‌له‌ی که جلوبه‌رگی له‌سه‌هه‌ر
هه‌لده‌خری)

ره‌سیت: ره‌سیو، پیگه‌یشتوو.

ره‌سه‌ن: ره‌سه‌ن

ره‌فتار: ره‌فتار

ره‌گ: ره‌گ، رِیشه

ره‌نج: ره‌نج

ره‌نجوهر، ره‌نجوبه‌ر: ره‌نجوهر، ره‌نجبه‌ر

ره‌نجینتان: ره‌نجاندن

ره‌نگ: ره‌نگ

ره‌واک: ره‌وا

ره‌واگ: ره‌واج

پیتی ز

زات: زات ده‌گوتری: (فلانه کهس زاتی پیسه).

زاته‌ک، زاته: زاده

زاری: زاری، گریه‌و زاری

زاریک: زاریو {که‌سیک که گریه و زاری کردبێ}

زاغ: زاغ

زاک: زاک (ه)، زاو [ئاژهلێک که تازه زابێ]

زانووک: زانو

زانۆک: زانو

زایشن: زان، مندال به دونیا هیتان

زایید: زیاد

زری: زری (زریبار).

زمستان: زمسان (هۆ)، زمستان (زا)، زستان، جستان (ه)

زوان، زوفان، ئوزقان: زوان (که)، زمان

زومبورت: زمپوت، زمرود

زووان درانه: زوان دریژ.

زووان: زوان (ک)، زمان

زۆر: زۆر

زۆرتتر: زۆرتتر

زیان: زیان

زیانکار: زیانکار

زیانتۆمه‌ند: زیانمه‌ند

زیرا: زیرا

زیره‌ک: زیره‌ک

.....

زین: زین
 زیندان: زیندان
 زیندانیک: زیندانی
 زه‌ر: زه‌رن (زا)، زی‌ر
 زه‌رت موی: موزه‌رد {که‌سیک که موی زه‌رد بی}.
 زه‌رت: زه‌رد، زه‌ر(ب)
 زه‌رتالووک: زه‌ردالو، زه‌رده‌لوو
 زه‌رده‌ک: زه‌ردینه (زه‌ردینه‌ی هیلکه)
 زه‌رگه‌ر: زی‌رینگر، زی‌رگر
 زه‌ریای، زریای: ده‌ریا، زه‌ریا
 زه‌رین: زی‌رین
 زه‌لووک: زه‌روو، زی‌روو.
 زه‌م: زه‌م (تیری زه‌مان، کاتییک به خراپه باسی که‌سیک ده‌کری)
 زه‌مان، زه‌مون، ژه‌مان، جه‌مان، ده‌مان: زه‌مان، ده‌م، ده‌وران.
 زه‌مانه، زه‌مانه‌ک: زه‌مانه
 زه‌میک: زه‌مین
 زه‌میکین: زه‌مینی
 زه‌ندیک، زه‌نده‌ق: زه‌ندیق (شروقه‌کاری ئاقیستا).
 زه‌ه‌پ: زه‌ب، زی
 زه‌هاگ: زگ(ه+ب)، سگ
 زه‌هر: زه‌هر(ه+ب)، ژه‌هر
 زه‌هره‌ک: زراو
 زه‌یت: زه‌یتوون

پیتی ژ

ژن، ژهن، جن: ژن، جهنی (زا)
 ژووزک: ژووشک، ژووژی، ژووژوو.
 ژیر: ژیر (وشه‌که له په‌له‌وی ئه‌شکان هاتوووه وهک خوی
 ماوه‌ته‌وه).

پیتی س

ساجیشن: سازش
 ساجیشنیک: سازشی
 ساختاری: سازگاری
 ساسان: ساسان (ناوی یه‌کیک له ئاسره‌وانی زهرده‌شتی،
 ناوی باوکی ئه‌رده‌شیری پاپه‌کان، دامه‌زینهری ئیمپراتوری
 ساسانی)
 ساسانان، ساسانیان: ساسانیان، ساسانیه‌کان
 ساستار: سته‌مکار
 ساق: لاق، ئیستاش ده‌گوتری (به ساقه‌ویم).
 سال: سال (ب)، سال، سار (ه)، ساره (زا).
 سال: سال.
 سالار: سالار
 سالمار: سالم گه‌رانه‌وه. گه‌رانه‌وه به‌یی کیشه.
 سالوهر: سالانه (ب)، سالانه.
 ساله‌ک: ساله‌ک (ب)، ساره‌ک (ه)، سالیک.
 سام: سام. {که‌سیکی زۆر به سامه}.

.....

سامان: سامان
سامانه‌ک: سامانه
ساهمان: سامان (به‌شه‌کانی سامان)
ساییتن: سوین (کاری سواندن).
سایه‌ک: سایه، سی، سیبهر
سپارتن: سپاردن
سپاس: سپاس (رۆژ‌ه‌لات)، سوپاس
سپاسمه‌ند: سپاسمه‌ند
سپاه: سپا، سوپا
سپاهان: ئه‌سفه‌هان
سپاهسالار: سالاری سوپا
سپاهسه‌ردار: سه‌رداری سوپا
سپول: سپه‌لک
سپیټ: سپی
سپیټدار: سپیدار، ئه‌سپیندار
سپیټه‌ک: سپیټه (ب)، سبه‌ینه (ه).
ستاره‌گ: ستیر (ب)، ستار، ئه‌ستیره.
ستانیټان: ستاندن (لیسه‌ندن)
ستایش: ستایش
سترۆن: سترۆم (ه)، نه‌زۆکی، ئه‌ستاغ.
ستون: ستون، ئه‌ستون، ئه‌ستونده‌گ
ستۆر: ئه‌ستوور. {ستوور به واتای 'ئاژه‌لی چوار پی' ش
ده‌کارکراوه}.
سته‌م: سته‌م
سته‌مه‌کی: سته‌مگه‌ر، سته‌مکار

.....

سته‌هم: سته‌م
سته‌همباک: سته‌مکار
سته‌همباکیه: سته‌مکاری
سته‌ور: ئه‌ستور، ستور
سراته‌ک: سیرات، رپی راست
سروت: سرو
سروش: سروش
سروشیار: سروشیار
سرۆت: سه‌روسه‌دا (ده‌نگۆ).
سری: سپی، راز، نه‌ینی، داپۆشراو. (شتی نه‌درکاو، رازی
شاردراوه).
سره‌و: سرته. چرپه (قسه‌کردن به‌ده‌نگی نزم له‌بن گوی).
سزاک: سزا
سزاکوهر: سزاوهر، شایان.
سزاکیه: سزایی
سمۆر: سمۆره، سقۆره (ب).
سنیج، سناح: سلاح، چه‌ک
سوار، ئه‌سوار: سوار
سوت، سود: سوود
سوتاپ: سه‌ددی ئاو، به‌ر به‌ستی ئاو، به‌نداو.
سوتیکریه: سوته‌کردن، کلکه‌سوتی (ه)، ماده‌لاییکردن
سوچن: سوژن
سور: خواردنی به‌یانی
سور: سور (کر)، شووره.
سوست: سوست

.....

سوفتن: سوننه‌تکردن، کونکردن
 سوم: سم (سمی کهر و ئازهل)
 سومب: سومبه (ئەوه شته نوک تیژهی که بۆ کونکردن به‌کار
 دی).

سومۆمەند: سمدار (ئەو ئازهلەهی که سمی هه‌یئ).
 سووریه: سوور(ه)، سویر(تامی سویر)
 سۆتان: سۆتان(ب)، سووتان
 سوچاک: سۆتای، سووتاو
 سوختان: سۆتان(ب)، سووتان
 سۆر: سوور، سۆر(ه+ ب)
 سۆراغ: سۆراغ
 سوک: سووک
 سوما: سووما

سۆ سه‌ت: سۆ سه‌ت(ه)، سۆ سه‌د
 سۆ ئیک: سۆ ئیک(ب)، سۆیهک [یه‌ک له‌سۆ]
 سۆ: سۆ
 سۆ: سۆ (۳۰)
 سیاھ: سیا(زا)، ره‌ش
 سیپ: سیو، سیف
 سیزده: سیزده (ه+ ب)، سیانزه
 سیمۆر: سیمۆره (وه‌ک سیمۆره‌یه، تۆزک گه‌وره‌تره، به‌لام
 گۆشتخۆره).

سین: سین، چین
 سیندیھ: ولاتی سین
 سینگان: سین، مروّقی سین

سهخت: سهخت
سهختیه: سهختی
سه‌ره‌تا
سه‌راسه‌ر: سه‌راسه‌ر(ه)، سه‌رتاسه‌ر
سه‌رام، سه‌ره‌م، سه‌له‌م: سه‌لام، ئاشتی
سه‌رای: سه‌را (خانووی گه‌وره). سه‌رای پۆلیس.
سه‌رت: سارد، سار(ب)
سه‌رتیه: سه‌رسورپمان
سه‌رت‌ه‌ک: سه‌رت‌ه‌ک(به‌ش).
سه‌رت‌ه‌کان: به‌شه‌کان
سه‌ردار: سه‌ردار
سه‌رداریه: سه‌رداری
سه‌رکاو، سه‌رکاف: سرکه
سه‌رگین: سه‌رگین(ه)، ته‌پاله، ریخ.
سه‌رماک: سه‌رما
سه‌رنیگون: سه‌رنیگون
سه‌رینه‌ک: سه‌رین
سه‌گ، سه‌ک: سه‌گ، سه‌(ه)، سه‌(ب)
سه‌مه‌ن: سه‌مه‌ن، یاسه‌مین (ناوی جوّره گولیکه).
سه‌مه‌نی زه‌رت: سه‌مه‌نی زه‌رد
سه‌مه‌نی سپیت: سه‌مه‌نی سپی
سه‌نگ: سه‌نگ، به‌رد
سه‌نگییل، زه‌نجه‌پیل: زه‌نجه‌بیل، زه‌نجه‌فیل.
سه‌نگین: سه‌نگین، قورس
سه‌نگیه: سه‌نگینی

سه‌هم: سه‌هم (پشک، به‌ش)

سه‌همان: سنوور

پیتی‌ش

شاپ: شاپ، شلیپه‌ی ئاو.

شات: شاد

شاتر: شار

شاتردار: شارهدار

شاتیه: شادی

شاد: شاد (له‌په‌له‌وی ئه‌شکانی هاتوو و وه‌ک خۆی
ماوته‌وه).

شازده: شازده (ه+ب)، شانزه

شاک، شاق: شاخ (قوچی ئیری)

شاگر: شیر

شام: شام {به‌ناوچه‌ی دیمه‌شق گوتراوه شام}.

شام: شام، شیو، شیف، خواردنی ئیواره.

شان: شان

شایسته‌ن: شایسته

شاینده‌گیه: شایسته‌گی

شپان: شوان

شکاستار: شکینه‌ر

شکاند: شکاو

شکوود: شکو

شکووفه‌ک: شکوفه

شکۆه: شکۆ
شکه‌نجه: ئه‌شکه‌نجه
شمشار: شمشار (هـ)، شمشاراد
شمشیر: شمشیر
شمه: شمه (هۆ، زا)، تۆ
شناساک: شوناسا، ناسراو
شنایتان: ستایشکردن
شنایشن: ستایش
شوپان، شه‌پان: شوان، شقان (ب).
شونبه‌ت: شه‌نبه، شه‌مه، شه‌مۆ، شه‌مو
شۆن: شوون (هـ)، شۆن (ب)، شوین پی.
شوون: شوین
شووی، شوود: شوو
شیاتیم: شیان، شیاو
شیپ: شیو، نشیو
شیر: شیر
شیرۆمه‌ند: شیردار
شیرین: شیرین
شیرینه: شیرینی
شیرینه‌ک: شیرین
شیشه‌ک: شیشه، شووشه
شیوه‌ن: شیوه‌ن (گریان و شیوه‌ن).
شه‌پ: شه‌و، شه‌ف
شه‌په‌ق: شه‌به‌ق
شه‌رپیا، شه‌پیار: شه‌ربه‌ت

شه‌رم: شه‌رم
شه‌روار: شه‌روار(ه)، شه‌روال، شه‌لوار
شه‌ست: شه‌ست
شه‌ش: شه‌ش، له‌زاراوه‌ی دیکه‌ی ساسانی گوتراوه سیسی.
شه‌واک: شه‌وکویر، شه‌وکۆر(ه).

پیتی ع

عه‌پا: عه‌با
عه‌په‌نوس، ئاپنوس: عه‌به‌نوس(ه)، زۆر ره‌ش. ره‌شایی.
عه‌نبه‌ر: عه‌نبه‌ر
عیلام: ئیلام

پیتی غ

غورد: خورت(ب)، {لاوی ئازا و به‌هیز}
غوش: یاخی، یاغی
غوشا: غوشه، هیشو، وشى (غوشه‌ی تری و گه‌نم)

پیتی ف

فارناس: فرناس (ناوی یازده‌هه‌مین پاشای ئه‌شکانی)
فورات: فورات، رووباری فورات
فراشم: فریش، تازه

فراماتار: فه‌رماندار
فرامۆش: فرامۆش، فه‌رامۆش
فراهاد: فه‌ره‌اد (ناوی پینچ پاشای ئه‌شکانی فراهاد بووه)
فرمان: فرمان، فه‌رمان
فرمانتار: فه‌رماندار
فرمۆش: فه‌رامۆش
فرنج، برنج: برنج
فریات: فریاد
فریشتا: فریشته
فرییه: فره، زۆر
فریو: فریو
فریئاپ: فره‌ئاو
فره‌مان، فرمان، فه‌رمان: فه‌رمان
فره‌مایش: فه‌رمایش
فره‌هه‌نگ: فره‌هه‌نگ
فوندیق، فوندیگ، فوندیغ: فندق
فینۆک: نۆک
فه‌راحقى، فه‌راخقیه: فه‌راحی (ه)، خوۆشى
فه‌راخ، فه‌راچ: فه‌راچ (ه)، (ژیانی ئاسایش و شادی)
فه‌رمۆته‌ن: فه‌رمووده
فه‌ره‌هه‌نگیک: به‌فه‌ره‌هه‌نگراو، په‌روه‌رده‌کراو.

پیتی ق

قات، قای: وای (هۆ)، با، هه‌وا

قاران: قاران (زا)، واران (هۆ)، باران

قازار، قاپار: بازار

قازارکان، قاپارکان: بازارگان

قانگ، وانگ: بانگ

قانی: فانی

قچاره‌ک، قازاره‌کان: بازارگان

قرنج: برنج

قیاپان: بیابان

قیچه‌ک: پیچه‌ک (ب)، قیچه‌ک (ه)، توژی‌ک، به‌شیک

قیر: بیر، هزر

قیراز: به‌راز

قیهدین: به‌هدین، دینچاک.

قیهدینان: به‌هدینان، دینچاکان {قیه‌چاک} پیچه‌وانه‌ی خراپه‌ی.

قیشات: گو‌شاد

قه‌ته‌خت: به‌دبه‌خت

قه‌س: به‌س.

قه‌نگ: قه‌نگ (زا)، ده‌نگ

پیتی ق

قاپا: قاپوت (ه)، که‌په‌نه‌ک
قوبراک: قوبراق (که)، قوز و چالاک.
قوش: یاخی، یاغی

پیتی ک

کادیک: قازی
کار: کار
کارت: کارد (م)، کێرد (ه)، کێرک (ب)، چه‌قۆ
کاروان، کارقان: کاروان
کارۆمه‌ند: کارمه‌ند
کاریته: کاریته
کاریچار، کاریچار: کارزار
کاریزه‌ک: کاریز
کاست: کاست (که‌موکاست)
کالووک، کالووک: که‌رپوچ (ه)، خشتی سوورکراوه.
کام: کام
کامچه: کناچی، کچ، کیز
کامکار: کامکار
کامکاری: کامکاری
کامکردار: کامکردار
کامه‌ک: کام
کان: کانزا

.....

کاناکی: که‌نال، قه‌نات
کاوس: کاویس
کرتار: کردار
کرتاریه: کرداری
کرتگار: کردگار
کرتن: کردن
کرد: کرد (له‌په‌له‌وی ئه‌شکانی هاتوووه و وه‌ک خو‌ی
ماوه‌ته‌وه).
کردن: کردن
کرم: کرم
کرمی ئه‌پریشه‌م: کرمی ئاوریشم
کرمه‌ک: کرم، کورم
کرپته‌ن: کراندن
کشت: کشت (کشتوکال)
کو: کو (ب)، که
کوت: کوت (ورده‌ی دانه‌ویله، کوته‌نۆک و)
کوشتار: کوشتار
کوشتن: کوشتن
کوفه‌ک: گوفه‌ک (ه)، گۆفک (ب)، زبلخانه، شوینی پیسایی.
کولاف: کولاف (ب)، کولاف، کلاو
کۆپ: کۆه (که)، کئو، چیا، کوستان
کۆتر: کۆتر
کۆر: کۆر (ب)، کۆره (ه)، کویر
کۆشک، کۆشک: کۆشک، کۆچک (ب)
کۆشیتنه‌ن: کۆشین، کۆششکردن

کۆشیشن: کۆشش
کۆف: کۆو
کۆفته‌ک: کوفته
کۆی: کۆلان، کۆران (ه)
کۆ: کۆ
کیر: کیر، کۆر (ئهندامی نۆرینه).
کۆرت: کۆرد (ه)، کۆرک (ب)، چه‌قۆی گه‌وره.
کۆسه‌ر، قۆسه‌ر، که‌یسه‌ر: قه‌یسه‌ر
کۆش، کۆت: خه‌ت
کۆلیل: کۆلیل
کۆم: کۆم (ب)، که‌م
کۆن: کۆنه، قۆن
کۆنوه‌ر: کۆنوه‌ر، داخ له‌دل.
که‌با، که‌پاه: عه‌با
که‌تار: که‌تار
که‌ر: که‌ر
که‌رت، که‌ره‌ت: که‌ره‌ت
که‌رتار: کۆرکار
که‌رتکار: کۆرکار، کارگه‌ر
که‌س: که‌س
که‌سپ: که‌سپ [داهات، ده‌گوتری که‌سپ و کار]
که‌فتن، که‌پتن: که‌وتن
که‌فچه‌ک، که‌فچه‌ک: که‌فچه‌ک (ب)، که‌وچه‌ک
که‌لات: قه‌لات، قه‌رات، که‌له
که‌م: که‌م

.....

که‌مان: که‌مان
که‌ماندار: که‌ماندار
که‌متر: که‌متر
که‌مزۆر: که‌مزۆر
که‌میست: لائیکه‌م، که‌مترین
که‌میستی: که‌مه‌نه‌ته‌وه
که‌می: که‌می
که‌مه‌ر: که‌مه‌ر
که‌ناره‌ک: که‌نار، که‌ناری ده‌ریا
که‌نداپ: که‌نداو، که‌نداڤ
که‌نده‌ک: خه‌نده‌ق
که‌نیچه‌ک، که‌نیژه‌ک: که‌نیشک (هۆ)، کناچه (هۆ)، کچ، کیژ (ه)
که‌هروپاک: که‌هره‌با، کاره‌با (ئه‌وه‌ی شت کیژ ده‌کا).
که‌هون، کوۆهۆن: کوۆن، کوۆنه، که‌ون
که‌یوان: که‌یوان (ئه‌ستیره‌ی که‌یوان).

پیتی‌گ

گاسانبار: گونا‌ه‌بار
گاف، گاو: گاو
گال: گولی (جوۆره‌ نه‌خۆشییه‌که)
گاومیش: گامیش
گر: گر (ب)، گرد
گران: گران
گرفتار: گرفتار

.....

گریان: گریان
گریانتن: گریاندن
گریفاک: گراف (ب)
گل: گل
گلین: گلی، خاکی
گوپتار: گوتار
گوپتن: گوتن
گورد: گورد (مرۆفی ئازا)
گورز: گورز (گوریس، په‌ت و په‌رۆی بادراو بو لیدان).
گورگ: گورگ
گول: گول (ب)، گول (س)، گور (ه)
گولده‌سته‌ک: ده‌سته‌گول، ده‌سکه‌گور (ه)، چه‌پکه‌گول.
گولزار: گولزار، گولزار
گومان: گومان
گومبه‌ت: گومبه‌ت (ه)، گونبه‌د
گوناهک: گوناه (ب)، گوناح
گوند: گوند
گووه‌رت: گواوی، له‌گووه‌ردراو
گوپتن، گوفتن: گوتن (ه)، گوتن، کوتن، وتن
گوژ: گوژ
گوژ، گوچ، گووژ: گووژ (س)، گیز (ه+ ب)
گوزی هندۆک: گووژی هندی
گوژ: گوژ (زا)، گوو، گوو (ب).
گوژت: گوژت
گوژتین: گوژتین

گۆشه‌ک: گۆشه
گۆگيرد: گۆگرد
گۆمیز: گامیز، میزی گا
گۆناک: گۆنا
گۆهەر، گۆهر: گه‌وه‌هر
گۆواک: گه‌واهی
گۆورو، گۆوره: گه‌وره، گۆرا (لک)
گۆی: گۆ، توپ
گیان: گیان
گیانه‌وهر: گیانه‌وهر
گیتی: گیتی
گیل: گل
گیهان، جیهان: جیهان، جه‌هان
گیله‌ک: گله‌بی
گه‌توهر: که‌توهر، که‌ته، به‌قه‌لافه‌ت
گه‌چ: گه‌چ
گه‌چکرت: گه‌چکار
گه‌چین: گه‌چین، گه‌چی
گه‌ر: که‌چهر (ه)، که‌چهل
گه‌رت: گه‌رد، غوبار
گه‌رتن: گه‌ردن
گه‌رتنه‌ک: گه‌ردنه
گه‌ردانیتان: گه‌راندن
گه‌ردته‌نبه‌ند: گه‌ردنه‌نبه‌ند
گه‌ردن: گه‌ردن (ه)، مل

گه‌رزیشن: گازانده
گه‌رم: گه‌رم
گه‌رماپه‌ک: گه‌رماو
گه‌رمۆک: گه‌رم و گور
گه‌رمیه: گه‌رمی
گه‌رمه‌سیڤ: گه‌رمه‌سیڤ
گه‌ز: گه‌ز (داری گه‌ز).
گه‌شت: گه‌شت
گه‌نج: گه‌نج (سه‌رمایه، سامان).
گه‌نج: گه‌نج، لاو.
گه‌نجوه‌ر: گه‌نجوه‌ر، گه‌نجینه‌دار
گه‌نجوه‌ریه: گه‌نجینه‌داری
گه‌ند: گه‌نی، گه‌نیو
گه‌ندوم: گه‌نم
گه‌نده‌ک: گه‌نده (ه)، بۆگه‌نیو
گه‌نده‌کی: گه‌نده‌یی، گه‌نیوی
گه‌ننه‌ک: گه‌نه، گه‌نیو
گه‌ور: گه‌ور
گه‌ور: ورگ

پیتی ل

لاوه‌ک: لاوک
لۆزینه‌ک: له‌وزینه (جۆریک شیرینییه)
له‌رزیتان: له‌رزین

له‌شکر: له‌شکر

له‌ف: لیۆ، لیف

له‌گین: له‌گینه (ه)، له‌وانه‌یه

پیتی م

ماتیان: ماین

ماچه: ماچه (ه) [هیستی ماچه].

مادکۆک، مادکۆگ: ماکۆ (شاری ماکۆ).

مار: مار

مارغان: مارکۆژ

ماست: ماست

ماسیا: ماسی

ماش: ماش

مالیشن: ماله (ه)، سافکردن

ماندا: مانا

مانووه: مانووه (هۆ)، مانه‌وه

ماونگه: مانگ

مرۆت: مرۆ (ه)، مرۆف (ب)

مزد، میزد: مزه (هه‌قده‌ست)

مزدوهر: مزه‌گر، مزه‌وهرگر (که‌سیک که کریی کاره‌که‌ی
وه‌رده‌گری).

مزک، مژۆگ: مژۆگ، مژۆل، برژانگ، بژانگ (ه)

مست: مست

منا، مه‌نا: منه (هی منه)

.....

مورد: مرد، مر(ب).
موسـت: مسـت، بهـواتای هیـز هـاتووـه. (مسـت له دریشـه
ده‌گه‌رپـته‌وه)
موی: موو
مؤزد: مزه
مؤی: موو
می: مه‌ی (هۆ)،
میتراهی: میتراپی
میچاک: میزاج
میچهک: مه‌زه
میژهک: میژد، میژ، میژک(ب)
میزاک: میزاج
میزیته‌ن: میزتن، میزکردن
میزیشن: میزی(زا)، میز
میث: میثه(زا)، میه(ب)، مه‌ر
میوهک، میقهک، میوه
مه‌خشی: مه‌شی (هۆ)، میث
مه‌رت: مه‌رد، مرؤف
مه‌رتدؤستییه: مرؤفدؤستی
مه‌رد: مه‌رد
مه‌رگ: مه‌رگ
مه‌زگ: مه‌زگ(زا)، میثک
مه‌زن: مه‌زن
مه‌ژگ: مه‌ژی(ب)، میثک
مه‌ستر: مه‌زنتر

مه‌شیا، مه‌شا: مه‌شیا و مه‌شا(هۆ)، مرۆف
 مه‌که‌س هه‌نگین: می‌ش هه‌نگین، می‌شا هه‌نگینی.
 مه‌نگ: مه‌نگ
 مه‌ی، مه‌غ: مه‌ی

پیتی ن

نازک: نازک، ناسک
 نازوک: نازوک، نازک(ب)، هه‌ستیار.
 نالین: نال(ب)، نال(س)، نار(ه)
 نامه‌ک: نامه
 نان: نان، خۆراکی پۆژانه
 نزم، نه‌زم: نزم
 نمود: نمود (ئه‌گه‌ر سیمای که‌سیک سه‌رنجی دیت‌ران
 رانه‌کیشی، ده‌گوتری بی نمود)
 نمیچ: نمیچ(ب)، نویژ
 نوون: هه‌نووکه، نووکه، نه‌ا، ئیستا. له سانسکریتی 'نوو'
 بووه.
 نووه‌هار: نوبه‌هار(ه)، نۆبه‌هار
 نۆک: نۆی، نو، نۆ(نۆبووک).
 نی: نا، نه‌خیر. له سانسکریتی هه‌ر گوتراوه 'نا'
 نیاز: نیاز
 نیاز: نیاز (پیویست بوون). {نیازم به‌تۆ نییه}.
 نیپستار: نووسه‌ر، نقیسه‌ر
 نیزۆر: نه‌زۆر

نیزه: نيزه [شتی نووک تیژ و هەندیك جار به تفته‌نگه‌وه
 ده‌به‌ستری] [ده‌به‌ستری]
 نیش-یمه‌ک: نشینگه (ش-وینیک که به‌رده‌وام مرؤقیکی
 دیاریکراوی لی‌ده‌بینری، یان شوینی به‌رده‌وامی دانیشتنی
 که‌سیک).

نیمایشن: نمایش

نه‌په: نه‌وه

نه‌تویدی: نه‌تویدی

نه‌خچیر، نه‌هچیر: نیچیر

نه‌رم: نه‌رم

نه‌فرین: نه‌فرین

نه‌کیرای: نکۆلیکار، نکۆلیکه‌ر

نه‌کیراییه: نکۆلی لیکردن

نه‌م: نم (شیدار).

نه‌ه: نه‌ه(ب)، نۆ

پیتی ه

هالوک، حالوک: هه‌لوچه، هه‌لوژه، هه‌لوک(ه)، حالوک و
 حلوک(ب).

هامین: هامن(هۆ، زا)، هاوین، هاقین(ب)

هاوانه: هاون(ه)، ئاون

هاویر، هه‌ویر: هه‌ویر

هری(ئه‌شکانی): هری(زا)، سی

هنار: هنار(ب)، هه‌نار

هنا، ئه‌نا: ه‌نا(ب)، ه‌نا
ه‌وزوان: خو‌ش‌زوان، زما‌ن‌خو‌ش
ه‌وشک: وشک
ه‌ونه‌ر، ه‌ونه‌ره: ه‌ونه‌ر
ه‌وچ: ه‌یز
ه‌وش: ه‌وش
ه‌وشیار: ه‌وشیار
ه‌وشه‌ک: ه‌یشوو، وشى.
ه‌یچ: ه‌یچ
ه‌یچی: ه‌یچی، پو‌و‌چی
ه‌یستک: ئیستک، ه‌یستک(ه).
ه‌ه‌ر: ه‌ه‌ر
ه‌ه‌ربورز: ئه‌لبورز، ه‌ه‌ربه‌رز
ه‌ه‌رچه‌ند: ه‌ه‌رچه‌ند
ه‌ه‌رزان، ئه‌رزان: ه‌ه‌رزان
ه‌ه‌رزانیه: ه‌ه‌رزانى
ه‌ه‌رگیز: ه‌ه‌رگیز
ه‌ه‌رۆم، ه‌ه‌رۆم: ه‌ه‌رام
ه‌ه‌زار: ه‌ه‌زار، ه‌زار
ه‌ه‌ژده: ه‌ه‌ژده
ه‌ه‌ستر: ه‌ه‌ستر
ه‌ه‌سته‌ک: ه‌ه‌ستی(ب)، ئیستک
ه‌ه‌شت: ه‌ه‌شت
ه‌ه‌فت: ه‌ه‌فت(کرمانجى)، ه‌ه‌فت(ه‌+ب)، ه‌ه‌وت(سلیمانى)
ه‌ه‌گه‌ر: ه‌ه‌گه‌ر، ئه‌گه‌ر

هه‌لو‌ه: هه‌لو
هه‌مار: ژماره
هه‌مبار، عه‌مبار: ئه‌نبار، عه‌مبار
هه‌مباز: هه‌مبیز، هامیز، ئامیز
هه‌متن، هه‌متوان: هاتن، هاتوون
هه‌میشه‌ک: هه‌میشه
هه‌میمال: هاومال { ژیان له‌یه‌ک مالدا }.
هه‌مه‌هییه: هه‌میشه‌یی
هه‌نبار: ئه‌نبار، هه‌نبار، عه‌مبار
هه‌نبارکردتن: ئه‌نبارکردن، عه‌مبارکردن، داکردن.
هه‌نبان: هه‌نبنانه، هه‌مبانه
هه‌نجام: ئه‌نجام، هه‌نجام
هه‌نجه‌مه‌ن: ئه‌نجوومه‌ن
هه‌ند: هه‌ند، چه‌ند
هه‌ندام: ئه‌ندام
هه‌ندیشتیتار: ئه‌ندیشتیار، ئه‌ندیشمه‌ند
هه‌ندیشه: ئه‌ندیشه
هه‌نده‌ک، ئه‌نده‌ک: هه‌نده‌ک (ه + ب)، هه‌ندی‌ک
هه‌نگ: هه‌نگ (هۆ + س)، می‌شه‌ه‌نگین (ه)
هه‌نگپین: هه‌نگپین، هه‌نگوین
هه‌نگوبین، هه‌نگه‌پین: هه‌نگوین، هه‌نگفین
هه‌ویر: هه‌وی (شتیک له‌خواره‌وه‌یان له‌ژیره‌وه‌بی)

پیتی و

و: و (ئامرازی په‌یوه‌ندی). نمونه: [من و تو]

واد، بات: با

واران: واران (هۆ)، باران، قاران (زا).

وازار: بازار

وانگ: بانگ

واوهر، قاقهر: باوهر

وای: وا، با

ورگ: گورگ، گور(کر).

و‌تبه‌خت، قه‌تبه‌خت: به‌دبه‌خت

و‌تدیل، قه‌تدل: به‌ددل، به‌ددل

و‌تگۆه، قه‌تگۆه، دۆشگۆه: به‌دگۆ

و‌دین: به‌دین

و‌هران: به‌ران (شه‌هوت)

و‌هرانی: به‌رانی (ئه‌وه‌ی به‌دوای رابواردن بی).

و‌هرد: و‌یرد، دوویات بوونه‌وه.

و‌هرز: و‌هرز

و‌هرس: و‌هریس (ب)، گوریس

و‌هرفا: و‌هره

و‌هفر، سنه‌هر، سنه‌هر، سنه‌زه‌ک: و‌هفر (هۆ)، به‌فر، به‌رف (کر).

و‌هفرین: به‌فرین

و‌هنه‌پشه‌گ، و‌هنه‌فشه‌گ: و‌هنه‌وشه

و‌ههار: و‌ههار (هۆ)، به‌هار، بوار (ه)

مه‌ستوری ئه‌رده‌لان ده‌لی:

خه‌سره‌وم وه‌هار
یا شا نه‌یه‌وه ئیمسال نه‌و وه‌هار

وه‌هان: به‌هۆی

وه‌هرام: وه‌هرام (هۆ)، بارام، به‌هرام

وه‌هیشت، قه‌هیشت: به‌هه‌شت

ویشکار: وشکایی (بیابان)

ویوه‌ک: بیوه (ژنی بیمیرد، پیاوی بیژن)

پیتی ی

یاوهر: یاوهر

یه‌زدان: یه‌زدان

یه‌زه‌تیه، یه‌زه‌تیک: یه‌زیدی

یه‌زگورت، یه‌زگورد: یه‌زگورد (سی پاشای ساسانی ناویان

یه‌زگورد بووه)

یه‌سین: مه‌زن، یه‌زن

ژماره‌کان

- ۱- ئیک
- ۲- دو
- ۳- سی
- ۴- چهار (چار)
- ۵- پینج
- ۶- شه‌ش
- ۷- هه‌فت
- ۸- هه‌شت
- ۹- نه‌ه، نۆه
- ۱۰- ده‌ه
- ۱۱- یازده
- ۱۲- دوازده
- ۱۳- سیزده
- ۱۴- چهارده
- ۱۵- پازده
- ۱۶- شانزده
- ۱۷- هه‌فده
- ۱۸- هه‌ژده
- ۱۹- نۆزده
- ۲۰- ویست
- ۲۱- ویست ئود ئیک
- ۲۲- ویست ئود دو
- ۳۰- سی

- ٤٠- چهل
- ٥٠- په‌ناهه (پینجیه)
- ٦٠- شه‌ست
- ٧٠- هه‌فتاد
- ٨٠- هه‌شتاد
- ٩٠- نۆد (نه‌وه‌د).
- ١٠٠- سه‌ت (ئیسه‌ت، ئیک سه‌ت)
- ٢٠٠- دو‌سه‌ت
- ١٠٠٠- هه‌زار (ئیک هه‌زار)
- ٢٠٠٠- دو‌هه‌زار

رۆژه‌کانی هه‌فته

له‌په‌له‌وی ساسانیدا رۆژه‌کانی هه‌فته به‌م شیۆده‌یه تۆمار
کراون:

هه‌فته‌گ: هه‌فته، حه‌فته.

شه‌مبه‌ت: شه‌مبه (م)، شه‌مبی (ب)، شه‌مو (ه)، شه‌مه.

ئێوشه‌مبه‌ت: ئێکشه‌می (ب)، ئیکشه‌م (ه)، یه‌کشه‌مبه (م)،
یه‌کشه‌مه.

دۆشه‌مبه‌ت: دۆشه‌مبی (ب)، دووشه‌مبه (م)، دووشه‌م (ه)،
دووشه‌مه.

سێشه‌مبه‌ت: سێشه‌مبه (م)، سێشه‌مبی (ب)، سێشه‌مه.

چه‌ارشه‌مبه‌ت: چه‌وار شه‌مبه (م)، چه‌ارشه‌مبی (ب)،
چه‌ارشه‌م (ه)، چه‌وار شه‌مه.

پینجشه‌مبه‌ت: پینج شه‌مبه (م)، پینجشه‌مبی (ب)، پینجشه‌م (ه)،
پینجشه‌مه.

ئادیناگ : ئینی (ب)، هه‌ینی

سه‌رچاوه‌کان:

- جمشید سروش سروشیان، فرهنگ به‌دینان، تهران ۱۹۵۶ میلادی.
- حسن رضائی باغ‌بیدی، دستور زبان پارتی (پهلوی اشکانی)، تهران ۱۳۸۱ خورشیدی.
- حمزة بن الحسن الأصفهانی، التنبيه على حدوث التصحيف، الناشر: دار صادر - بيروت 1992.
- دکتر بهرام فره‌وشی، فرهنگ فارسی به پهلوی، چاپ سوم، تهران ۱۳۸۱ خورشیدی.
- دکتر یدالله منصور، فرهنگ ریشه‌شناختی افعال فارسی میانه (زبان پهلوی)، تهران، آوای خاور ۱۳۹۴ خورشیدی.
- رضا آقازاده، بررسی دستگاه آوایی زبان پارسی میانه، انتشارات ملرد کرج، چاپ اول ۱۳۹۸ خورشیدی.
- ژاله آموزگار و احمد تفضلی، زبان پهلوی ادبیات و دستور آن، چاپ چهارم، انتشارات معین، تهران ۱۳۸۲ خورشیدی.
- سازمان فروهر، الفبای اوستا یا دین دبیره، چاپخانه راستی، آبان ماه ۱۳۴۵، تهران.
- سعید عریان، واژه‌نامه پهلوی-پازند (فرهنگ پهلوی)، چاپ اول، تهران ۱۳۷۷ خورشیدی.
- صادق هدایت، ره‌آورد هند، نوبت چاپ اول، تهران ۱۳۹۶ خورشیدی.
- عبدالرحیم همایونفرخ، دستور جامع زبان فارسی، چاپ سوم، تیر ۱۳۶۴.

-
- عبدالعلی کارنگ، تاتی و هرزنی دو لهجه از زبان باستان آذربایجان، چاپخانه شفق، تیرماه ۱۳۳۳ خورشیدی.
- فرهاد نیلوفری، آموزش خط پهلوی (فارسی ساسانی)، ۱۳۸۹ خورشیدی.
- فرهنگستان زبان پارسی، واژه‌نامه کوچک فارسی میانه، تهران ۱۳۹۱ خورشیدی.
- فریدون جنیدی، گفتار درباره بلوچ و بلوچستان. بنیاد نیشابور.
- فریدون جنیدی، نامه پهلوانی، چاپ نخست ۱۳۶۵، تهران.
- ماهیار نوایی، اندرز انزبید مارسپندان، متن پهلوی با ترجمه فارسی، از نشریه دانشکده ادبیات تبریز، سال یازدهم، شماره ۵۲، زمستان ۱۳۳۸ خورشیدی.
- محسن نظری فارسانی، هفت متن کوتاه پهلوی، تهران ۱۳۹۷ خورشیدی.
- محمد جواد مشکور، کارنامه رادشیر بابکان، تهران ۱۹۵۰ میلادی.
- مسعود پیشرویان، آموزش خط پهلوی، چاپ اول، تهران ۱۳۹۷ خورشیدی.
- مسعود محمد، لسان الکرد، مطبعة الحوادث، بغداد 1987.
- مکنزی، فرهنگ کوچک زبان پهلوی، ترجمه: مهشید میرفخرایی، تهران ۱۳۷۳ خورشیدی.
- مهرداد بهار، واژه‌نامه بندهش، سال چاپ ۱۳۴۵ خورشیدی، تهران.

-
- مؤلفان: کتایون مزداپور و فرزانه وزوایی و نسیم حسنی مهموئی، په‌لوی آسان، چاپ اول ۱۳۹۶ خورشیدی، انتشارات اساطیر، تهران.
 - هنریک ساموئیل نیبرگ، دستورنامه په‌لوی، جلد اول، چاپ اول ۱۳۸۱، چاپ دیبا، تهران.
 - هنریک ساموئیل نیبرگ، دستورنامه په‌لوی، جلد دوم، چاپ اول ۱۳۸۱، چاپ دیبا، تهران.
 - یدالله منصور، فرهنگ حقوقی زبان په‌لوی، تهران ۱۳۹۵ خورشیدی.

- Henrik Samuel Nyberg, A manual of pahlavi, printed in Germany 1974.
- <http://daneshnameh.roshd.ir/>
- <https://vista.ir/m/c/4h919>
- <http://www.bonyad-neyshaboor.ir>

سه‌بارت به وینه‌کان

ئه‌و دوو ویینه‌یه‌ی که بـــۆ به‌رگی ئه‌م به‌ره‌مه
هه‌لبژێردراون، له ئینته‌رنیته‌وه وه‌رگی‌راون و بۆ سه‌رده‌می
ساسانییه‌کان ده‌گه‌رێته‌وه.

به‌رهه‌مه‌ چاپ‌کراوه‌کانه‌م:

سالی چاپ	جوړی به‌رهه‌م	ناوی به‌رهه‌م
1980	هۆنراوه	په‌یامی ده‌شتیو
1987	هۆنراوه	گه‌لاریزان له‌ کۆچیکی خه‌ماویدا
1988	هۆنراوه	دوازده‌ مۆری ملوانکه‌یه‌ک
1989	هۆنراوه	جه‌رگه‌به‌ز له‌ دوا‌ی مه‌رگی دیوه‌ره‌یه‌ک
1989	چیرۆک	رۆژیکی هاوین
1990	سیاسی	رێگه‌کان یه‌کده‌گرنه‌وه، به‌لام...
1991	چیرۆک	ئه‌ستیره‌ی داریژراوه
1993	هۆنراوه	بۆ وه‌نه‌وشه
1995	سیاسی	به‌ره‌و رزگاری و سه‌رخۆبوون
2003	سیاسی	خویندنه‌وه‌ی ۱۰ ساله‌ی پزگاری
2005	رۆمان	نۆژهن
2012	میژوویی	مه‌موندی و بو‌چوونه‌کانی سه‌بارت به‌ په‌یدا‌بوونی
2016	میژوویی	یه‌کگرتن و هه‌له‌شانه‌وه
2019	به‌دواداچوون	کۆمیک وشه‌ی کوردی
2020	فیرکاری	خواندنا کوردی بو‌ ئاستا ئیکئی
2020	به‌دواداچوون	سروپیک په‌یقی ر‌فیندراو
2020	زمانه‌وانی	سیپارۆکه‌ی زمانه‌وانی
2021	لیکۆلینه‌وه	په‌له‌وی له‌نیوان کوردی و فارسیدا

ئهو به‌ره‌مانه‌ی له‌ سایدی چاپکردندان:

جۆری به‌ره‌م	ناوی به‌ره‌م	
چیرۆک	په‌رینه‌وه	١
رۆمان	خه‌مه‌کانی هایم	٢
میژوویی	کوردو دراوسێکانی	٣
میژوویی	مه‌موندی و بۆچوونه‌کانی سه‌باره‌ت به‌ په‌یداوونی - به‌رگی دووهم-	٤
رۆمان	سایدی مانگ	٥
سیاسی	به‌شیک له‌ رامانه‌ سیاسییه‌کانم	٦
لیکۆلینه‌وه	معوقات حریه‌ الصحافه‌ فی إقليم کوردستان	٧
هۆنراوه	هه‌گبه‌ی خه‌م	٨
لیکۆلینه‌وه	سیپارۆکه‌ی بنه‌چه‌ناسی	٩

Pehlewî le nêwan kurdî u farsîda

Nûsînî:
Rêkar Eh`med

Siwîd

Beharî 2021

